

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«Гуцульщинознавство в системі шкільної історичної освіти»

Студентки 2 курсу, групи СОІз-22м
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»

Филипчук Любов Юріївни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Королько Андрій Зіновійович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Галицька-Дідух Тамара Вячеславівна

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Анотація

Филипчук Л.Ю. Гуцульщинознавство в системі шкільної історичної освіти. Івано-Франківськ, 2023. 188 с.

У дипломній роботі здійснено комплексний аналіз розвитку гуцульщинознавства в системі української національної освіти та впровадження її ідей у шкільній історичній освіті. Проаналізовано історико-краєзнавчі та етнографічні дослідження з вивчення Гуцульщини, територіальні межі та походження гуцулів як етнографічної групи в історичній літературі. Розкрито феномен гуцульщинознавства у сучасній педагогічній літературі. Охарактеризовано гуцульщинознавство в освітньому просторі Карпатського регіону. Простежено концептуальні засади гуцульської школи та навчальні програми і розробку тематичного планування з гуцульщинознавства. Здійснено моделювання навчальних занять з гуцульщинознавства на уроках історії та позакласних гурткових історико-краєзнавчих заняттях.

Ключові слова: Гуцульщина, гуцульщинознавство, історико-етнографічний (історико-географічний) район (регіон), гуцульська школа, навчальна програма, тематичне планування, урок, позакласне гурткове заняття.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Гуцульщина і гуцульщинознавство в історичній та педагогічній літературі	8
1.1. Гуцульщина в історико-краєзнавчих та етнографічних дослідженнях ХІХ – початку ХХІ ст.	8
1.2. Територіальні межі та походження гуцулів як етнографічної групи в історичній літературі	17
1.3. Гуцульщинознавство у сучасній педагогічній думці	28
РОЗДІЛ 2. Гуцульщинознавство в освітньому просторі Карпатського регіону	37
2.1. Освіта на Гуцульщині: витоки становлення та сучасний етап розвитку	37
2.2. Гуцульщинознавство в системі навчальних дисциплін у закладах загальної середньої освіти	46
2.3. Концептуальні засади гуцульської школи	51
2.4. Навчальні програми і розробка тематичного планування з гуцульщинознавства	58
РОЗДІЛ 3. Моделювання навчальних занять з гуцульщинознавства у шкільній історичній освіті	64
3.1. Моделювання навчальних занять з гуцульщинознавства на уроках історії	64
3.2. Моделювання позакласних гурткових історико-краєзнавчих занять з гуцульщинознавства	78
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	102

ВСТУП

Актуальність курсової роботи. Україна є багатою мозаїкою історико-етнографічних районів (історико-географічних регіонів). А тому їх дослідження є важливою ділянкою вивчення національної історії. До того ж на території нашої держави проживає низка етнографічних груп. До того ж, наша Івано-Франківщина розділена на чотири історико-етнографічні райони – Гуцульщина, Бойківщина, Покуття і Опілля. У свою чергу, Українські Карпати заселені такими етнографічними групами – гуцулами, бойками та лемками. Кожній з цих груп притаманні унікальна духовна та матеріальна культура. Особливо у гуцулів випізняються самобутні традиції і звичаї у духовному житті, декоративно-прикладному мистецтві, фольклорі, матеріальній культурі та господарстві.

Упродовж ХІХ – першої чверті ХХІ ст. Гуцульщина досліджувалися багатьма істориками, етнографами, фольклористами, краєзнавцями. На сьогодні винятково важливе значення має ґрунтовне осмислення здобутків науковців з історії та етнографії, духовної і матеріальної культури досліджуваного історико-етнографічного району. Це важливо для виокремлення актуальних питань у подальшому вивченні Гуцульщини та апробації її результатів під час проведення уроків та позакласних гурткових історико-краєзнавчих занять у закладах освіти.

Слід визнати, що досліджувана проблема має і вагоме громадське значення. На підтвердження цього прийнятий указ Президента України від 2 вересня 2009 р. «Про збереження та популяризацію гуцульської культури», в якому наголошується на «збереженні і популяризації самобутніх культурно-історичних традицій, духовної та матеріальної гуцульської культури».

Об’єктом дипломної роботи виступає Гуцульщина і гуцульщинознавство в шкільній історичній освіті.

Предметом дипломної роботи є організаційно-педагогічні засади становлення гуцульської школи та розвиток і впровадження ідей

гуцульщинознавства в шкільній історичній освіті.

Мета дипломної роботи полягає у комплексному аналізі розвитку гуцульщинознавства в системі української національної освіти та впровадження її ідей у шкільній історичній освіті.

Для реалізації мети необхідно виконати такі **завдання**:

– проаналізувати історико-краєзнавчі та етнографічні дослідження з вивчення Гуцульщини, територіальні межі та походження гуцулів як етнографічної групи в історичній літературі;

– розкрити феномен гуцульщинознавства у сучасній педагогічній літературі;

– охарактеризувати гуцульщинознавство в освітньому просторі Карпатського регіону;

– простежити концептуальні засади гуцульської школи та навчальні програми і розробку тематичного планування з гуцульщинознавства;

– здійснити моделювання навчальних занять з гуцульщинознавства на уроках історії та позакласних гурткових історико-краєзнавчих заняттях.

Хронологічні рамки дипломної роботи охоплюють ХІХ – першу чверть ХХІ ст. Нижня межа дослідження – перша половина ХІХ ст. – початок напрацювань дослідників з вивчення Гуцульщини, а верхня межа – перша чверть ХХІ ст. – сучасні напрацювання дослідників в незалежній Україні щодо вивчення цього історико-етнографічного району та впровадження його результатів в шкільній історичній освіті.

Географічні межі дипломної роботи охоплюють сучасні Косівський і Верховинський та частину Надвірнянського і Коломийського районів (входять близько 15 територіальних громад) Івано-Франківської області, а також Вижницький і Путильський райони Чернівецької та Рахівський Закарпатської областей.

Теоретико-методологічними засадами дипломної роботи стали принципи історизму, системності та об'єктивності вивчення минулого. Авторкою використано загальнонаукові й спеціально-наукові методи

дослідження, зокрема необхідно виокремити порівняльний, проблемно-хронологічний, типологізацій та інші методи дослідження.

Наукова новизна дипломної роботи зумовлена поставленими завданнями та результати їх розв'язання. У дипломній роботі

вперше:

– здійснено систематизацію та узагальнення наукових здобутків вчених з вивчення гуцульщинознавства у педагогічній думці;

– визначено перспективні напрями розвитку гуцульщинознавства у царині шкільної сторичної освіти;

удосконалено:

– основні компоненти, які формують педагогічний потенціал гуцульської культурної спадщини під час проведення уроків історії та позакласних гурткових історико-краєзнавчих занять;

– теоретико-практичний внесок окремих педагогів у розбудову гуцульської школи;

отримало подальший розвиток:

– характеристика освітнього потенціалу гуцульської школи, зокрема у шкільній історичній освіті.

Практичне значення отриманих результатів дипломної роботи. Матеріали роботи можуть бути використані для підготовки курсів з історії України та етнографії України, при вивченні окремих етнографічних груп, краєзнавства та з метою складання бібліографічних посібників. Корисними ці матеріали будуть у роботі з учнями в урочній та позаурочній роботі у закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти.

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі результати дипломної роботи виносилися на розгляд студентської звітної наукової конференції Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, 6 квітня 2023 р.). Результати дипломної роботи апробовані на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи»

(м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в одних тезах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи» (м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.) [104].

Структура роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (161 позиція) та 11 додатків. Основний обсяг тексту становить 84 сторінки, загальний – 165 сторінок.

РОЗДІЛ 1

Гуцульщина і гуцульщинознавство в історичній та педагогічній літературі

1.1. Гуцульщина в історико-краєзнавчих та етнографічних дослідженнях ХІХ – початку ХХІ ст.

Історико-краєзнавче та етнографічне дослідження Гуцульщини залишається актуальною в наш час. За минулі роки написано багато різноманітних колективних і одноосібних монографій та наукових статей, в яких знайшли своє відображення окремі аспекти суспільно-політичного, культурного та громадського життя жителів цього історико-етнографічного району України. У різний час дослідники вивчали різноманітні питання з історії і етнографії Гуцульщини та використовували різноманітні підходи до тлумачення явищ з життя мешканців краю.

Історико-краєзнавче та етнографічне вивчення цього історико-географічного регіону (історико-етнографічного району) розпочалося на початку ХІХ ст. завдяки вагомому доробку членів «Руської Трійці» (М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького), С. Витвицького, польських етнографів К. Мілевського, А. Бельовського, В. Залеського. Це був період розробки окремих ключових питань з історії та життя і побуту гуцулів, збору матеріалу та описового способу його викладу.

Проте зацікавлення краю розпочалося ще у кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. Вона було спричинено поширенням національного відродження серед слов'янських народів Австрійської імперії. Його рушієм виявилася інтелігенція, яка активно зацікавилась вивчення народного життя мешканців краю. Безумовно, її кращі представники розпочали збір усної народної творчості, зокрема фольклору, здійснили опис духовної і матеріальної культури. Це стало важливим фактором у виокремленні національної ідентичності, яка особливо актуалізувалася у перші десятиліття ХІХ ст.

Перші історико-краєзнавчі та етнографічні розвідки кінця XVIII – першої третини XIX ст. Б. Гакета, А. Кухарського, І. Любіч-Червінського, К. Мілевського Л. Голембйовського, виявилися штучно сенсаційними, про офіційними та тенденційними. Розгорнуті відомості про Гуцульщину, щоправда описового характеру, подали українські та польські етнографи середини XIX ст. (С. Витвицький, І. Вагилевич, Я. Головацький, К. Вуйціцький, Я. Коженювський, В. Поль, А. Бельовський, Ж. Паулі) [20; 21].

Під час наступного етапу досліджень – останній третині XIX – на початку XX ст. – фольклорно-етнографічні та історико-краєзнавчі дослідження Гуцульщини набули наукового змісту, адже вони співвідносилися з науковими розробками європейських етнографів. У цей час спостерігається перехід від статистично-описових до глибоких систематично-накопичувальних комплексних досліджень. Водночас, і надалі продовжувалася робота щодо поглиблення збору історико-краєзнавчих та етнографічних матеріалів. Особливої цінності у цей час набувають праці українських (Ф. Вовк, І. Франко, В. Гнатюк, В. Шухевич) та зарубіжних (Р.Ф. Кайндль, О. Кольберг, В. Завадзький, А. Вайгель, Л. Роленберг, А. Коперницький, А. Петров, Ю. Шнайдер, С. Сімігінович-Штауфе) дослідників [8; 20; 21; 32]. Дослідження цієї когорти вчених дають можливість простежити світоглядні уявлення гуцулів, зміну національних, соціальних та культурних установок, їх участь у громадському і суспільному житті.

У кінці XIX – на початку XX ст. започатковано розробку основних проблем у дослідженні звичаїв, традицій і обрядів гуцулів. Сформовано перші наукові етнографічно-фольклорні осередки, що займалися вивченням Гуцульщини. Зокрема, слід виокремити діяльність Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у м. Львові. Саме на цей час припадає активна науково-товарча діяльність корифеїв гуцульщинознавства І. Франка, В. Шухевича, В. Гнатюка, Ф. Вовка, А. Онищука, З. Кузелі, І. Коперницького, Ю. Шнайдера та інших з вчених. У їхніх розвідках детально проаналізовано календарну і родинну обрядовість гуцулів, їхнє господарство, житло, одяг, харчування, декоративно-

прикладне мистецтво. Особливої уваги заслуговує дослідження В. Шухевича – п'ятитомна монографія «Гуцульщина» (1899–1908) [110; 111; 112; 113; 114; 115]. У ній розглянуто і проаналізовано господарство гуцулів, їхню календарну та родинну обрядовість, матеріальну культуру, міфологічні вірування. Це дослідження вважається першою комплексною працею з етнографії Гуцульщини, яке і на сьогодні не втратило своєї актуальності.

У першому розділі дослідження В. Гнатюка «Причинки до пізнання Гуцульщини» [32] проаналізовано праці про край Я. Головацького, І. Вагилевича, С. Витвицького, Р. Кайндля, В. Шухевича, П. Шекерика-Дониківа, А. Онищука, та інших. Здійснено їхній аналіз та визначено головний спектр досліджень з Гуцульщини. Значну увагу В. Гнатюк якраз присвятив монографії В. Шухевича «Гуцульщина», як одній з найбільш ґрунтовних праць того часу.

Окремо проаналізовані роботи І. Семеновича, К. Михальчука, І. Верхратського присвячені гуцульському діалекту. Також дослідник аналізує й художні твори Г. Хоткевича, М. Коцюбинського, Ю. Федьковича, в яких показано характерні риси та особливості традиційно-побутової культури гуцулів.

Перший розділ книги закінчується висновком автора, в якому виокремлено достатньо слабко досліджені проблеми з історії та етнографії історико-етнографічного району. До них вчений відносить народну творчість, побут, міфи, ворожіння, народну медицину [32, с. 6–7].

У наступних розділах праці В. Гнатюк розглянув зміст книги «Хроніка» Остермана та доповідь у формі повідомлення австрійського генерала Ф. Гельвальда про гуцулів. В останній, до речі, містилася низка свідчень про гуцулів, де її автор зображував їх як населення, що веде поганський спосіб життя. Австрійський генерал зазначав, що у них немає церков, храмів і капличок, а похорони відбуваються за язичницькими традиціями [32, с. 42–43]. Проте В. Гнатюк стверджував, що автор даної доповіді ніколи не був на Гуцульщині, а відомості до неї почерпнув з тогочасної газетної періодики, до

якої слід ставитися обережно і виважено, бо у газетах не завжди вірно тлумачились окремі традиції та звичаї гуцулів.

Ще в одній праці «Похоронні звичаї та обряди» В. Гнатюк виокремив творчий доробок В. Шухевича, Д. Козарищука, Ю. Шнайдера, Л. Вайгеля та інших, які займалися вивченням цього питання. Зокрема, Д. Козарищук ретельно підійшов до вивчення одягу померлих, ігор біля мерця, поминків, різноманітних похоронних звичаїв. В. Гнатюк зауважив, що ця проблема розкрита дослідником набагато ґрунтовніше, ніж у В. Шухевича, бо «автор довго жив між буковинськими гуцулами» [31, с. 151].

Наступний етап історико-краєзнавчого та етнографічного вивчення Гуцульщини припадає на міжвоєнну добу на західноукраїнських землях. У цей час продовжують активно працювати дослідники НТШ, вагому роль у процесі дослідження Гуцульщини відіграли краєзнавчі осередки у м. Станиславові, м. Коломиї, м. Чернівцях, м. Рахові.

У вказаний період створено польські організації («Польське Татранське товариство», «Товариство приятелів Гуцульщини»), які мали на меті вивчення соціально-економічних і туристичних особливостей регіону. Серед зарубіжних дослідників Гуцульщини досліджуваної доби необхідно виокремити Я. Фальковського, Р. Герасимчука, С. Грабека, С. Вінченза та інших. У їхніх працях змістовно проаналізовано особливості гуцульського господарства, одягу, народної культури та мистецтва.

Частина українських істориків та етнографів з приходом радянської влади на західноукраїнські землі змушені були емігрувати за кордон. Усі дослідження діаспорних науковців про Гуцульщину можна розділити на три групи. До першої необхідно віднести праці, написані одразу після еміграції їхніх авторів. Їхній творчий доробок здебільшого викладений у формі спогадів або художніх творів. До другої групи слід віднести праці, написані за радянської доби, які представлені невеликими вибілковими статтями у діаспорних часописах: «Гуцульщина», «Гуцулія», «Трембіта», «Чорногора». Третю групу складають наукові розвідки сьогодення узагальнюючого характеру з історії та етнографії

Гуцульщини. Серед них особливо слід виділити роботи І. Сеньківа [94] та М. Домашевського [44].

Третій етап дослідження Гуцульщини припадає на час перебування України у складі СРСР. Треба визнати, що у цей час з одного боку здійснювалося ґрунтовне вивчення матеріальної та духовної культури жителів краю, а з іншого – всі творчі напрацювання дослідників були підпорядковані жорсткій ідеологічній системі. Провідними науковими і музейними інституціями з дослідження Гуцульщини в Українській РСР стали Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН України в м. Києві, Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини (нині – Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського), Державний музей етнографії та художнього промислу АН України у м. Львові, Івано-Франківський краєзнавчий музей. Вивченням Гуцульщини у радянський час займалися Г. Горинь, Ю. Гошко, М. Мандибур, І. Карпинець, З. Болтарович, І. Могитич, К. Матейко, О. Соломченко, Т. Гонтар. Ці дослідники ґрунтовно вивчали особливості ведення гуцульського господарства, житлобудівництва, їжі, одягу, таких видів декоративно-прикладного мистецтва як писанкарство, різьба по дереву, кераміка та низкою інших питань, присвячених передусім матеріальній культурі.

У той час були здійснені спроби аналізу дослідження історико-етнографічного району у монографії «Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження» [39], працях Р. Кирчіва [56], В. Грабовецького [35], В. Маланчук [80], З. Болтарович [21], П. Арсенича [16; 17].

Зокрема, З. Болтарович у праці «Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст.» проаналізувала праці Л. Вайгеля, О. Кольберга, І. Коперницького, Ю. Шнайдера та інших. Науковиця дослідила їхній творчий доробок, описала дискусійні питання, які отримали об'єктивне або неповне висвітлення у розвідках вчених другої половини XIX – першої третини XX ст. [21].

Цікаво написана Петром Арсеничем вступна частина монографії

«Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження» [39]. Автор простежив головні етапи вивчення Гуцульщини, виокремив найвагоміші наукові праці дослідників краю на різних етапах його вивчення, з'ясував їхні переваги і недоліки у порівнянні з іншими, окреслив недосліджені питання, серед яких громадський і сімейний землеробство, транспорт.

З відновленням у 1991 р. незалежності України ознаменована поява спеціалізованих праць, в яких вивчаються окремі аспекти проблеми, здійснюється підвищення наукового рівня праць, спостерігається переосмислення попередніх здобутків історичної та етнографічної науки, виокремлюється інтерес до маловивчених питань з історії та етнографії краю, формуються нові етнологічні школи. Слід виділити такі головні осередки з вивчення Гуцульщини: Інститут народознавства НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Навчально-науковий інститут історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, науково-культурні осередки та музеї міст Ужгорода, Чернівців, Коломиї, Косова, Верховини. Серед сучасних дослідників Гуцульщини необхідно виокремити С. Павлюка, О. Сапеляк, Р. Гузія, У. Мовну, Г. Кожолянка, П. Арсенича, М. Паньківа, С. Пушика, В. Клапчука, М. Клапчука, М. Лаврук, М. Домашевського, поляків В. Вітковського, А. Вельоху, американця Е. Амато. Найбільш ґрунтовними етнографічними виданнями останніх років є «Історія Гуцульщини» в 6-ти томах М. Домашевського [44; 45; 46; 47; 48; 49], «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат» у 2-х томах [51; 52], «Гуцули українських Карпат (етногеографічне дослідження)» М. Лаврук [68], «Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.)» В. Клапчука [58], «Етнографія Буковини» у 3-х томах Г. Кожолянка [59; 60; 61], колективна праця «Прикарпаття – спадщина віків» [91], періодичний журнал «Карпати: людина, етнос, цивілізація» [65] та інші.

Дослідження процесу історико-краєзнавчого та етнографічного вивчення історико-етнографічного району на цьому етапі здійснено у працях

П. Арсенича, М. Паньківа, О. Сапеляк, Р. Чмелика, М. Лаврук та інших. У монографії О. Сапеляк «Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка» [92] проаналізовано діяльність НТШ від часу його заснування до 1939 р., розкрито найвагоміші наукові здобутки його членів, зокрема і з вивчення Гуцульщини. У цій праці вперше було систематизовано відомості не лише про діячів НТШ, а й про збирачів фольклорного матеріалу, які надсилали свої записи до Етнографічної комісії цієї наукової інституції.

Багато невеликих історико-краєзнавчих розвідок присвячено аналізу життя і наукової творчості відомих етнографів Гуцульщини. Так, П. Арсенич написав праці про життя та діяльність В. Шухевича [16], В. Гнатюка [14], П. Шекерика-Дониківа [15], А. Онищука [13] та інших.

Торкалися вивчення історії та етнографії Гуцульщини у своїх статтях М. Паньків [85], П. Костючок [64], І. Дмитрук [42; 43], Р. Чмелик [120], В. Блахарська [117]. Ці дослідники фокусували свою увагу на аналізі окремих етапів та не здійснювали аналогій з іншими періодами дослідження Гуцульщини.

Огляд етнографічного дослідження Гуцульщини міститься у монографіях М. Домашевського [44], М. Лаврук [68], В. Клапчука [58], В. Ткаченка [103] та інших. Зокрема, М. Лаврук зосередила увагу на ступені вивчення у науковій літературі територіальних меж Гуцульщини. У свою чергу, В. Ткаченко дослідив історіографію писанкарства.

Вагомий сегмент у вивченні проблеми відіграє довідково-енциклопедична література. З праць І. Пелипейка і П. Арсенича «Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. Довідник» [144] та того ж таки І. Пелипейка «Гуцульщина в літературі: Довідник» [156] черпаємо інформацію про науковців, етнографів і краєзнавців, які вивчали історію та етнографію Гуцульщини. У цих також зосереджені відомості про письменників, які писали про гуцулів. Ці довідкові матеріали значно полегшують дослідницько-пошукову роботу, оскільки дозволяють побачити хто саме і власне коли працював над тією чи іншою проблемою з вивчення історико-етнографічного району. Проте ці відомості

доволі фрагментарні, а при здійсненні опису наукового доробку дослідників перераховані лише назви їхніх праць та, на жаль, не проводиться їхній аналіз.

Корисними є бібліографічні збірники, що проливають світло, які наукові праці з тієї чи іншої проблеми опубліковані протягом досліджуваного періоду. Необхідно виділити збірник «Бібліографія українського народознавства у 3-х томах», упорядкована М. Морозом [141; 142].

Історія, етнографія, фольклор, побут Гуцульщини розглядається на сторінках низки українських журналів, газет і альманахів. Як в Україні, так і за її межами, в діаспорі, видається чимало спеціалізованих газетно-журнальної періодики, в яких простежено культурне та громадське життя краю. У цій царині корпусу джерел необхідно віднести журнали «Народна творчість та етнографія», «Гуцульщина», «Гуцулія», «Берегиня», «Календар Гуцульський», «Гражда» та багато інших. Більшість з них друкувалася ще за радянських часів, проте не втратили своєї актуальності й досі. Зокрема, журнали «Гуцулія» та «Гуцульщина» публікуються у діаспорі та вважаються одним з основних джерел популяризації гуцульської історії, етнографії, фольклору та побуту у середовищі українських емігрантів в Америці та Західній Європі.

Проте потрібно визнати, що окремі журнальні та газетні статті написані аматорами чи місцевими краєзнавцями, що не завжди мають змогу підтверджувати свої висновки первинними джерелами та відповідною науковою літературою. Тому окремі статті носять літературно-публіцистичний характер. Але з цих публікацій можна почерпнути відомості, зібрані краєзнавцями від багатьох респондентів, що є важливим, оскільки дуже мало людей ще пам'ятають окремі традиції та звичаї, які побутували на Гуцульщині у попередні століття.

Апробація виступів з історико-краєзнавчого та етнографічного вивчення Гуцульщини здійснюється у доповідях дослідників на наукових. Необхідно виокремити щорічні «Кайндлівські читання» [116], які традиційно відбувалися на базі Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. Також цікаво пройшла у м. Вижниця у 1994 р. конференція «Гуцули буковинського

краю: реалії, проблеми, перспективи розвитку» [27], міжнародна конференція в м. Ужгороді під назвою «Українські Карпати: етнос, історія, культура» [67], «Культура та побут населення українських Карпат» [18] тощо.

Змістовним складником вивчення історії краю є дослідження літературних творів про Гуцульщину. Хоча це і не є спеціалізовані наукові праці, але саме з них ми маємо можливість ознайомитись з окремими гуцульськими традиціями, які маловивчені у наукових дослідженнях. Зокрема, на сторінках повістей Станіслава Вінценза «На високій полонині (правда старовіку)» [158], Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» [159] та Михайла Ломацького «У горах Карпатах» [160] можна прочитати численні легенди і перекази, гуцульську магію, пов'язані з цією невід'ємною частиною життя гуцулів у минулих століттях. Оригінальним є роман Петра Шекерика-Дониківа «Дідо Иванчік» [161], написаний живою гуцульською говіркою. Це важливе джерело вивчення духовної спадщини Гуцульщини. Подекуди перед текстом твору письменники поміщали передмову, в якій зосереджена інформація про історію вивчення краю. До такої когорти слід віднести видання М. Ломацького «У горах Карпатах» [160, с. 8–9].

Отже, на першому етапі з вивчення Гуцульщини були виділені основні питання в історії і етнографії гуцулів. Серед них слід виокремити походження, особливості духовної культури, специфіку ведення господарства та матеріальну культуру гуцулів Українських Карпат. На наступних етапах вивчення цих питань поглибилось, однак у радянський час більше уваги приділялось матеріальній, а не духовній культурі. Спільною ознакою усіх етапів з дослідження Гуцульщини була публікація ґрунтовних узагальнюючих праць, які аналізували етнографію жителів краю («Гуцульщина» В. Шухевича, «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат», «Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження»).

1.2. Територіальні межі та походження гуцулів як етнографічної групи в історичній літературі

Дискусійними проблемами з історії та етнографії є походження гуцулів як етнографічної групи та територіальні межі їх проживання. Серед дослідників немає однозначної позиції щодо чітко окреслених територіальних меж Гуцульщини та походження гуцулів.

Сформовано кілька теорій походження гуцулів. Виокремлюють автохтонну (це українці, які втікали в гори, рятуючись від кочівників), румунську (волоську), східну (гуцули походять від племен тюркського походження – узів або гуннів), польську. Окремі науковці виводять гуцулів від слов'янських племен білих хорватів.

Доволі складним завданням для сучасних вчених залишається питання чіткого окреслення територіальних меж Гуцульщини. Для їх окреслення обирались різноманітні маркери: етнічна свідомість, поширення матеріальної та духовної культури діалект.

Торкалися цих питань діячі «Руської трійці». Зокрема, Іван Вагилевич, досліджуючи особливості традиційної культури та побуту гуцулів, вивів їх походження від кочових племен печенігів – узів. Гуцули успадкували від них переважаюче в їхньому господарстві тваринництво [6]. Проте з міркуваннями Івана Вагилевича не погодився Яків Головацький, який дотримувався думки про давню праслов'янську основу населення Українських Карпат та його приналежність до етнічних спільностей слов'янської Великої Хорватії і пізнішої Русі. Вчений вважав, що назва етноніма «гуцул» походить від румунського слова «хуцуль», що означає «розбійник». Треба сказати, що у тогочасній польськомовній літературі гуцульських опришків якраз і вважали розбійниками [9, с. 39–43].

Концепція Я. Головацького має під собою певну основу, адже в сучасній історичній науці стверджується, що в другій половині першого тисячоліття нашої ери Прикарпаття заселяли східнослов'янські племена хорватів [56, с. 128–129].

Я. Головацький висловлював заперечення проти міркування польського дослідника К. Вуйціцького про гуцулів як про своєрідне польське населення, що живе в Карпатах і розмовляє «руським нарiччям» [80, с. 35].

Загалом, на зібраному польовому матеріалі члени «Руської трійці» звернули і на вивчення особливостей діалекту населення різних місцевостей Карпатського регіону. Так, І. Вагилевич виокремлює слов'янську основу мови карпатських українців і спричиненість її місцевих особливостей впливом реальних умов життя, навколишнього природного середовища та взаємодією з іноетнічними спільнотами.

І. Вагилевич виокремлює мовну єдність гуцулів з усім українським народом через зібрані записи народних пісень, приказок, прислів'їв. У статті про гуцулів він зазначав, що мова їх пісень є значно ближчою до південно-руської, ніж, скажімо, буденна розмовна мова, адже в ній менше специфічних слів іншомовного походження і місцевих виразів [56, с. 139–140].

З цього приводу сучасний львівський вчений Роман Кирчів зауважив, що у розробці членами «Руської трійці» питань етнічної історії й походження назв етнографічних груп українців Карпат є чимало чутливих, недостатньо аргументованих місць, що, власне, залишилося на рівні гіпотез чи домислів. Проте в розробці цих питань діячі «Руської трійці» намагалися піднятися вище від своїх попередників і сучасників, адже послідовно стверджували автохтонність і органічну етнокультурну єдність гуцулів-українців із східним слов'янством і українським народом [56, с. 132–133].

Неймовірно цікаву з фантастичним присмаком версію про походження гуцулів представив у своїх працях етнограф-краєзнавець 1850–1870-х рр. Софрон Витвицький. У фокусі уваги його досліджень стало вивчення побутування в гуцулів на Великдень обрядової гри, у якій газда нібито ховається від домашніх за ритуальним колачем-паскою. Як відомо, це обрядодійство знане різним слов'янським народам, зокрема українцям, болгарам, сербам, переважно серед новорічно-різдвяної обрядовості і пояснюється у руслі аграрної магії як таке, що покликане сприяти майбутньому

урожаєві злакових культур. Подібний ритуал, але виконуваний жерцем, підтверджений Саксоном Граматиком у поморських слов'ян із острова Руян (Рюген). Це свідчення середньовічного хроніста стали відомі С. Витвицькому. Він, очевидно, не знав про широке побутування цього магічного дійства у сучасних йому слов'ян, тож на основі обрядових паралелей український етнограф-краєзнавець дійшов фантастичного висновку про походження гуцулів із північного заходу Європи, із Скандинавії [26, с. 12]. На підтвердження цієї версії походження гуцулів можемо навести факт своєрідної подібності гуцульських гражд з скандинавськими будівлями.

Етимологію назви «гуцул» С. Витвицький виводить від імені моравського князя Гецала, що жив у IX ст. [26, с. 11].

Етнографом визначено території проживання гуцулів. Він вважав, що гуцули займали найвищі схили Східних Карпат: від с. Кирлібаби, далі через с. Жаб'є, с. Дору, що біля м. Делятина, с. Микуличин, і аж до с. Росулни і с. Рафайлова на Надвірнянщині. На північ гуцули розселялися у м. Кімполунзі, м. Вижниці, м. Косові, м. Кутах, а також у с. Пістині, с. Солотвино і аж у с. Порогах на Богородчанщині. На південь від Чорногори ареал поширення проживання гуцулів сягав с. Вишева, обіймав обидва боки річок Білої і Чорної Тиси аж до м. Сігет, що нині знаходиться в Румунії. Гуцули мешкли і навколо Чорногори, яка «ніби королева Східних Карпат». Це, власне, і є, на думку дослідника, кульмінаційним пунктом давнього розселення гуцулів [26, с. 17].

До праці С. Витвицького була прикладена карта, яка є копією мапи з 1824 р., доопрацьованої лісничим Ф. Заячковським. Ця карта вважається однією з перших друкованих мап Гуцульщини [128, с. 11–12].

Володимир Шухевич у перших двох розділах першої частини монографії «Гуцульщина» розкрив етимологію назви «гуцул» та визначив територіальні межі Гуцульщини [110]. Гуцулами він називав жителів крайньої південно-східної частини Галичини, південно-західної частини Буковини і північно-східної частини Угорщини [82, с. 277].

Знаний український етнограф вважав, що назва «гуцул» новітнього

походження. В. Шухевич зазначав, що після приєднання Галичини у 1772 р. до складу Австрійської імперії про назву «гуцул» не знав дослідник Бальтазар Гаккет, який за дорученням австрійського уряду у 1793 р. проводив дослідження в Карпатах. До речі, іноземний дослідник називав населення Гуцульщини «гірськими русинами», у характері яких «мішанина звичок татарів, гунів і русинів» [126, с. 46, 48]. До того ж Б. Гаккет територію, на якій проживають гуцули, називав «Покуттям» [150]. В. Шухевич узагальнює, що тоді назви «гуцули» не існувало.

Походження гуцулів знаходилося і у полі зору Володимира Гнатюка. У праці «Причинки до пізнання Гуцульщини» він подає відомості про регіон, записані від польської та української інтелігенції, окреслив її територію. Так, надвірнянський мандатор поляк Мянновський висловив думку, що територіальні межі Гуцульщини охоплюють 150 тис. кв. миль, а дялятинський урядовець німець Тадей Крах стверджував, що територія історико-етнографічного району значно більша і охоплює 250 тис. кв. миль [32, с. 9–10]. Проте, чітких історико-географічних меж Гуцульщини у праці так і не було визначено.

Також Володимир Гнатюк у цьому дослідженні помістив доповідь австрійського генерала Ф. Гельвальда, в якій подані відомості про походження гуцулів, що містять насправді багато неперевіраних і фантастичних свідчень. Так, австрійський генерал висловив припущення, що гуцули походять від кочового племені Уців, які не визнавали особистого дружнього життя і були язичниками (поганами) [32, с. 40–42].

Походження гуцулів знаходилося у фарватері тогочасних польських дослідників Л. Вайгеля, В. Завадського, А. Бельовського, К. Мілевського та інших. Зокрема, Август Бельовський стверджував, що гуцули походять від азійських племен. Подібні міркування висловлювали В. Завадський та В. Поль, які вважали, що гуцули є вихідцями з Середньої Азії. На користь цієї думки науковці приводили дані про те, що у гуцулів міцна і струнка будова тіла. До того ж вони харчувалися не вівсяним хлібом, а кукурудзою і борошном, купленим на низинних територіях Прикарпаття [21, с. 101].

Польський дослідник Вінценти Поль у праці «*Kilka rysów do opisania Huculów pa Wikowinie*» межі Гуцульщини визначає таким чином: «Від заходу ріки Черемошу Білого і до місця з'єднання з Чорним Черемошом під Стебною, далі до містечка Вижниці і його околиць; на схід по ріці Серет, а на півдні сягає Молдавії і Кирлібаби». Відомий австрійський етнограф Раймунд Кайндль північно-західний кордон Гуцульщини виділив по лінії «золотої Бистриці» (ріки Бистриці Надвірнянської) [127, s. 9, 13].

З цією версією солідарний і відомий етнограф Оскар Кольберг, який у праці «*Rus Karpacka*» зауважив, що гуцули походили від кочового племені узів, які потрапили під вплив слов'ян [117, s. 30]. На підтвердження цієї версії походження гуцулів може свідчити подібність їх способу ведення господарства з народами північного Кавказу.

Німецький дослідник Ернест Рудольф Нойбауер висловив теорію про неукраїнське походження гуцулів. Він писав про азійські традиції узів, що збереглися в гуцулів. Серед них, вказував про популярний на Галицькій Гуцульщині танець – аркан, культ сонця [93, с. 13]. Ця ж сама ідея ожила у творах австрійського письменника Карла Еміля Францоza. У повісті «Боротьба за право» (1882) він так висловився про гуцулів: «Цей народець зачисляється до рутенців з огляду на їх спільну мову. Але їх умови життя є цілком різні. У крові гуцулів є слов'янська кров рутенця з монгольською кров'ю уців» [93, s. 14].

Відомий український етнограф і антрополог Федір Вовк провів антропологічне дослідження гуцулів. У галицькій Гуцульщині він зробив виміри 90 осіб, закарпатській – 51, буковинській – 46. Досліджено такі параметри антропологічного вигляду гуцулів: колір волосся і очей, розміри черепа, кисті рук і ніг, грудей, лицеві покажчики. Результати досліджень супроводжувались великою кількістю фотографій, що давало можливість наочно успішно ознайомитись з результатами роботи [7, с. 5–67].

З його узагальнень дізнаємося про наступне. По-перше, на правому березі р. Лімниці вже спостерігаються відчутні домішки гуцульського елемента в

антропологічному типі і чим далі на південь, тим більше цих їх є, а в селах Пасічна й Зелена їх настільки багато, що населення по річках Бистриця Надвірнянська і Зелениця вже можна вважати цілком гуцульським. По-друге, здійснені розвідки переконують, що галицькі, закарпатські й буковинські гуцули майже цілком ідентичні з етнографічного й антропологічного боку [24, с. 196].

Федір Вовк стверджував, що гуцули походять з Кавказу, адже окремі племена з кавказьких гір мають подібні антропологічні властивості й прикмети матеріальної культури. Натомість, італійський мандрівник Л. Кіпріані висловлював припущення, що на Гуцульщині відбулося змішування рас і крові аж шістьох національностей [119].

Оригінальну версію щодо походження гуцулів висловив польський дослідник Я. Грегоровіч в опублікованому «Путівнику по Чорногорі» за 1881 р. Він виводить їхнє походження від мешканців, які втікали в Карпати, щоб уникнути від центральної і місцевої влади покарань [117, s. 29].

У 1880-х рр. низка дослідників виводили походження гуцулів від румунів. Першими висловили цю гіпотезу українець Омелян Калужняцький та словенець Франц Ксавер Міклошіч. Вказана гіпотеза була підхоплена польськими публіцистами, додавши, що нібито гуцули є ще і польського походження. Зокрема, польський географ Г. Госьоровський у «Путівнику по Бескидах Східних» зумів «виявити» на Гуцульщині чимало польського етнічного елемента [118, s. 168]. Необхідно визнати, що такі твердження польського географа були продиктовані політикою панівних кіл Польщі, спрямованих на наукове підтвердження своєї влади в Українських Карпатах. Г. Госьоровський головною ознакою жителів краю вважав їхній спосіб господарювання. На його думку, історико-етнографічний район охоплювала 61 село (у межах тогочасної Другої Речі Посполитої). Відзначимо, що Яблунів, Пістинь, Кути, Косів і Делятин, за його спостереженнями, лежали за межами Гуцульщини. Однак польський дослідник визнавав, що гуцули проживають і на Буковині [128, s. 17].

Австрійський дослідник Й.Г. Коль висловлював припущення, що гуцули – це «слов'янські горці, які в усіх відношеннях відрізняються од волохів, що живуть поряд з ними. Назва «гуцули» вживається, ймовірно, лише на Буковині та в Молдавії. Її виводять від дакійського слова «гуцу», що означає приблизно те саме, що «розбійник», отожд, як і багато інших народних назв, що їх різні народності присвоювали одна одній, є радше лайливим словом і прізвиськом, аніж історичною назвою чи власним іменем ...» [10, с. 49].

Адам Фішер, автор монографії «Rusini» (1928), був прихильником української теорії походження гуцулів. Зокрема, дослідник відносив гуцулів до «руської» української етнічної групи [117, с. 33].

Л. А. Сімігінович-Штауфе у праці «Народності Буковини. Етнографічні та культурно-історичні нариси» (1884) подає нечіткі відомості про походження гуцулів подав. Так, він стверджує: «Ми нашттовхуємося на досить непроникливий морок, коли пробуємо дослідити національне походження гуцулів. Одні дослідники дотримуються точки зору, що гуцули є рештками куманів (половців), які наприкінці XI ст. поселилися в кількох європейських країнах, прибувши із південних регіонів Русі. Інші ж твердять, що гуцули – ці ж самі малороси, що й наші галицькі та буковинські русини. Є також вчені, які вважають, що гуцули – суміш словенських і романських елементів... Я стою на тому, що гуцулів слід розглядати принаймні як народ, що є братнім русинському народові» [10, с. 86].

І. Огоновський у невеликій праці про історію Гуцульщини визначив межі краю і порушив питання походження назви «гуцул», яку пов'язував з румунським словом «ул-гуц», що означає «розбійник» [36, с. 18].

Ю. Подлуський торкнувся вивчення меж Гуцульщини. Він стверджував, що історико-етнографічний район простягався від м. Надвірної по м. Кути й румунський кордон. Столицею Гуцульщини визначив містечко Жаб'є, а її головним осередком є Чорногора [88, с. 3].

У 1930-х рр. низку розвідок про Гуцульщину написав дослідник П. Контний, член головного управління польського товариства «Друзі

Гуцульщини». Дослідник стверджував, що заселення Гуцульщини почалося в XVII ст. і тривало до кінця XVIII ст. Проте його міркування відкинував український радянський дослідник Б. Кобилянський, який вважав, що населені пункти на Гуцульщині вже існували у XIV–XV ст. [35, с. 11].

Значний внесок у вивчення територіальних меж Гуцульщини здійснив польський етнограф Ян Фальковський. У 1937–1938 рр. опубліковано його «Zewchodniego pogranicza huculskiego», «Zachodnie pogranicze Huculszczyzny. Dolinami Prutu, Bystrzycy Nadwórniańskiej, Bystrzycy Solotwińskiej i Lomnicy» та «Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny». У цих працях дослідник окреслив західні межі Гуцульщини долинами рік Пруту і Прутця, які були заселені гуцулами з с. Космач Косівського повіту [122; 123; 124].

Територіальні межі Гуцульщини знаходилися у фокусі уваги і мовознавців. Польський дослідник С. Грабек проаналізував розповсюдження гуцульської говірки, віднісши до Гуцульщини у Косівському повіті 43 села, у Надвірнянському – 18 і у Коломийському – 8 [125]. Дослідник більше розширив межі Гуцульщини, ніж Я. Фальковський та відкинув його версію про заселення долини р. Пруту жителями з с. Космач [128, s. 20].

Детальні відомості про географічне розташування населених пунктів Гуцульщини та їх природні особливості подає «Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich» [157].

Натомість, уривчасті свідчення про територіальні межі історико-етнографічного району містяться у працях румунського етнографа Д. Дана, російського дослідника Н. Попова та австрійського фахівця Л. Роленберга. Так, Н. Попов окреслював межі Гуцульщини схилом Карпат в Коломийському і Станіславівському округах та Буковиною [90, с. 16; 121; 127].

Отже, на перших етапах історико-етнографічного вивчення Гуцульщини дослідники зуміли сформулювати основні теорії походження гуцулів та окреслити визначені локальні межі їх проживання. Зокрема, було виокремлено автохтонну та східну версії походження гуцулів. Прихильники цих версій оперували специфікою ведення господарства, антропологічними

характеристиками та діалектом гуцулів.

У радянський час науковці теж розглядалися ці питання. Н. Граціанська та Ю. Бромлей дотримувались версії про румунське походження гуцулів, наводячи факти появи та переважання елементів волоської культури у традиційній культурі жителів Українських Карпат [22, с. 7–15].

У свою чергу, Іван Крип'якевич, схилиючись на творчий доробок антропологічних досліджень Федіра Вовка, доводив українське походження гуцулів. Він вважав, що іноетнічні домішки у антропологічній структурі гуцулів незначні та мають доволі багато спільних ознак з українським етносом [35, с. 14–15].

Слід визнати, що праці Ю. Гошка про населення українських Карпат [33] та опубліковане багатотомне видання «Історія міст і сіл Української РСР», де описано територіальні межі Гуцульщини [145; 146; 147], не дають необхідної вичерпної відповіді на питання стосовно походження гуцулів та етнографічних меж їх проживання.

Юрій Гошко стверджував, що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Галичині межі Гуцульщини слід визнати такими: на заході – р. Лімниця й далі по закарпатській частині, а на північ та північний схід від р. Лімниці вона перетинала р. Бистрицю Солотвинську та р. Бистрицю Надвірнянську, захоплювала с. Пасічна, далі на смт Делятин, смт Яблунів, м. Косів, смт Кути, м. Вижницю й до кордону з Румунією, а на південь – до вододілу Горганів. Це все окреслювалося південною частиною Надвірнянського, Косівського і всього Верховинського районів Івано-Франківської області [30, с. 12].

За останні більше ніж тридцять років здійснюється багато досліджень щодо визначення етимології назви «гуцул». Довгий час над цим питання працював Володимир Грабовецький [37, с. 17–18; 34, с. 14–17] і К. Герман Зокрема, івано-франківський дослідник В. Грабовецький був прихильником міркування про те, що назва «гуцул» походить від прізвиська Гуцул і зустрічається в документах з середини ХVІІІ ст. Цю ж версію підтримував і мовознавець-ономаст Михайло Худаш. Її можна скристалізувати як

антропонімічну, оскільки назва «гуцул» походить від засновника їх «племені» на прізвище Гуцул. Ще одна гіпотеза визначає коріння походження гуцулів в опришківському русі серед населення Карпат у XVII – XVIII ст. [89, с. 148].

Викликає зацікавлення оригінальне тлумачення цього питання з боку івано-франківських дослідників Олега Гуцуляка, Богдана Томенчука та Петра Дрогомирецького. За їх словами, етнографічні групи бойків, гуцулів та лемків утворилися від частини племені вігмазурів (готи з півночі), які у пошуках торговельного шляху р. Дунаєм пройшли на південний схід, де змішалися із місцевими нащадками кельтів бойями, романізованими даками-гетами та слов'янізованими іраномовними сарматськими язигами (хорватами) [40, с. 17].

Субетнонім «гуцули» ці науковці порівнюють з осетинським словом, яке у перекладі означає «дівчинка», а в європейських писемних джерелах фігурує як «язиг» (етнонім сарматського племені, тісно пов'язаного з мотивом войовничих вершниць – амазонок). Таким чином, карпатські гуцули – це не хто інші, як «малі язиги», оскільки вони залишилися у Карпатах та не продовжили рух у Європу і змішалися з германськими гото-вандальськими племенами. З часом їх етнонім отримав іншу конотацію в середовищі сусіднього романізованого населення на «готські»: де слово *got / guth* поєдналось з румунським означенням постартиклем *-ul* і стало означати *gutul*, тобто «розбійник» [41, с. 17–18].

Дослідник гуцульського традиційного мистецтва О. Соломченко вважав, що воно генетично пов'язане з мистецтвом Київської Русі. Тому він висловлює припущення, що гуцули – це не хто інші, як прямі нащадки стародавніх мешканців Київщини, які, рятуючись від монголо-татарської навали Батия, втекли і оселились в Українських Карпатах. Подібну гіпотезу підтримує російський етнограф Д. Зеленін [97].

Ігор Кочкін та Олександр Нікітін зазначають, що генетичні лінії з впливом неолітичних мігрантів із Близького Сходу виявлено у бойків і гуцулів, які мешкають на долішніх ділянках Карпат. Популяції в гірських регіонах належали до генетичних груп, які асоціюються з палеолітичним європейським походженням. Дослідники стверджують, що європейська генетична група у

гуцулів така ж, як і у мешканців Східної та Західної Європи. Але одна з цих груп має походження, пов'язане з Іберійським масивом у Західній Європі [65, с. 34–35].

На підтвердження українського походження гуцулів виступає вивчення гуцульського діалекту. Ця ділянка роботи знаходиться у полі зору івано-франківського вченого-філолога Миколи Лесюка. Він стверджує, що гуцульський діалект є складовою української національної мови [71, с. 24–27; 72, с. 108–110]. На підтвердження цього опублікована у м. Львові книга про гуцульські говірки [38].

Генезу гуцульської говірки також досліджує Я. Закревська. Дослідниця відзначає, що найбільш професійною науковою працею минулих десятиліть була наукова розвідка Богдана Кобилянського «Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття», яка побачила світ у 1928 р. Вона написана на основі багаторічних спостережень та зборі матеріалу, яке проводив сам науковець [53, с. 8–10].

До проблеми територіальних меж Гуцульщини зверталися краєзнавець Л. Вардзарук [25, с. 27–28] та науковиця М. Лаврук [68]. Зокрема, остання окреслює етнографічну територію гуцулів Східними Карпатами, яка охоплює південно-східну, найвищу частину Українських Карпат у верхів'ях рік Тиса, Прут, Бистриця Надвірнянська, Черемош, а також у Румунських Карпатах – верхів'ях річок Тиси (басейн р. Вішеул), Молдови і м. Сучави [68, с. 34–35].

Торкалися вивчення цієї проблеми українські дослідники діаспори. Оригінальною видається праця П. Крата, видана у м. Буенос-Айресі (Аргентина) у 1958 р. Вона написана у формі спогадів, проте містить достатньо багато змістовних наукових відомостей. Автор цієї розвідки спробував пояснити походження гуцулів від монголів та тевтонів [66, с. 70–71].

Питання походження гуцулів та територіальних меж Гуцульщини зосереджено у працях М. Домашевського та І. Сеньківа [45; 46; 47; 94]. У діаспорі також опубліковано довідник публіцистичного характеру про Гуцульщину, в якому описано територію та населення історико-етнографічного

району [143].

Вивчення гуцульського діалекту знаходиться у сфері досліджень сучасних польських дослідників. У 1996 р. лінгвістичний комітет Польської Академії Наук спільно з Українським дослідним інститутом Гарвардського університету (США) випустили лексичний атлас, в якому опубліковано 255 карт та зображено поширення у мовному просторі України сотні слів гуцульського діалекту [68, с. 47].

Таким чином, за останні більше ніж два століття сформувалось кілька теорій походження гуцулів як етнографічної групи (автохтонна, азійська, румунська та ін.), які оперують різноманітними даними на підтвердження своєї достовірності. Визначальними ознаками дослідники виділяють особливості матеріальної й духовної культури, спосіб ведення господарства, умови проживання, антропологічні характеристики та ін.

Попри різноманітність теорій, все ж більшість дослідників виокремлюють українське походження гуцулів. Їхні ж особливості у матеріальній і духовній культурі сформувались внаслідок специфічних умов проживання та контактів з іншими етнографічними групами та етносами, а не через іноетнічне походження. Як підтвердження, спільність гуцульської говірки з рештою українських діалектів, антропологічні риси, схожість у головних мотивах фольклору, віруваннях та декоративно-прикладного мистецтва.

Щоправда, на сьогодні складним завданням залишається окреслення територіальних меж Гуцульщини. Для цього дослідниками обираються різні типологічні маркери, зокрема діалект, етнічна свідомість, поширення матеріальної та духовної культури.

1.3. Гуцульщинознавство у сучасній педагогічній думці

У сучасній педагогічній літературі спектр досліджень з гуцульщинознавства є важливим феноменом. Його розробка зумовлена актуалізацією низкою чинників: зростанням інтересу педагогів до вивчення важливих складових народознавчого руху, впровадження регіонального

етнографічного та історико-краєзнавчого компонента в закладах освіти Карпатського регіону; потребою наукового обґрунтування впливу гірського середовища на виховання і розвиток молодого покоління; унікальністю формування інноваційного проекту гуцульської школи, доцільністю поширення цього досвіду в інших історико-етнографічних районах нашої держави; реалізація пошуку нових шляхів реалізації компетентнісного підходу до управління сучасним закладом освіти, необхідністю формуванням готовності педагогів до інноваційної діяльності в умовах впровадження концепції Нової української школи; нарешті потребою посилення національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Помітний внесок у вивчення та реалізацію регіонального етнографічного компонента – гуцульщинознавства – у педагогічний процес має науковий і творчий доробок члена-кореспондента НАПН України, Народного вчителя України Петра Лосюка (1936–2020). Необхідно виокремити такі дослідження педагога-вченого: комплексні праці, в яких містяться теоретичні засади і досвід вивчення гуцульщинознавства («Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону)» (2007); Гуцульщинознавство в українській національній школі» (2001); «Гірська школа перехідного періоду» (2018); «На вістрі часу» (2016)); 2) навчально-методичні посібники для гуцульської школи («Хрестоматія з гуцульщинознавства (2001); «Творчість юних» (2006); «Школа здібностей» (2004); «Ростимо юних патріотами України» (2015); Люблю тебе, Гуцульщино!» (2012); « «Вчені-горяни – гірській школі» (2018)) [73; 74; 75].

Перші сходинки з вивчення розвитку шкільництва Гуцульщини здійснив науковець Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Богдан Ступарик (1940–2002). У своїх наукових працях вчений розкрив особливості розвитку освіти в Галичині та, зокрема, на Гуцульщині у різні історичні періоди, простежив процес збереження української національної школи жителями краю у важких умовах панування різноманітних іноземних держав

[100; 101; 102].

Значний вклад у вивчення гуцульської етнопедагогіки та традиційного родинного виховання здійснив Мирослав Стельмахович (1934–1998). Оригінальними для окреслення досліджуваної нами проблеми є статті вченого «Гуцульська родина: батьки і діти» [99] та «Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними». Мирослав Стельмахович наголошував, що «таким науково-методичним доробком, який має гуцульська школа, може пишатися університет чи науково-дослідний інститут» [83, с. 142].

Професор, керівник науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» Академії педагогічних наук і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Роман Скульський (1935–2004) залишив після себе яскравий творчий доробок з проблем національного виховання засобами народознавства, українознавства і гуцульщинознавства, методики їх викладання в школі, актуальних питань української етнопедагогіки.

Педагог-дослідник вважав за доцільне зорієнтувати освітян на таку структуру україно-, народо-, гуцульщинознавства, до якої мали б входити три взаємопов'язані інформаційні складові (блоки): 1) матеріальна культура народу; 2) духовна культура народу; 3) людина в системі різномасштабних спільнот [133]. В останньому блоці міститься інформація про сім'ю, родовід і родинні відносини, про людей найближчого оточення, про міську чи сільську громаду, етнографічну групу (бойків, гуцулів, лемків та ін.), націю, світову цивілізацію. Аналогічно конструюються два інші інформаційні блоки, залежно від соціальних, національно-культурних умов та етнографічних й історико-краєзнавчих особливостей розробляється конкретна тематика кожної складової (блоку).

Вчений представив розробку використання шкільного українознавства (у тому числі й гуцульщинознавства) у навчально-педагогічному процесі. Перший варіант передбачає використання етнографічних та історико-краєзнавчих знань на уроках з різних предметів на рівні забезпечення міжпредметних зв'язків.

Другий – вчитель насправді не дає готових наукових обґрунтувань, а пропонує це зробити самим учнів, що, власне, сприяє активізації їхньої діяльності. Третій варіант – це тоді, коли педагог завчасно пропонує учням підібрати відповідну народознавчу (українознавчу, історико-краєзнавчу) інформацію, що стосується певного процесу, предмета чи явища.

Ці взаємопереплетені між собою варіанти можна застосовувати на різноманітних уроках і гурткових заняття, в тому числі й з історії, з доповненням елементів етнографії, народознавства. Вчений вважав, що етнографічний та історико-краєзнавчий матеріал повинен бути не допоміжним, а головним джерелом навчальної інформації. Це можна досягти завдяки тому, коли гуцульщинознавство (за вибором школи) чи деякі їхні частини (розділи) мають вивчатися як окремі навчальні дисципліни [95, с. 6].

Вагомий внесок у розвиток гуцульщинознавства зробив Іван Пелипейко (1928–2006) – педагог, старший науковий співробітник НДЛ «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», літературний редактор журналу «Гуцульська школа». Його творчий доробок налічує більше ніж 500 публікацій та 13 книг з різних галузей і сфер гуцульщинознавства. У свій час він був знаковим краєзнавцем Гуцульщини, прекрасним знавцем її історії, географії, літератури, шкільництва, культури, ремесел і промислів краю. Він завжди підкреслював, що вчителя «необхідно не тільки психологічно вмотивувати на вивчення гуцульщинознавства і дати йому наукову підготовку; не менш важливо забезпечити його необхідними посібниками, методичними збірниками, довідниками та іншою літературою» [63, с. 75].

Слід виокремити такі цікаві краєзнавчі і науково-пізнавальні праці вченого-педагога: «Плай. Книга для читання про Гуцульщину» [139], «Пам'ятки природи Косівщини» [153], «Флояра. Хрестоматія з гуцульського фольклору» [11], «Населені пункти Косівщини» [152], «Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини» [154], «Косів: люди і долі» [155], «Містечко над Рибницею» [87]. Йому також належать опубліковані довідково-енциклопедичні книги «Гуцульщина в літературі» [156] та

«Дослідники та краєзнавці Гуцульщини» (у співавторстві з П. Арсеничем) [144].

Змістовним видається і творчий доробок фундатора Філії «Гуцульщина» НДІУ Міністерства освіти і науки України Петра Шкрібляка (1933–2016). Цей дослідник вважався фахівцем з етнічно-національних, освітянсько-культурних, природо-економічних проблем Гуцульщини, займався впровадженням вивчення гуцульщинознавства в навчально-виховних закладах Гуцульського регіону. У праці «Наукова установа в Гуцульській столиці» він зосередив увагу на діяльності Філії «Гуцульщина»: від розробки теорії гуцульщинознавства до формування системи практичного його вивчення і популяризації в закладах освіти гуцульського краю [107].

В одній зі статей Петро Шкрібляк наголошував на важливості роботи Гуцульської освітянської ради, яка «спрямовує зусилля на удосконалення навчально-виховного процесу в закладах освіти регіону, використання у ньому гуцульської культурної спадщини, популяризації гуцульщинознавства, узагальнення і поширення кращого педагогічного досвіду» [108, с. 235].

Серед дослідниць гуцульщинознавства помітне місце займає старша наукова співробітниця НДІ «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» Аделя Григорук, яка є авторкою і упорядницею низки видань: «Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі» [137], «Люблю тебе, Гуцульщино» [136], «Духовні скарби Ігоря Пелипейка» [50] та ін.

У навчально-методичному посібнику «Етнологія Гуцульщини: фольклор і обрядовість» А. Григорук розкриває зміст питання єдності гуцульського фольклору із загальноукраїнським та вистежує його жанровий склад. Складовою гуцульського фольклору, на думку дослідниці, є те, що він не став лише пам'яткою минулих епох. Вона зазначає: «На Гуцульщині народна традиція творчості ніколи не переривалася; вона живе, розвивається, наповнюється новим змістом, що відображає сьогоденні події, передається з уст в уста, як у давнину, і знаходить нові можливості поширення, що

відповідають сучасності...» [132, с. 6].

Змістовно оригінальним є науковий доробок науковиці Віолетти Лаппо, яка вивчає педагогічний потенціал гуцульської етнокультури. Дослідниця доводить потребу його використання у навчально-виховному процесі закладів освіти Гуцульщини як засобу формування ціннісного та відповідного естетичного ставлення до рідного краю. В. Лаппо обґрунтувала методіку етнокультурної підготовки майбутніх педагогів – освітян гірських шкіл, висвітлила структурні компоненти готовності здобувачів закладів вищої освіти, різноманітні чинники етнізації та профілізації освіти до здійснення етнічної соціалізації дітей та молоді [69].

У полі зору науковиці провідні чинники формування самотутньої педагогічної культури гуцулів. Вона виокремила складові частини педагогічного потенціалу гуцульського етнокультурного феномена. На її думку, рівень педагогічної культури етнічної спільноти «виступає чи не найважливішою ознакою етнокультури загалом, позаяк збереження й уважне ставлення до скарбів педагогічної традиції є наріжним каменем міжпоколінневої трансмісії; підтвердженням цьому виступають педагогічні традиції гуцульської етноспільноти, які своїм корінням сягають у глибину віків» [70, с. 54].

У сфері вивчення історичних постатей Гуцульщини активно працює івано-фпанківський літературознавець Володимир Качкан. У двотомному посібнику «Українське народознавство в іменах» він підготував понад 30 нарисів-есеїв, у яких простежено життєвий і творчий шлях знакових постатей духовної і матеріальної культури, пов'язаних із Гуцульщиною. У полі зору вченого потрапили життєписи істориків, письменників, публіцистів, етнографів, фольклористів, культурно-громадських діячів, які пов'язали себе з цим історико-етнографічним районом України. Серед них – етнолог Володимир Шухевич, фольклорист і етнограф Володимир Гнатюк, родина культурно-освітніх діячів Заклинських, громадсько-культурний діяч, письменник, етнограф Михайло Павлик, історик і етнограф Юліан Целевич, історик,

етнограф, політик Антін Петрушевич, видавець і публіцист Ярослав Весоловський, суспільно-культурний діяч Олексій Бойків, дослідник Гуцульщини, письменник Михайло Ломацький [134; 135].

Неабияке зацікавлення мають напрацювання М. Лаврук, узагальнені і опубліковані у монографії «Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження)» (2005) [68]. Дослідниця розкрила основні проблеми і перспективи збереження самобутності Гуцульського краю та проаналізувала концептуальні засади і методу етногеографічного дослідження гуцульської спільноти [68, с. 9].

М. Лаврук висвітлює потужний науково-освітній, культурно-мистецький, релігійно-духовний і громадський рух за відродження власної культури, що на початку 1990-х рр. розпочався в Гуцульському етнорегіоні. Унікальним освітньо-педагогічним явищем в Україні М. Лаврук вважає реалізацію регіональної програми «Гуцульська школа», в межах якої, «окрім сучасної базової освіти, гуцульські діти глибоко студіюють і практично оволодівають гуцульськими ремеслами» [68, с. 45].

Важливим педагогічним доробком є навчально-методична література для педагогів та здобувачів освіти, опублікована з метою навчально-методичного забезпечення вивчення гуцульщинознавства. Тут доречно виокремити книжкову серію «Бібліотека гуцульської школи». Велику часту дидактичної літератури для шкіл Гуцульського краю було розроблено зусиллями Івано-Франківського, Чернівецького та Закарпатського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти [148; 149; 81; 151]. Знаковою у популяризації гуцульської моделі школи стала опублікована серія науково-методичних збірників «Сільська школа: реалії та перспективи», яку у 2003 р. започаткувала творча лабораторія «Сільська школа» Івано-Франківського ОШПО. На його сторінках зосереджені матеріали про інноваційно привабливий досвід низки закладів освіти Гуцульщини. Серед них слід виокремити школи у селах Яблуниця, Криворівня (Верховинщина), Яворів, Рожнів (Косівщина), Добротів (Надвірнянщина), Поляниця (Яремчанщина), Ковалівка, Тростянець

(Коломийщина), Ділове (Рахівщина), Підзахаричі (Путильщина) [19; 23; 28].

Гуцульщинознавство постійно перебуває у фокусі уваги матеріалів міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів, педагогічних читань, симпозіумів. Ці наукові заходи зазвичай присвячені проблемам історико-етнографічного, соціально-економічного розвитку Гуцульщини, актуальним питанням впровадження етнографічного компонента – гуцульщинознавства в освітньо-педагогічний простір регіону. До цих наукових форумів традиційно долучається велика кількість науковців з Гуцульщини та всієї України, а також вчителі гуцульських шкіл, методисти, краєзнавці, студенти, представники органів місцевого самоврядування.

Одним з перших форумів, де вперше всебічно здійснено обґрунтування проблеми розвитку гуцульщинознавства на зорі відновлення незалежної України, стала наукова конференція Першого світового конгресу гуцулів, що відбувся у м. Івано-Франківську в 1993 р. На цьому заході були конкретизовані першочергові проблеми відродження, розвитку і популяризації гуцульщинознавства в системі національної освіти України. У рамках конгресу на науковому форумі були підняті такі питання: елементи гуцульської культури в педагогічному процесі [54; 57]; роль гуцульської культури у формуванні національної системи виховання учнів [92]; значення гуцульської школи для відродження Гуцульщини [79]; використання гуцульської господарської культури у трудовій підготовці школярів [62]; гуцульське народне мистецтво у школах Прикарпаття [12]; народне мистецтво Гуцульщини у підготовці студентів художнього профілю [105]; дослідження почуття власної гідності у гуцульській ментальності [106]; культурні традиції Гуцульщини у діяльності дитячих фольклорних колективів [55]; гуцульський фольклор у системі шкільної освіти [109]; історичні традиції освітянського руху на Гуцульщині [29].

Таким чином, історіографічний педагогічний доробок з вивчення гуцульщинознавства за роки незалежності України є достатньо об'ємним і

різноманітним. Він представлений узагальнюючими працями, одноосібними і колективними монографіями, окремими історико-краєзнавчими дослідженнями і розвідками, навчально-методичними посібниками, довідково-енциклопедичною літературою, які присвячені розвитку освіти в Гуцульському етнорегіоні. Додатковими цікавими джерелами з вивчення гуцульщинознавства є опубліковані матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, педагогічних читань. Перегляд усього комплексу історіографічних джерел засвідчує про формування таких напрямів досліджень з гуцульщинознавства: педагогічний, історико-краєзнавчий, літературний, фольклорно-етнографічний, природничо-географічний, культурно-мистецький. Однак на сьогодні ще не вистачає узагальнюючих комплексних наукових праць, які охоплювали б усі аспекти царини досліджень гуцульщинознавства та стали б корисним у його запровадженні в освітній процес закладів освіти Гуцульщини.

РОЗДІЛ 2

Гуцульщинознавство в освітньому просторі Карпатського регіону

2.1. Освіта на Гуцульщині: витоки становлення та сучасний етап розвитку

Становлення освіти в Гуцульському краї бере свої корені з XVIII ст. Панівна верхівка Речі Посполитої до її першого поділу 1772 р. не особливо дбала про освіту гуцулів. Руські (українські) школи виникали самочинно. Як свідчать матеріали церковного перепису 1745 р. відомо, у містечку Яблунів при міській церкві почала діяти школа, а другий такий освітній заклад, вірогідно, відкритий у м. Кути [101, с. 16].

З приходом австрійської влади і реформами освіченого абсолютизму імператриці Марії Терезії (1740–1780) та її сина імператора Йосифа (1780–1790) покращилося ставлення до українців та їх освітнього розвитку. Вони проводили «модну» тоді політику просвітництва, що була, за словами львівського дослідника Ярослава Грицака, сумішшю гуманістичних побуджень із суто прагматичними розрахунками. Мета цих реформ – покращити матеріальне становище жителів імперії, дати їм освіту, урівняти їх у правах, щоб зробити свідомими громадянами та надійними платниками податків. Це у свою чергу мало служити гарантією могутності імперії. Безумовно, Галичина стала головним об'єктом реформаторської політики, де, на жаль, попередня правляча польська шляхта довела місцеве населення до злиденного становища та морального занепаду. Зрештою, ця ж така шляхта була потенційним джерелом державних смут і заворушень у Речі Посполитій. Перетворення освіченого абсолютизму зачепили освіту [138, с. 98].

Так, римо-католицька консисторія, яка знаходилася у м. Львові, домоглася в 1784 р. від австрійської адміністрації, щоб при кожній парафії Галицької Гуцульщини були відкриті парафіяльні школи. Зокрема, дяківські школи з'явилися у таких населених пунктах краю: Старий Косів (1792), Старі Кути

(1820), Барвінкове, Жаб'є, Ільці, Соколівка, Рожнів, Ферескуля, Стопчатів, Шешори (1821), Яворів, Брустури, Річка (1824), Пнів, Білі Ослави (1826), Криворівня (1827), Пістинь (1828), Тюдів, Пасічна (1832), Микуличин (1834), Заріччя, Гринява, Перехресне, Голови, Рибне, Слобідка, Устеріки, Стебне, Хороцеве (1848), Черганівка (1849), Баня-Березів, Битків, Акрешори, Прокурава, Великий Рожен (1850), Малий Рожен, Ільці, Люча, Слупейка (1852), Хімчин (1858), Спас (1865), Микитинці (1866), Горішній Ясенів (1871) [74, с. 28].

Домагаючись послаблення польського впливу та протиставляючи йому місцеве українське населення, австрійський уряд брався за відкриття державних шкіл. Ці заклади освіти під державною опікою були відкриті у двох гуцульських містах Кути (1801) і Косів (1814). У сільській місцевості під державним контролем були відкриті тривіальні школи в селах Довгополе і Розтоки (1801), Кобаки (1817), Красноїлля, Жаб'є (1827), Білоберізка (1845), Яворів (1846), Дора (1850), Старі Кути (1852) [75, с. 135].

Навчальні програми обох типів шкіл були фактично ідентичними. Учні навчали рахувати, читати, писати. У тривіальних і державних школах дозволялось вести заняття рідною мовою на уроках письма та читання двічі на тиждень. В якості підручників служили «Буквар» (1790) та «Читанка» (1786), надруковані у столиці імперії м. Відень старослов'янською мовою. У парафіяльних школах такими «підручниками» виявилися Біблія та Псалтир [101, с. 18].

З 1873 р. парафіяльні і тривіальні школи скасовувались, а замість них створюються одно-, дво-, трикласні школи. Але навчалася в них невелика кількість дітей. Львівський дослідник Петро Сіреджук у статті «Освіта Галицької Гуцульщини у XVIII – XIX ст.» подає такі цікаві відомості: у 1886/87 навчальному році у Косівському повіті у віці від 6 до 12 років здобували освіту 3 170 (37 %) дітей. А в с. Ільці Косівського повіту навчалася 77 із 424 та у с. Микуличин Надвірнянського повіту – 135 із 893 дітей. Таким чином, більшість населення була неписьменною [74, с. 29].

Роботу шкіл Галицької Гуцульщини наприкінці XIX – на початку XX ст. підтримували учителі-подвижники, яких австрійські, а потім польські власті посилали у найвіддаленіші гірські села як політично неблагонадійних. Серед них слід виокремити таких обдарованих педагогів, як Лука Гарматій, Михайло Вахнюк, Богдан Заклинський, Микола Колцуняк, Олекса Іванчук, Петро Додек, Іван Устиянович, Марія Ленерт-Домбровська (Марійка Підгірянка), Віктор Цюцюра, Іван Савків, Володимир Бундзяк, Стефанія Биліцова, Володимир Поліщук, Степан Король, Зенон Винницький, Михайло Ломацький, Василь Мацюк, Антін Сальварівський, Михайло Базник, Михайло Наняк та інші [74, с. 29].

У період Західно-Української Народної Республіки, яка на території краю проіснувала лише вісім місяців, була вперше започаткована система української національної освіти. У проміжку часу кінця 1918 р. – першої половини 1919 р. українську мову було введено як урядову і її запроваджено в усіх школах. Українською мовою видавалися підручники. Зусиллями Б. Заклинського і М. Угриня-Безгрішного у м. Косові в цей час відкрито видавництво «Довбуш», яке почало видавати шкільні підручники [100, с. 56].

Зі встановленням у 1919 р. польської окупаційної влади польська освітня система стає панівною. Переважала польська мова викладання і польські підручники. Українська мова вивчалась лише як окремий предмет. Хоч за шкільною реформою 1932 р. запроваджувалося обов'язкове навчання, але у віддалених гірських присілках діти не були охоплені навчанням. Тому не дивно, що на той Друга Річ Посполита займала перше місце в Європі за кількістю неписьменних людей [75, с. 134].

Розвиток освіти Буковинської Гуцульщини у XIX ст. виявився теж відсталим відносно інших регіонів Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Лише у другій половині XIX ст. спостерігалось поступове зростання кількості шкіл краю. Немаловажною у цьому є заслуга Юрія Федьковича, який у 1869–1972 рр. працював шкільним інспектором у Вижницькому повіті, та священників Теодосія Айвеліні й Ізидора Мартиновича [74, с. 29].

На початку ХХ ст. у Вижницькому повіті функціонувала 41 школа, з них: однокласних – 18, двокласних – 11, три-, п'яти-, шестикласних – по три. Дітей шкільного віку налічувалося 7751, з них відвідували школу 5910. Ази освіти надавали 101 народний учитель і 52 учителі релігії. Велику громадську і подвижницьку роботу напередодні Першої світової війни проводили учителі Осип Лучинський, Атаназій Дольницький, Іларій Драгінда, Володимир Галицький, Іван Гордійчук, Юрій Леонтин, Петро Проданюк, Олімпія Ждурківська, Володимир Лукіянович, Василь Заварюк та інші.

У 1908 р. у м. Вижниця відкрита українська гімназія. У ній навчались як діти з Північної Буковини, так і з Східної Галичини. Освітній послуги надавали директор А. Клим і професори С. Лакуста, Д. Лукіянович, М. Павлусевич, І. Дощівник та ін. [74, с. 29–30].

У листопаді 1918 р. Північна Буковина, як і вся Буковинська Гуцульщина, була окупована румунськими військами. У сфері шкільництва спостерігалася насильницька румунізація. Українську гімназію у м. Вижниця закрили. Запроваджувалось обов'язкове вживання румунської мови в освітніх закладах та інших установах. У підсумку, у ході 22-річного панування румунської влади української освіта на теренах Буковинської Гуцульщини занепала [75, с. 134].

На початку ХХ ст. українське шкільництво на Закарпатській Гуцульщині виявилось занедбаним Лише у 1895 р. у містечку Рахів відкрито державну початкову школу із викладанням «русинської» (української) мови. У містечку Ясіня функціонувала чотирикласна державна школа з угорською мовою навчання та викладанням «русинської».

З 1920 р., після розпаду Австро-Угорської монархії, Закарпатська Гуцульщина опинилася у складі Чехословаччини. Нова влада розширила права українців у мовних, шкільних та релігійних питаннях. Демократизація політичного і економічного життя спонукала до відкриття товариств «Просвіта», на підвалинах якої стали уродженці Закарпатської Гуцульщини Степан Клочурак і Василь Климпуш.

Просвітницький рух в краї сприяв формуванню мережі державних шкіл з

українською мовою навчання. У них працювала національно свідомі педагоги: І. Рознійчук, поетеса М. Божук і її чоловік М. Штефура, народна поетеса М. Кабальок-Тисянська, В. Романчук та інші. Восени 1938 р. пост прем'єр-міністра Карпатської України посів Августин Волошин, за фахом педагог, автор підручників «Практична грамати́ка», «Читанка», «Азбука», «Фізика», «Арифметика», «Історія педагогіки», «Психологія», «Дидактика», «Логіка» та ін. [74, с. 30].

Суперечливого характеру заслуговує оцінка розвитку освіти на Гуцульщині в радянський період. Серед до позитивних якостей належить переведення шкіл на українську навчання, а у зв'язку із запровадженням загальної обов'язкової освіти спонукало до значного розширення мережі шкіл різних типів. Будівництво шкіл проводилось за державні кошти, методом народної будови, а у 1970–1980-х рр. також за кошти колгоспів. Створювалась мережа закладів дошкільної і позашкільної (музичних, художніх та спортивних) освіти. Якісний поштовх у розвиток освіти краю надали вчителі, направлені на Гуцульщину із центральних та східних районів України.

У 1960–1980-х рр. в багатьох школах склалися міцні творчі педагогічні колективи, якими зроблений вагомий внесок у розвиток освіти, зокрема в зміцнення навчально-матеріальної бази, вдосконалення методики, підвищення якості знань, умінь і навичок учнів, виховання школярів на народних традиціях [100, с. 126].

Зокрема, на Косівщині у середній школі с. Середій Березів (директор В. Білавич) розробили систему трудового виховання школярів у процесі сільськогосподарської праці. У Косівській і Яворівській середніх школах (директори Я. Гушман і П. Лосюк) запровадили заняття художніми ремеслами (бондарство, вишивка, різьба, випалювання, ткацтво), що стало важливим чинником естетичного і трудового виховання учнів. Середня школа у с. Кобаки Косівського району (директор В. Чепига) – одна з перших перейшла на кабінетну систему навчання, а в середній школі смт Яблунів того ж таки району (директор М. Томащук) запровадили програмне навчання. Понад три

десятиліття ансамбль «Смерічка» середньої школи с. Уторопи (директор Я. Грабовецький) радує глядачів своєю художньою самодіяльністю [74, с. 31].

Проте, слід визнати, що в умовах формування радянського тоталітарного режиму вчитель часто-густо не міг виявити себе як особистість. Насправді тогочасний педагог змушений був сліпо виконувати численні інструкції, вказівки і розпорядження місцевої влади. До того ж чимало таких завдань були не пов'язані з професією вчителя. Слід також визнати і те, що багато навчальних програм і підручників «від Камчатки до Карпат» були однакові. Тому на перший погляд гуцульська школа була безликою.

Однак наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. у суспільстві розпочалися демократичні процеси, в школах розгорнувся народознавчий і українознавчий рух. Це стало спонукальним відліком для педагогів Гуцульщини активно впроваджувати змістовне вивчення рідного краю. З ініціативи директора школи с. Яворів Косівського району Петра Лосюка у травні 1991 р. в цьому закладі освіти зібралися керівники районних відділів освіти та вчителі-ентузіасти галицької, закарпатської і буковинської Гуцульщини. На нараді сформовано громадське науково-методичне об'єднання – Гуцульська освітянська рада [76, с. 6].

На світанку відновлення незалежності була підготовлена концепція гуцульської школи як регіональної української національної. У 1994 р. на виконання Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») прийнята регіональна програма «Освіта Гуцульського краю» [5]. Освітняни краю стали послуговуватися терміном «гуцульщинознавство», що в сукупності дозволяло зрозуміти це як знання про історію, природу, господарство, народне мистецтво, фольклор, традиції, звичаї Гуцульщини [2]. Поступово готувалось навчально-методичне забезпечення, без чого вивчення феномену гуцульщинознавство залишилось би лише декларацією. У 1994–2000 рр. у с. Яворів видано 10 номерів регіонального науково-педагогічного журналу «Гуцульська школа» під редакцією Петра Лосюка та Івана Пелипейка. У 1994 р. засновано науково-дослідну лабораторію «Гуцульська

етнопедagogіка і гуцульщинознавство» (завідувач П. Лосюк), яка є структурним підрозділом Академії педагогічних наук України. Завдяки цієї науково-дослідної інституції видається серія видань «Бібліотеки гуцульської школи», щороку проводяться семінари, конференції, круглі столи, педагогічні читання. В освітньо-наукових форумах беруть участь педагоги шести гуцульських адміністративних районів і м. Яремче, а також учені та викладачі закладів вищої освіти міст Івано-Франківська, Києва, Львова, Чернівців, У м. Косів функціонує видавництво «Писаний Камінь» (директор В. Курищук), друкується газета (з 1 січня 2002 р. – інформаційно-методичний бюлетень) «Освітнянський вісник» (редактор Н. Крет) [74, с. 32].

У «Звіті про роботу Академії педагогічних наук України за 2001 рік» про діяльність науково-дослідної лабораторії в 1997–2000 рр. зазначається: «У результаті завершеної дослідно-експериментальної роботи з теми «Навчально-методичне забезпечення учнів і вчителів у використанні регіонального компонента – гуцульщинознавства» (чл.-кор. Лосюк П. В.) науково обгрунтовано і експериментально перевірено концептуальні засади, мету, зміст і принципи побудови навчально-виховного процесу на засадах гуцульщинознавства, ефективні форми та методи їх застосування у школах Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей... Результати дослідно-експериментальної роботи обговорювались на трьох Гуцульських педагогічних читаннях (1997, 1999, 2001 рр.) та на Всеукраїнській (1998 р.) і Міжнародній (2000 р.) науково-практичних конференціях» [78, с. 64–65].

Практичним утіленням результатів науково-дослідної роботи є друк значної за обсягом серії навчально-методичних посібників: І. Пелипейка «Флояра» (хрестоматія з гуцульського фольклору) [11], «Плай» (книга для читання про Гуцульщину) [139], «Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини» [154]; П. Лосюка «Гуцульщинознавство в українській національній школі» [73], «Гуцульська школа», «Хрестоматія з гуцульщинознавства» та ін. Впровадження поточних результатів дослідження здійснювалось на сторінках і журналу «Гуцульська школа». За цей період 1990-

х – початку 2000-х рр. видано 10 номерів журналу і 80 номерів газети «Освітнянський вісник».

Таким чином, сучасне гуцульщинознавство стало важливим засобом оновлення змісту освіти і серцевиною національного виховання в гуцульській школі. Слід визнати, що в умовах глобалізаційних процесів, інтеграції України в європейський і світовий простір громадянину України необхідно мати виражене українське національне обличчя.

У 2002 р. в Гуцульському регіоні діяла така мережа національних освітянських закладів: у Верховинському районі 8 шкіл I ступеня, 10 шкіл II ступеня, 12 шкіл III ступеня і один ліцей; у Косівському районі – 10 шкіл I ступеня, 27 шкіл II ступеня, 22 школи III ступеня, одне училище, одна гімназія, одна філія закладу вищої освіти; у Надірнянському районі – 9 шкіл I ступеня, 9 шкіл II ступеня, 27 шкіл III ступеня, один ліцей, одне училище, один коледж; у м. Яремче – 1 школа I ступеня, 3 школи II ступеня, 4 школи III ступеня; у м. Припрутській Коломийщині (частині Коломийського району, що входить до Гуцульського історико-етнографічного масиву) – 5 шкіл I ступеня, 12 шкіл II ступеня, 5 шкіл III ступеня; у Вижницькому районі – 1 школа I ступеня, 11 шкіл II ступеня, 18 шкіл III ступеня, дві гімназії, один коледж; у Путильському районі – 11 шкіл I ступеня, 2 школи II ступеня, 15 шкіл III ступеня, одна гімназія; у Рахівському районі – 8 шкіл I ступеня, 9 шкіл II ступеня, 24 школи III ступеня. Загалом на теренах Гуцульщини функціонувало 53 школи I ступеня, 83 школи II ступеня, 127 шкіл III ступеня, чотири гімназії, два ліцеї, два училища, два коледжі і одна філія закладу вищої освіти [74, с. 33].

У тому ж році кількість учителів і учнів становила: у Верховинському районі – 700 учителів і 5 378 учнів; у Косівському районі – 1 560 учителів і 13 478 учнів; у Надвірнянському районі – 1 865 учителів і 19 552 учнів; у м. Яремче – 265 учителів і 3 671 учнів; у Припрутській Коломийщині – 523 учителі і 5 375 учнів; у Вижницькому районі – 1 037 учителів і 10 219 учнів; у Путильському районі – 475 учителів і 4 763 учнів; у

Рахівському районі – 1 248 учителів і 17 035 учнів. Загалом на Гуцульщині працювало 7 673 учителів і навчалось 79 490 учнів [74, с. 33].

На Гуцульщині у 2002 р. функціонувало близько ста закладів дошкільної і позашкільної освіти. У селищі Верховина, м. Вижниця, м. Надвірна і селищі Селятин, що на Путильщині, діють загальноосвітні школи-інтернати, на Косівщині і Коломийщині – Споднянська санаторна школа-інтернат та Печеніжинська і Яблунівська допоміжні школи-інтернати. У Гуцульському регіоні працюють два професійно-технічних училища: у місті Надвірній і селищі Кути.

Спеціалістів різних видів декоративно-прикладного мистецтва готують Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка і Косівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва (утворений на базі коледжу у 2000 р.). Чимало випускників цих навчальних закладів передвищої освіти стали відомими митцями, членами Національних спілок: художників і народних майстрів України та лауреатами державних премій [74, с. 35].

За роки незалежності України створено необхідну законодавчу базу розвитку освіти. Напрями державної політики в сфері освіти визначено Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту».

Освітняни Гуцульщини усвідомлюють, що перехід до інформаційно-технологічного суспільства неможливий без впровадження максимальної індивідуалізації навчального процесу, особистісно орієнтованих технологій навчання, створення умов для самонавчання і саморозвитку дітей, осмисленого визначення ними своїх життєвих цінностей і можливостей. Водночас система освіти потребує поліпшення фінансування, забезпечення сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцнення матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти.

2.2. Гуцульщинознавство в системі навчальних дисциплін у закладах загальної середньої освіти

Термін «гуцульщинознавство» введений в ужиток цілком недавно, на початку 2000-х рр. Хоча окремі дослідники гуцульщинознавства вважають, це окремий розділ науки, який існує під такою назвою вже понад два століття, з часу появи чотиритомної праці Бальтазара Гакета «Найновіші природознавчі подорожі в роках 1787, 1792, 1794 по Дакії та Сарматії, або Північних Карпатах» (м. Нюрнберг, 1790–1794 рр.). Дослідження Гуцульщини було продовжене численними українськими, польськими, німецькими, чеськими, словацькими вченими [73, с. 12].

Безумовно, значний внесок у вивчення Гуцульщини зробили діячі «Руської трійці», передусім Яків Головацький. Постійну увагу краю виявляли з різних мотивів польські дослідники Вінценти Поль, Оскар Кольберг, німець Фрідріх Кайндль. Інтерес викликає книжка шотландської письменниці і мандрівниці Мені Мюріел Дові «Дівчина в Карпатах» (1891 р.) [39, с. 11].

Новий етап у дослідження історико-етнографічного району становила монографія Володимира Шухевича «Гуцульщина». На початку ХХ ст. значний внесок у гуцульщинознавство зробили Федір Вовк, Володимир Гнатюк, Лука Гарматій, Антін Онищук, Михайло Ломацький, Петро Шекерик-Доників, Микола Колцуняк, Клементина Лисинецька. Автором першого наукового нариса з історії Гуцульщини був Іван Крип'якевич, а наукових праць з географії та економіки – Володимир Кубійович [131, с. 10–11].

Знаковою польськомовною працею про Гуцульщину стала епопея Станіслава Вінченза «На високій полонині» [158]. Для визначення етнографічних меж Гуцульщини цікаві дослідження польського вченого Яна Фальковського [122; 123; 124].

Важливим є колективне історико-етнографічне дослідження «Гуцульщина» за науковою редакцією Юрія Гошка (1987) [39]. Чимало нових деталей до наукової характеристики Гуцульщини додав І. Сеньків у праці «Гуцульська спадщина» (1995) [94].

За останні більше ніж тридцять років налічуємо десятки вчених, займаються вивченням історії, природи, економіки, фольклору, говору, мистецтва Гуцульщини, зокрема, Володимир Грабовецький, Петро Сіреджук, Микола Лесюк, Петро Арсенич, Володимир Клапчук, Мар'ян Мандибура, Ярослава Закревська, Юрій Сеньковський, Олекса Романець, Нестор Библиук, Ігор Пелипейко, Іван Зеленчук Василь Гуменюк, та багато інших дослідників. Вагомий внесок у цю справу здійснили учені в діаспорі (Микола Домашевський, Іван Кузич-Березовський) та зарубіжні вчені (А. Вінцез, А. Амато, Я. Хороши та ін.) [131, с. 11–12].

В останні десятки років з проблем гуцульщинознавства чи не щороку проводяться наукові конференції, які відбулися в Івано-Франківську, Косові, Яремчі, Вижниці, Путилі, Рахові. Рекомендації Міжнародного теоретико-методологічного та методичного семінару «Гуцульщинознавство як розділ науки та навчальний предмет», організованого і проведеного Гуцульською освітянською радою, що відбувся в м. Косові 6 вересня 1996 р., схвалені II Світовим Конгресом гуцулів у м. Яремче 13 вересня того ж року [73, с. 13].

Насправді, гуцульщинознавство як навчальний предмет повинно відповідати цілям і завданням школи. В умовах розбудови української національної школи воно посідає вагоме місце в системі освіти Гуцульщини, оскільки охоплює історію, фольклор, говірку, природу, господарство, народне мистецтво, звичаї, обряди, традиції тощо. Отже, гуцульщинознавство – це не що інше, як система знань про Гуцульщину і діяльність її мешканців. Воно складає інтегровану систему науково-теоретичних знань про цей історико-етнографічний район. Педагогічна цінність його вивчення полягає в тому, що школярі залучаються до практичної діяльності у різних сферах суспільного і національно-культурного життя [77, с. 65].

Гуцульщинознавство виконує в закладі загальної середньої освіти найрізноманітніші педагогічні функції. Воно носить прикладний характер, оскільки його використовують для посилення зв'язків навчання з життям. Так, про вивченні історії використовують цілий пласт про опришківський рух під

проводом Олекси Довбуша та його послідовників, при вивченні літератури залучають багатий гуцульський фольклор, біології – це важливі знання народної медицини та ін. З іншої сторони, вивчення народного мистецтва відбувається в процесі практичних занять художніми ремеслами: вишивкою, ткацтвом, писанкарством різьбою по дереву та ін. У цьому важлива роль гуцульщинознавства як педагогічного засобу розвитку різноманітних творчих здібностей учнів, виховання працьовитості, здобуття чи отримання художньо-естетичних смаків [73, с. 14].

Особливої педагогічної цінності під час різноманітних видів діяльності школярів набуває збір різноманітних експонатів для шкільного музею, створення топографічних карт і топонімічних словників своєї місцевості, виявлення й опис пам'яток природи, архітектури та історії, збирання і вивчення фольклору, запис і складання словника гуцульських говірок, дослідження і укладання літопису сім'ї та ін. [77, с. 66]

Водночас, треба розуміти, що гуцульщинознавство може вивчатись і як окремий предмет за рахунок освітнього компонента навчального плану, і в процесі вивчення різних предметів (не тільки історія України, але й географія, українська література, природознавство), якщо воно органічно вплітається в матеріал, що вивчається. Не треба забувати і про проведення факультативних занять з певних розділів гуцульщинознавства та різноманітних позаурочних гурткових занять [78, с. 66].

Ефективний рівень використання гуцульщинознавства в школі буде підніматися при умові, коли його можна буде «переробити» у шкільний навчальний предмет. Тоді воно стане навчальним або шкільним предметом. Слід усвідомлювати, що шкільне гуцульщинознавство не одержується шляхом скоромини об'єму гуцульщинознавства як розділу науки. Його обсяг узгоджується із знаннями, уміннями і навичками, які учні повинні засвоїти з інших предметів. Разом з тим, не йдеться про «витіснення» інших предметів, швидше педагогічно доцільно доповнення, не допускаючи дублювання матеріалу в змісті шкільної освіти [73, с. 15].

Водночас гуцульщинознавство охоплює певний обсяг інформації, який містять навчальні предмети. Тому при розробці змісту матеріалу шкільного гуцульщинознавства його співвідносять із змістом освіти з інших предметів.

У цьому сенсі слушними є твердження відомого педагога Романа Скульсько про зміст освіти, який розробляється на трьох рівнях: загального теоретичного уявлення про нього, навчального предмета та дидактичного матеріалу [133, с. 54].

Загальне уявлення про елементи і структуру шкільного гуцульщинознавства осмислюється, як і про будь-який шкільний предмет. Він охоплює найголовніші положення відповідної науки, її базові основи.

Згідно змісту шкільного гуцульщинознавства як навчального предмета розробляються програми, яких є декілька варіантів. У такому разі кожен учитель зміг може вибрати ту програму, яка найбільше відповідає його підготовці, наявному навчально-методичному забезпеченню, особливостям своєї місцевості. Крім того, педагог може коригувати, змінювати програму і навіть формувати та використовувати свою власну програму [74, с. 37].

При розробці таким програм педагогам необхідно використовувати принцип концентризму. В такому разі основні розділи матеріалу повторюються, але з класу в клас розширюються і поглиблюються. Важливо подбати про отримання учнями певної системи знань, хоч не виключається епізодичне чи спорадичне використання гуцульщинознавства, якщо його елементи органічно вписуються у зміст певного предмета. Оптимальним варіантом вивчення гуцульщинознавства є поєднання словесних методів з практичною діяльністю учнів, причому тут маємо великі можливості для розгортання творчості і дослідництва. Власне це є і основним базисним концептом Нової української школи, яка сьогодні ефективно впроваджується у життя в закладах загальної середньої освіти [74, с. 37].

Проте слід пам'ятати – оптимальний зміст гуцульщинознавства, і найкращі програми його вивчення без відповідного навчально-методичного забезпечення залишаються тільки продекларованими. Тому на пропозицію

Гуцульської освітянської ради Косівською районною радою у 1994 р. була створена науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», яка працює під егідою АПН України.

Працівники лабораторії дослідили і експериментально перевірили педагогічні умови ефективного використання гуцульщинознавства у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти гуцульського регіону, виявили можливості органічного поєднання вивчення гуцульщинознавства і засвоєння шкільних предметів, урахуваючи вікові особливості учнів. Упроваджено в практику роботи орієнтовні програми з гуцульщинознавства для 1–11 класів історико-етнографічного району, програму педагогічної освіти батьків. Фахівці лабораторії підготували і видали комплекс навчальних і методичних посібників «Бібліотеки гуцульської школи»: «Флояра» (хрестоматія з гуцульського фольклору) [11], «Плай» (книга для читання про Гуцульщину) [139], «Мій рідний край» [154], «Гуцульська школа», словник «Гуцульські говірки» [38], довідники «Гуцульщина в літературі» [156], «Населені пункти Косівщини» [152].

З 1994 р. видається газета «Освітянський вісник» [84] і науково-педагогічний журнал «Гуцульська школа». Проведено низку науково-практичних конференцій «Розвиток здібностей особистості школяра з урахуванням регіональних умов і особливостей» і «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство в змісті, формах і методах навчання і виховання учнів» [73, с. 16].

Слід визнати, що гуцульщинознавство є повноправним і необхідним навчальним предметом у гуцульській школі. Їх спільний стержень – народність і вітчизнознавство (батьківщинознавство), їх покликання теж спільне — українобудівництво, формування українського «Я», подолання національного нігілізму, бездуховності, пізнання рідного народу, прищеплення українського патріотизму, плекання національної свідомості [73, с. 16–17].

Тут доречним є філософське кредо Григорія Сковороди: «Кожен повинен знати свій народ, а в народі пізнати себе. Якщо ти українець, то будь ним... Все

добре на своєму місці і в своїй мірі, і все прекрасне, що чисте, природне, тобто не фальшиве».

Спільним для українознавства, народознавства і гуцульщинознавства є те, що оптимумом їх успішної реалізації виступають народна педагогіка й сучасні досягнення педагогічної науки.

Цікаво протрактував цю градацію відомий вчений-педагог Мирослав Стельмахович. Вона виражається у такій послідовності: гуцульщинознавство, народознавство, українознавство. Кожне з них несе свою, належну їй почесну місію. Тому перебільшення ролі котроїсь однієї з них за рахунок пониження іншої небажане і взагалі не потрібне. Тим більше, що народознавство і гуцульщинознавство служать пропедевтикою українознавства. Доречним хіба що їх порівняльний змістовний обсяг: народознавство ширше за обсягом від гуцульщинознавства, а українознавство, відповідно, ширше за і те, й за інше, разом взяті. Забезпечення наступності гуцульщинознавство-народознавство-українознавство реалізує дотримання педагогічного принципу переходу від простого до складного [98, с. 49–50].

2.3. Концептуальні засади гуцульської школи

Одним із першоджерел педагогіки гуцульської школи має стати народна навчально-виховна мудрість гуцулів. Фахівець народної педагогіки Мирослав Стельмахович писав, що вона йде від діда-прадіда, вітця-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, гір карпатських, полонин і бескидів, лісів і пралісів, річок і потічків швидкоплинних, від ясного неба і світлого сонця, від доброго серця і щирої душі, глибоких людських почуттів і переживань, кришталевої чесності й людяності, світлої духовності, опришківського завзяття, сердечної любові до дітей, відданості і гуцульському краєві й неньці-Україні [99, с. 56].

Вироблені віками і застосовувані гуцулами традиційні знання, засоби і досвід виховання та привчання до суворих умов життя в гірському краю – це і є гуцульська народна педагогіка. А гуцульська етнопедагогіка – це наука про гуцульську народну педагогіку.

Досвід історії педагогіки вказує, що усі видатні педагоги досягли своїх здобутків і вершин завдяки використанню у вихованні і навчанні дітей народної педагогіки. Тому і гуцульська школа повинна мати під собою етнопедагогічну основу [73, с. 20].

Етнопедагогіка досліджує традиційний досвід виховання дітей, розкриваючи педагогічний потенціал давніх традицій і звичаїв та можливості його використання. Таким чином, етнопедагогіка озброює вчителів гуцульської школи досвідом використання народних педагогічних засобів у роботі з учнями.

Розглянемо концептуальні основи гуцульської школи. Слід насамперед відзначити, що максимально наблизити освіту до життя, здійснити виховання дітей на кращих традиціях народної педагогіки, мистецтва, культури, неможливо без урахування, залучення і використання особливостей свого регіону. Тому регіональна школа не тільки має право на своє існування, але й життєво необхідна [74, с. 42].

У концепціях української національної школи і, зокрема, школи Прикарпаття, концепції національного виховання наголошується, що національний навчально-виховний заклад своїм змістом і духом підпорядкований самобутній природі української дитини, потребам забезпечення її належного тілесного, інтелектуального й духовно-морального розвитку, повністю відповідає її прагненням, інтересам батьків та українського народу в цілому, ідеалам української педагогіки у формуванні довершеної особи українця [73, с. 21].

Ці концепції і стали теоретико-методологічними дороговказами розбудови гуцульської школи як регіональної української національної. Її концепція розроблена спільно з управліннями освіти Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської обласних державних адміністрацій та відділами освіти гуцульських районів цих областей та прийнята Гуцульською освітянською радою.

Проте дехто сприймає створення гуцульської школи насторожено, вбачаючи в цьому якесь хуторянство, відокремленість. Однак цю тезу повністю спростовує вказана концепція.

Так-от, концепція передбачає:

по-перше, створення відповідних умов для здобуття учнівською молоддю закладів загальної середньої освіти на рівні державних стандартів, яка відповідно з Конституцією України є обов'язковою. Це забезпечить підготовку нової генерації спеціалістів для нашої держави;

по-друге, адаптація змісту освіти, зокрема її варіативного компонента для розвитку здібностей і нахилів школярів, бере до уваги особливості Гуцульського регіону. Тут мова йде не тільки про створення в кожному районі гімназії чи ліцею, організацію профільних класів у закладах загальної середньої освіти, де для цього є умови, але й залучення кожного учня до різноманітних форм трудового, фізичного і естетичного виховання в позаурочний час у школі і в закладах позашкільної освіти як засобів всебічного розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини, професійного самовизначення, забезпечення умов для їх самореалізації;

по-третє, запровадження використання і вивчення педагогічних можливостей гуцульщинознавства, що повинно максимально наблизити освіту до життя, забезпечити здійснення в найширшому обсязі історико-краєзнавчого принципу у вивченні предметів, прищеплення школярам реального, а не абстрактного, удаваного патріотизму на основі виховання любові до рідного краю, його історії, природи. Тут мова йде не про виховання лише гуцула – патріота своєї малої батьківщини, а передусім – українця, інтегрованого у європейський простір;

по-четверте, оволодіння економічними знаннями, навичками господарювання (газдівства) і підприємництва, що відповідало б гірським умовам і укладу життя місцевого населення. Коли мова йде про добрих газду і газдиню, то мається на увазі якраз порядну, працьовиту сім'ю [77, с. 66–67].

Освітняни гуцульських районів краю працюють над виконанням регіональних програм своєї області (Буковини, Закарпаття, Прикарпаття), використовуючи особливості Гуцульщини, що передбачає реалізацію концепції гуцульської школи.

Важливим у цьому є досвід праці Яворівського закладу загальної середньої освіти, що знадить у с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області. Керівництво цієї школи подбало про створення необхідної навчально-матеріальної бази. Створений навчально-виховний комплекс як необхідна умова для всебічного розвитку учнів. Були сформовані такі центри: навчально-виховний, трудовий, естетичний і спортивний [76, с. 6].

До навчально-виховного центру Яворівської школи ввійшли 26 навчальних кабінетів, обладнаних згідно з сучасними вимогами. Це два кабінети української мови та літератури, зарубіжної літератури, два кабінети математики, хімії, фізики, біології, історії з експозицією і матеріалами визвольних змагань українського народу, географії, іноземної мови, допризовної підготовки юнаків, музики, образотворчого мистецтва. На якісному рівні обладнані кабінети початкових класів [74, с. 44].

Яворівська школа є одною з трьох в Івано-Франківській області закладів загальної середньої освіти, що працювала за проектом «Пілотні школи» (з англ. – експериментальні), який здійснюється в Україні. Згідно з цим проектом,

у навчальний процес впроваджено нові інформаційні технології з використанням електронної техніки. Якісно оснащеними були два кабінети інформатики і обчислювальної техніки.

Трудове навчання і допрофесійна підготовка учнів у цій школі здійснюється з власного багаторічного досвіду вчителів, підтвердженого самим життям, що діти повинні займатись усіма видами трудової діяльності, як і дорослі, посильними для їх віку. Для цього були впорядковані майстерні бондарства, різьби по дереву і випалювання, обробки деревини і металу, обслуговуючої праці, навчально-виробничий цех ліжникарства, монтажно-демонтажну майстерню з тракторної справи, три трактори, теплицю, навчально-

дослідну земельну ділянку, тваринницьку ферму, шкільне лісництво [74, с. 44–45].

Хлопчики 5–8 класів займаються бондарством, різьбою по дереву, столярною справою, випалюванням, а окремі із старшокласників готуються стати операторами інформаційно-обчислювальної техніки, інші вивчають тракторну справу.

Дівчатка цих же класів займаються вишивкою і обслуговуючою працею, а окремі із старшокласниць навчаються з інформаційно-обчислювальною технікою. Учениці виготовляють барвисті ліжники. Учні доглядають шкільних ягнят і корів, а молоко і м'ясо використовується у шкільній їдальні і для харчування учнів, які мають змогу проживати у пришкільному інтернаті [73, с. 23].

Художні вироби учнів (різьблені скриньки, тарілки, рушники, барвисті яворівські ліжники і ін.) упродовж кількох десятків років майже щороку експонувались на виставках у м. Києві. Школа нагороджувалась дипломами, а учні медалями і грамотами виставок.

У селах гуцульського регіону частими є відсутність музичних, художніх і спортивних шкіл. А тому сільські школярі гірської місцевості тривалий час відставали за загальним кругозором і розвитком від своїх міських ровесників. До того ж батьки менше приділяють уваги заняттям із дітьми музикою і співом, художніми ремеслами, спортом тощо.

Щоб уникнути цієї програми у розвитку дітей, у Яворівській школі запровадили поглиблене вивчення музики, організували школу мистецтв з відділами музичним (гра на цимбалах, баяні, скрипці, акордеоні, трубі), образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва (вишивка, ткацтво, різьба по дереву і випалювання, в'язання, писанкарство), театральним і хореографії [74, с. 45–46].

Відзначається творчістю і креативністю праця місцевого вчителя образотворчого мистецтва Іван Петрича, який працює за своєю авторською експериментальною програмою. Цей педагог, крім навчального кабінету, який є

одним із найкращих в Івано-Франківській області, обладнав творчу майстерню, де школярі працюють в позаурочний час. У шкільному залі мистецтв систематично організовуються виставки учнівських робіт. Проводяться і персональні виставки робіт найбільш обдарованих дітей. Вчитель впроваджує у життя виплекані в думках і серцях такі творчі уроки, як «Золоте яєчко» (про писанкарство), «Намалюй музику», «Душа природи», «Твоя видумка, фантазія, інтуїція, імпровізація» та ін., також плідна праця учнів у гуртках [74, с. 46].

Для реалізації гасла «В здоровому тілі – здоровий дух» необхідно втілювати в життя необхідну спортивну базу. У Яворівській школі функціонує спортивний зал, шкільний стадіон з необхідними гімнастичними і спортивними спорудами, 300-метрова гірськолижна траса з підйомником, плавальний басейн [78, с. 72].

Усталеним є той факт, що шкільні програми, як раніше, так і тепер, розраховані на всіх учнів. Але слід пам'ятати, що кожен із них – це неповторна особистість зі своїми природними задатками, що виявляються в певних інтересах і нахилах. Необхідно визнати, що на уроках лише окремим педагогам вдається здійснювати диференціацію навчання. Скажімо, зробити умовний поділ учнів класу на групи і вибір учнями різних варіантів завдань, індивідуальні і групові завдання тощо.

На жаль, не завжди вирішують проблеми навчання обдарованих дітей і факультативні заняття. Тому в містах в останні роки створюються нові типи навчальних закладів: гімназії, ліцеї, колегіуми, приватні освітні заклади.

А як діяти у цій ситуації у віддаленому гірському гуцульському селі? Проте сьогодні ні для кого немає секрету, що село живе і розвивається до того часу, доки в ньому живе багатим духовним життям школа. Тому і нині, особливо для майбутнього нашої незалежної держави у цей непростий час, замало тільки її існування.

Треба розуміти, що для того, щоб держава стала в один ряд із високорозвинутими країнами світу, необхідний високий інтелектуальний потенціал і сільських мешканців. Тому нагально потрібно вирішувати

проблему, як вчити обдарованих сільських дітей. Якщо ж їх відправити на навчання в гімназію чи ліцей, то в місті на асфальті обірветься живильний корінець народних традицій, а згодом і родоводу. З іншої сторони, сьогодні далеко не кожна сільська сім'я зможе утримувати учня в місті. Отже, сільський житель знову опинився в нерівному становищі з тим, хто проживає у місті.

А тому концепція гуцульської школи передбачає створення у школах, де для цього, зрозуміло, є відповідні умови, профільних фізико-математичних, гуманітарно-художніх, спортивних, агробіологічних класів і груп [73, с. 38].

Яворівська школа в цьому має певний досвід роботи. Так, ще на зорі відновлення незалежності України у 1993 р. у цьому закладі загальної середньої освіти створено дев'ятий клас фізико-математичного профілю з основами інформатики, який назвали ліцейним, бо працювали за навчальним планом і програмами ліцею. Це стало можливим, оскільки у школі працювали висококваліфіковані досвідчені учителі та була міцна навчально-матеріальна база і пришкольній інтернат. До цього ліцейного класу запрошували на навчання передусім дітей із віддалених гірських сіл Косівщини і Верховинщини: Бабин, Брустурів, Буковець, Криворівня, Соколівка, Шепіт та ін. [74, с.]

Особливістю ліцейного класу є те, що тут школярі виявляють бажання отримати міцні і глибокі знання. Звичайно, що все це підтверджуються щоденною наполегливою працею як на уроках, так і в позаурочний час.

Отже, яворівський варіант моделі гуцульської школи вбачає у собі якісне оволодіння учнями знаннями на рівні, не нижчому від державних стандартів, чи навчанні у міському середовищі; отримання знань і навичок роботи як мінімум, однією з місцевих професій – різьбяра, теслі, бондаря, столяра, ткалі, вишивальниці, тракториста, вівчара, лісівника, здобуття навичок підприємництва, економічних знань, набуття вмінь грати на народних і електромузичних інструментах, знання пісень, народних обрядів, ігор, казок, танців тощо, прилучення до одного з видів спорту – легкої атлетики, лижних гонок, гірськолижного спорту, спортивних ігор, плавання забезпечують

всебічний тілесний розвиток дитячої особистості. Зрештою, слід пам'ятати, що гуцульська школа повинна бути не елітною, а доступною для всіх.

2.4. Навчальні програми і розробка тематичного планування з гуцульщинознавства

Навчальні плани закладів загальної середньої освіти сьогодні надто перевантажені. Трапляється так, що шкільний компонент можуть скорочувати, а подекуди обов'язковими стають за рахунок його годин певні предмети. Тому коли мова йде про гуцульщинознавство, то одразу ж викликає занепокоєння: начебто додається ще один предмет, а годин немає.

Однак слід розуміти, що гуцульщинознавство не підміняє і не уражає жодної шкільної дисципліни. Чиниться тільки наповнення навчальних програм гуцульщинознавством, метою якої є забезпечення краєзнавчого принципу навчання, оптимізація національно-патріотичного виховання учнів. Водночас успіх у реалізації цієї справи залежить від того, наскільки все це педагогічно доцільно, адекватно і природно, а не штучно ведеться ця ділянка роботи [73, с. 38].

Важливою у всьому цьому виявилася апробація регіональних програм з гуцульщинознавства в закладах освіти Галицької, Буковинської і Закарпатської Гуцульщини. Безумовно підготовка до цього ця праця було складним і тривалим процесом.

У цьому контексті реалізовано такі ділянки роботи: визначення змісту гуцульщинознавства за предметним спрямуванням; перегляд технології вивчення навчальних предметів; можливості наповнення навчальних програм гуцульщинознавчим змістом; підготовка навчально-методичного забезпечення реалізації програм з гуцульщинознавства.

Сформовано три орієнтовні програми: «Гуцульщинознавство в процесі вивчення навчальних предметів»; «Програма систематичного курсу «гуцульщинознавство»; «Література рідного краю» [78, с. 7].

Визначені способи реалізації гуцульщинознавства як навчального

предмета. Вони за суттю можуть бути різними: вивчення як окремої дисципліни на спеціальних уроках за рахунок шкільного компонента; вклинення, впровадження, тем з гуцульщинознавства до суголосних тем інших дисциплін (історії, географії, української мови і літератури, біології, музики, образотворчого мистецтва і ін.); вивчення як факультативу; гурткові (позаурочні) заняття, діяльність пошукових і науково-дослідницьких об'єднань [73, с. 38–39].

Програма систематичного курсу гуцульщинознавства адаптована для старших класів ЗЗСО. Може бути використана і у закладах вищої освіти, які готують кадри з історії, географії, української мови і літератури, музики, образотворчого мистецтва для гуцульського регіону.

Однак треба розуміти, що реалізація програми «Гуцульщинознавство в процесі вивчення навчальних предметів» вимагає певної корекції (доповнення) навчальних програм для наповнення їх краєзнавчим матеріалом, з яким необхідно знайомити учнів на уроках з історії, географії, української мови і літератури, музики, образотворчого мистецтва у молодших, середніх і старших класах школи. До того ж необхідно враховувати конкретні регіональні особливості, подумати про поєднання пізнавальної і практичної діяльності школярів чи студентів [73, с. 40].

Видається, що оптимальними методами вивчення гуцульщинознавства є поєднання теоретичних і практичних (прикладних) занять. За завданням педагога учні (вихованці гуртків, слухачі, студенти) ведуть спостереження, проводять походи, експедиції, екскурсії, здійснюють анкетування, зустрічаються з компетентними людьми – носіями фольклору, фаховими особами, здійснюють пошук і облік певних об'єктів, пам'яток історії, природи та культури, оформляють рукописні альбоми, журнали, збірники, бюлетені, стінгазети, готують повідомлення, доповіді, реферати, есе, статті, організують масові заходи тощо. Важлива роль відводиться опрацюванню необхідної для цього первинних джерел та літератури. Звичайно, весь цей комплекс інформативних джерел подається до тем програми. Якщо ж потрібні

вчителеві матеріали, то він завжди знайде в опублікованих довідниках, посібниках, словниках, у періодичних педагогічних виданнях, зокрема у журналі «Гуцульська школа» і газеті «Освітнянський вісник» [84]. На допомогу також придуть методичні матеріали у журналах «Зелені Карпати», «Гуцульщина» та книжках, виданих у гуцульському регіоні.

Проте найціннішим своєрідним посібником і для вчителя, і для школярів є все, що їх оточує, – від природного довкілля, карбів літопису рідного краю до духовної атмосфери Гуцульщини. Щоб не робив учитель гуцульського регіону, але він мусить організувати пошуково-збирацьку роботу [140, с. 45–49].

Осмысливши нагромаджений матеріал, вчитель проводить педагогічно доцільну корекцію навчальної програми: здійснення перегрупування виявленого і опрацьованого матеріалу, щоб виокремити час для окремих уроків з гуцульщинознавства і визначення уроків, на яких проводиться його подача.

У схематично орієнтовних програмах з гуцульщинознавства насправді не дається дозування часу на вивчення тієї чи іншої теми та й загалом всього курсу. Це має зробити сам педагог, виходячи з можливості використати певну кількість часу, наявності матеріально-технічної бази, літератури (первинних джерел), з урахуванням вікових особливостей (природовідповідність) та рівня підготовки школярів. Залежно від визначених умов та сама тема може розглядатися протягом одного чи кількох уроків. Припускаємо і таке, що вивчатимуться не всі розділи програми, а лише ті, які вчитель бездоганно знає і які викликають у нього особливе зацікавлення. Таким чином, він якісно прищепить ці знання учням [73, с. 40–41].

Вибравши оптимальний варіант вивчення гуцульщинознавства та здійснивши необхідну корекцію програми зі своєї дисципліни, учитель приступає до розробки тематичного планування. Воно відрізняється від програми тим, що в ньому визначена тематика уроків, кількість годин, терміни (дати) їх виконання.

Якщо програма складена таким чином, що не потрібно розробляти календарного плану, то у такому разі необхідно тільки скоректувати кількість

годин, відведених для вивчення вказаних тем і в окремій графі записати порядкові номери тем додаткового календарного плану з гуцульщинознавства [76, с. 10].

Як бачимо, беручи до уваги цей варіант, достатньо скласти тільки календарний план з гуцульщинознавства, який є своєрідним додатком до прокалендаризованої програми. Однак важливо не допустити дублювання з іншими шкільними дисциплінами. Перед початком кожного шкільного семестру потрібно розглянути на засіданнях методичних об'єднань питання здійснення принципу міжпредметних зв'язків за змістом, формами і методами організації навчання.

Досвід практичної роботи у цій царині вказує, що набагато кращі умови для вивчення гуцульщинознавства у початкових класах, ніж у середніх чи старших. Адже є просте пояснення – у початкових класах один учитель навчає школярів з усіх або з переважної більшості предметів, тому добре знає їх зміст [137].

Будь-яка тема з гуцульщинознавства за своїм змістовим наповненням може вивчатися на різних рівнях в залежності від віку школярів. Зокрема, вивчення одного з основних видів господарської діяльності гуцулів, як вівчарство, може переслідувати таку педагогічну мету: ознайомлення з породами овець, яких розводять в даній місцевості; вивчення основ племінної справи у вівчарстві; посильна участь дітей та підлітків у догляді за вівцями; оволодіння технологічними процесами переробки продукції вівчарства (виготовлення сиру, ліжників і ін.). Зрозуміло, що не кожен рівень отриманої інформації доступний всім учням. У цьому контексті важко не погодитися з міркування івано-франківського педагога Романа Скульського, що зміст гуцульщинознавства доцільно розробляти на основі принципу концентризму, коли в різних класах одні і ті ж (або подібні, суміжні) питання вивчаються на доступних школярах рівнях. У цьому головний стержень умов оптимізації використання гуцульщинознавства в школі [95, с. 6–7].

Таким чином, складаючи тематичний план з гуцульщинознавства та

розглядаючи і осмислюючи його зміст, потрібно особливо ретельно врахувати вікові особливості учнів.

Водночас, слід пам'ятати, що гуцульщинознавство у багатьох його компонентах доступне для засвоєння не тільки молодшим школярам чи середнього шкільного віку, але й дошкільнятам і є важливим засобом національного виховання. Ази навчання і виховання в родині починається з дитячої колиски. Згодом діти із захопленням слухають в дитячому садку або від дідусів і бабусь казки, пісні, приповідки, загадки, поступово і самі розповідають казки, притчі, виконують веснянки, гаївки, колядки, щедрівки тощо. Тому в закладі дошкільної освіти доцільна система виховної роботи в основному за річним народно-обрядовим календарем. Тому переважають дійства, в яких охоче беруть участь самі діти. Природність і емоційність цих свят зумовлює активізацію діяльності дітей, забезпечує активну участь кожного. Отже, дитина стає суб'єктом ігрового святкового дійства.

У дітей 1–4 класів мислення теж конкретно-образне. У них загальні уявлення і поняття формуються через конкретно визначені факти, образи тощо. Тому школярі початкових класів охоче сприймають дитячі оповідання, казки, активно долучаються до дитячих ігор, дійств. Їх довільна увага обмежена в часі і, як правило, не перевищує 10–12 хвилин [137, с. 9–10].

Наприклад, одним із важливих пластів культури народу є його історія. Але, як відомо, у початкових класах цей предмет не вивчається в силу його складності. Проте з окремими історичними відомостями і фактами школярі ознайомлюються на уроках читання, зокрема – позакласного. І ось тут якраз відомості історичного змісту необхідно доповнити місцевим матеріалом. Наприклад, про народних месників-опришків, їх легендарного ватажка Олексу Довбуша та його однодумців Василя Баюрка і Івана Бойчука чи про захисника селян Буковини, зокрема і Буковинської Гуцульщини, Лук'яна Кобилицю, про учасників національно-визвольних змагань українського народу на території краю у ХХ ст. Учитель використовує належним чином підготовлені матеріали, доступні і цікаві дітям (оповідання, казки, пісні, вірші, художні картини).

Набагато цікавіше буде, коли буде організована участь з безпосередніми учасниками вікопомних подій чи з фаховими людьми, проведена екскурсія [73, с. 49].

У середніх класах підлітки здатні до понятійно-абстрактного мислення. Тут збільшується арсенал навчальних дисциплін, розширюється сфера пізнавальної діяльності школярів. Це дає можливість значно ускладнити та збагатити зміст матеріалу з гуцульщинознавства, що, власне, і передбачено в орієнтовних програмах. Поряд з цим урізноманітнюються методи його вивчення.

Пізнавальні інтереси підлітків середніх класів стають цілеспрямованішими і стійкішими. Це дозволяє здійснювати диференціацію у вивченні певних курсів гуцульщинознавства, наприклад через проведення факультативів чи організації різних видів позаурочної діяльності учнів [95, с. 8].

Школярі старших класів прагнуть проявити свої нахили, розширити діапазон своїх здібностей, адже вони на порозі професійного самовизначення. Їм на допомогу прийдуть учителі і батьки. Старшокласників необхідно широко залучати до вивчення курсів за вибором, факультативів, до виконання учнівських пошуково-дослідницьких і науково-дослідницьких робіт [95, с. 8].

Стимулом такої діяльності учнів старших класів є участь в олімпіадах, Всеукраїнських конкурсах пошуково-дослідницьких робіт Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді і науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України. Традиційними стали щорічні зльоти творчої молоді Гуцульщини, що проводяться на Косівщині, Верховинщині, Вижниччині.

Учителі різних куточків Гуцульщини за останні більше ніж три десятки років нагромадили цінний досвід вивчення гуцульщинознавства, який висвітлювався на сторінках журналу «Гуцульська школа» та інших педагогічних видань краю.

РОЗДІЛ 3.

Моделювання навчальних занять з гуцульщинознавства у шкільній історичній освіті

3.1. Моделювання навчальних занять з гуцульщинознавства на уроках історії

Сучасне покоління українських учнів при засвоєнні обов'язкових навчальних предметів не завжди відповідним чином отримує системи знань про край, в якому живе, де зростали батьки, про свій родовід.

Водночас, домогтися розуміння своєї малої Батьківщини (у нас – це Гуцульщина) – це означає виховати вірних синів і дочок України, якій вони в майбутньому присвятять свою працю, талант, громадянську відданість, захист рідної держави.

Такі завдання найбільш повно вирішуються в процесі засвоєння систематичних курсів, що містять краєзнавчий матеріал. В умовах Гуцульського етнографічного регіону це курс «Гуцульщинознавство», який вивчається за рахунок годин варіативної складової навчального плану [140, с. 51–58].

У 5 класі можна запропонувати дітям урок «Поняття про Гуцульщину як етнографічний регіон України. Назви міст, сіл, рік».

Мета проведення цього уроку – розширити та узагальнювати знання дітей з теми «Україна – край наш рідний», розвивати уміння самостійно підбирати матеріал з теми, складати науково-популярні та художньо-мистецькі описи річок, потоків, присілків, урочищ, ярів, балок, гір своєї місцевості.

Серед обладнання необхідним має стати магнітофон, макет телевізора, карта України, карта Гуцульщини

Епіграф уроку стане фрагмент поезії:

Мій рідний краю,

Гуцульщино моя,

Краса зеленого розмаю,

України часточка одна [137, с. 108].

Підготовка до проведення уроку здійснюється у формі телемосту. Клас ділиться на дві групи, відповідно розташовуються і парти – «фахівці» сидять за столами обличчям до класу. Перед ними поміщені таблички із визначенням «фаху» кожного доповідача. Навпроти них сидять «журналісти», тобто решта учнів [136, с. 122].

Під час початку організаційної частини ходу уроку на дошці у віршованій формі записано гуцульське кредо, з яким ознайомлюються школярі:

*Гуцульське кредо – волю і красу –
Великі предки в спадок віддали нам,
Щоб ми несли його високу честь,
Щоб дарували горам і долинам [137, с. 108].*

Після прочитання учнями цього фрагменту поезії учитель історії відзначає, що сьогодні на уроці буде проведено телеміст. Клас перетворюється на дві студії: «Ми з вами – журналісти – знаходимося в Києві. А в телестудії на Гуцульщині присутні «спеціалісти» з багатьох царин, галузей і сфер діяльності. Вони підготували доповіді на задані теми».

«Журналісти» уважно слухають, готують питання, тому що їм буде потрібно писати статті про Гуцульщину [136, с. 123].

Після цього надається слово учням-«спеціалістам». Першим слово бере учень – «учений-краєзнавець», який відзначає, що серед етнографічних регіонів України найбільш виражені особливості мають Волинь, Бойківщина, Гуцульщина, Наддніпрянщина, Полісся, Поділля, Слобожанщина, Таврія. Особливості виражені в історії розвитку краю, господарській діяльності, природі, народному мистецтві, архітектурі, фольклорі, звичаях, говірці, традиціях тощо [136, с. 123–124].

«Учений-краєзнавець» подає матеріал щодо походження назви «гуцул» та вказує, що існують різні припущення щодо етимології цього слова. Найпоширенішою є думка, що це слово молдавського походження. Зокрема, так молдавани називали горян-опришків, а згодом воно стало назвою всіх корінних

мешканців Гуцульщини. Найдавніший документ, у якому вжито слово «гуцулка» походить із 1754 р. А в науковому обігу вперше слово «гуцули» з'явилося в 1825 р. в одному із польських журналів. «Учений-краєзнавець» зауважує, що слово «гуцул» вживалося і раніше, але тільки як власна назва особи, прізвище [39, с. 45–51].

Далі учень характеризує місцезрештування Гуцульщини. Зокрема, «учений-краєзнавець» відзначає, що Гуцульщина – це край, розташований у південно-східній частині Українських Карпат, переважно у верхів'ях рік Бистриці Надвірнянської, Черемоша, Пруга, Сирета, верхнього стоку Тиси і Сучав. Частина гуцулів живе й за межами України – у Сучавському та Сигетському округах Румунії. Цю частину Гуцульщини ще називаються Марамороською або Румунською. Відомий учений-етнограф Володимир Кубійович нараховував 80 гуцульських населених пунктів, з них у Галичині – 44, на Буковині – 28, на Закарпатті – 8. Територія Гуцульщини, за його підрахунками, становить 6500 кв. км., тобто 1,07 % сучасної території України [131, с. 19–26].

Після цього учитель історії надає слово іншому учневі, який виконує роль «представника екологічної служби». Школяр у своєму виступі наголошує, що Гуцульщина – це частина великого гірського карпатського краю. Теперішні гори Карпати складаються із стиснутих у скелі уламків порід, що осідали на дні моря. Не один раз тут море змінювалося сушею і навпаки. Виразними слідами моря є товсті, різного забарвлення шари осадків, що випадали на морське дно. Це і пісковики, і глина, і вапняки, і мергель. У них часто можна виявити відбитки риб та інших морських істот. Востаннє Гуцульщина була морським дном біля 20 млн. років тому [137, с. 109].

«Представник екологічної служби» вказує, що Карпати зазнали й зледеніння. Слідами льодовика є товсті шари камінних осипищ, що зветься моренами, та карі – вражаючі дикою красою котлоподібні заглиблення на північних схилах Чорногори, зокрема Говерлі, а також між вершинами Данциж і Шпиці. Льодовикове походження мають і чорногірські озера. Останні

льодовики зникли 3,5 тисячі років тому. Найдавніші геологічні породи на Гуцульщині зустрічаються в Рахівських та Чивчинських та горах. Їх вік – понад мільярд років. Проте учень стверджує, що Карпати – це молоді гори, їм від 25 до 40 мільйонів років. Вони ростуть щороку на 1–2 см та ще й переміщуються в північно-східному напрямі. У горах часто трапляються землетруси. Сила поштовхів 5–7 балів [137, с. 109–110].

Школяр підсумовує: «Вивчаючи свій край, ви познайомитеся з десятками пам'яток природи свого регіону, які в наш час є під загрозою. Існують прості, доступні правила, виконуючи які, ми збережемо красу рідного краю та створимо умови для власного здорового, повноцінного життя».

У ході наступної стадії уроку вчитель історії надає слово учневі, який виконує роль «представника міністерства культури». Спочатку школяр цитує фрагмент гімну Гуцульщини.

*Там, де гори Чорногори, зелені Карпати,
Живуть сини України – гуцули завзяті.
Де Черемош, Прут і Тиса – вода, студенька,
Пригортає Гуцульщину Україна-ненька [137, с. 110].*

Учень риторично задає перед класом запитання: «Що таке Гуцульщина?» І одразу ж відповідає: «Відповідь тут проста: це територія, заселена українцями-горянами, яких називають гуцулами. Від українців інших частин України вони відрізняються заняттями, способом господарювання, побутом, одягом, звичаями. говіркою і традиціями».

Часто про свій край жителі Гуцульщини співають у співанках, пишуть у віршах:

*Там, де ті високі гори,
Глибокі долини,
Де зелені бережечки
Попід полонини,
Там, де вітрик холоденький,
Вода студенька, –*

Там-то наша країночка,
 Усім нам миленька.
 Де буйнії вітри свищуть,
 Де потік гуляє,
 Там, де одна бистра річка
 Другу доганяє,
 Де весною соловейко
 Не стає співати, –
 Там-то наша країночка,
 Наша рідна мати [137, с. 110].

Після цього учень цитує слова гуцульського письменника Романа Яримовича, уродженця Косівщини, який був інженером-лісівником, а згодом – учасником американської космічної програми: «Нігде в цілому світі нема такої краси, як у наших горах, та й нема на цілیم Божім світі кращого краю, як рідний».

Після цього бере слово вчитель історії і задає запитання: «Можливо, у «журналістів» виникли якісь запитання? Вони можуть задати їх нашим науковцям.

«Журналісти» підготували такі запитання: «На які три частини можна поділити Гуцульщину? (Галицька, Буковинська, Закарпатська); «Які райони входять до Галицької Гуцульщини? (За сучасним адміністративним поділом – Верховинський, Косівський, Надвірнянський райони, припрутські села Коломийського району і територія Яремчанської міськради); «Що вивчає гуцульщинознавство?» (Це знання історії Гуцульщини, природи і господарства краю, народного мистецтва, фольклору, традицій і звичаїв) [131, с. 25].

Наступний етап уроку – самостійна робота. «Журналісти» отримують карточки із записаною на них темою, на яку вони повинні написати статті.

Перша стаття довідкового характеру має такий зміст: «Територія Гуцульщини – це більше 9 тис. кв. км, 280 населених пунктів, у тому числі 15 міст і містечок на стику Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської

областей. 450 тисяч населення проживає на цій території, а також є ще 25 гуцульських сіл в Румунії, де проживає 70 тисяч населення [39, с. 27].

Гуцульщина – найбільш чітко виражена етнографічна територія України. Гуцули до наших днів зберегли самобутню матеріальну і духовну культуру, мають свій побут, говірку, звичаї, які виразно відрізняють їх від сусідів.

Друга стаття розпочинається з віршованого епіграфу:

*Мій рідний краю,
Гуцульщино моя,
Краса зеленого розмаю,
України часточка одна* [137, с. 111].

У цій статті учнями зазначається, що Гуцульщина – це значна частина гірського Карпатського краю. Десятки пам'яток природи гуцульського регіону в наш час є під загрозою. Виконуючи прості і доступні правила поведінки в природі, ми збережемо красу рідного краю, створимо прекрасні умови для власного здоров'я і повноцінного життя.

Під час підсумку уроку зачитуються зразки статей. На завершення учні виконуються співанку «Свого не лишімси» на слова жительки с. Криворівня Параски Плитки-Горицвіт:

*Родилисмих си у горах,
Та й тим гонорімси,
Шо с ми з роду Гуцулія,
Свого не лишімси* [137, с. 112].

Подібний за змістом у цьому ж класі може бути проведений урок у формі конференції на тему «Моя Гуцульщина». Мета його проведення – ознайомити учнів з історичними, господарсько-економічними та культурними традиціями Гуцульщини; розкрити особливості мови, побуту, одягу українців, що мешкають на території цього історико-етнографічного району України. Важливо розвинути в учнів навички сприймання прекрасного, поглибити пізнавальну активність, творчу уяву. Ще один складник – виховувати в учнів любов і пошану до традицій свого народу [137, с. 219].

Обладнанням для проведення уроку-конференції повинні стати географічна карта України, репродукції, схеми і гравюри із зображенням краєвидів Гуцульщини, вироби народних умільців цього краю.

На початку уроку вчитель історії повідомляє тему і мету уроку. Педагог у вступній частині відзначає, що Карпатський край заселяють бойки, гуцули і лемки, та наголошує, що сьогодні школярі ознайомляться із побутом, одягом, територіями, які заселяють гуцули. Після цього вчитель показує на карті заселення цих етнографічних груп українців на території Українських Карпат [136, с. 232].

Наступний етап уроку – вчитель історії знайомиться з учасниками конференції. у ролі яких виступають учні. Школярі на цьому «науковому форумі» поділені на групи – істориків, географів, декламаторів, дизайнерів, знавців мистецтва, дослідників. З-поміж учнів обирається секретар конференції.

Під час проведення уроку-конференції група істориків надає цінну інформацію про історичне минуле краю. Група географів розповідає про історико-етнографічний (історико-географічний) район (регіон) України – Гуцульщину. Група декламаторів дарує усім нам насолоду від читання цікавих науково-популярних та художньо-публіцистичних текстів про Гуцульщину. Натомість, група дизайнерів розповідає про відмінності одягу етнографічних груп, населення Українських Карпат, а група знавців мистецтва знайомить із витворами рук різних майстрів Гуцульщини. У свою чергу, група дослідників простежує походження назви «Гуцульщина» [137, с. 220].

За цим всім уважно слідкує та фіксує і занотовує найбільш цінні думки секретар конференції.

Після цього вчитель історії переходить до наступної фази уроку-конференції – сприймання і усвідомлення нового матеріалу.

У цій частині уроку група учнів-географів зазначає, що Гуцульщина – це край, розташований у південно-східній частині Українських Карпат, переважно у верхів'ях рік Прута, Черемоша, Бистриці Надвірнянської. Етнографічні особливості відрізняють Гуцульщину з-поміж інших земель України, зокрема й

сусідніх Покуття, Бойківщини та Лемківщини.

Від групи декламаторів учениця читає вірш Лесі Лосюк «Моя Гуцульщина».

*Мій рідний краю,
Гуцульщино моя,
Краса зеленого розмаю,
України часточка одна.
Люблю сині гори,
Високі Карпати,
Плаї, полонини,
Смерекові, хати [137, с. 220].*

Представники групи дизайнерів зауважують, що гуцульський одяг відрізняється від одягу інших історико-етнографічних районів України. Учні в мультимедійсному кабінеті переглядають фотографії гуцульських костюмів з каталогу збірок Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського у м. Коломиї. Учні, учасники цієї групи, підкреслюють, що одяг прикрашали вишивками, на яких можна відшукати до 15 відтінків кольорів.

Представники групи істориків наголошують, що Гуцульщина має багату історію і культуру. Особливо багатим було народне мистецтво краю. Зокрема, у всьому світі відомі дерев'яні вироби, прикрашені орнаментами гуцульської різьби [39, с. 56–72].

Група митців зазначає, що далеко за межами Гуцульщини відомі майстрині, які виготовляють пухнасті вовняні ліжники. У свою чергу, від дідів і прадідів передають таємницю виготовлення місцевої кераміки, яка милує око своїми коричневими і жовто-зеленими кольорами.

Натомість, група дослідників зауважує, що Гуцульщина – це територія, заселена українцями-горянами, яких називають гуцулами. Від українців інших частин України вони відрізняються способом господарювання, побутом, заняттями, одягом, звичаями, традиціями і говіркою. Споконвіку гуцули

займалися скотарством (вівчарством), лісовим промислом, сплавляли ліс. Щовесни урочисто відбувається вигін худоби у гори – проводи на полонину. До того ж кожне гуцульське село, кожна річка мають свою легенду, історію, походження [136, с. 233–234].

У ході узагальнення і систематизації знань на уроці-конференції учитель проводить бесіду з учнями у формі запитань-відповідей: «Покажіть на карті України райони, що належать до Гуцульщини?»; «Які особливості одягу мешканців Гуцульщини, Покуття, Бойківщини, Лемківщини?»; «Чим відрізняється народне мистецтво Гуцульщини і Бойківщини, Гуцульщини і Покуття?». Наприкінці уроку-конференції вчитель історії задає дітям підсумкове запитання: «Як ви розумієте вислів “Любити рідний край?”» [137, с. 221].

Своєрідним продовженням попереднього уроку може стати заняття «Історія заселення Гуцульщини, походження назви “гуцул”» [131, с. 19–36].

Мета уроку – розширити уявлення про історію, побут та культурні традиції Гуцульщини, розвивати у школярів пізнавальну активність, творчу уяву, виховувати любов і пошану до традицій свого народу і рідної малої батьківщини.

Обладнанням для проведення уроку стане географічна карта України, репродукції із зображенням краєвидів Гуцульщини, виставка дитячих малюнків.

На початку уроку учитель історії пропонує прочитати учням уривок з вірша Василя Гренджі-Донського (1897–1974), написаний на дошці:

*Там, де ті високі гори,
Глибокі долини,
Де зелені бережечки
Попід полонини.
Там, де вітрик холодненький,
Вода студененька,
Там-то наша Україна,*

Усім нам миленька [137, с. 22].

Вчитель пропонує відповісти на запитання: «Про який край йде мова у цьому вірші?», «Про які високі гори розповідає поет?».

Педагог з цього приводу узагальнює: «Карпатський край... Чарівна його краса. Луки і ниви, полонини і гірські схили, річки і струмочки, озера і ставки, ліси і полонини – усе це Гуцульщина».

Під час наступного етапу уроку – сприймання і усвідомлення нового матеріалу – вчитель перегортає і цитує «сторінки» публіцистично-художніх видань про Гуцульщину. Зокрема, використовуючи мультимедійну дошку, з довідника «Гуцульщина» [143, с. 5] педагог спільно з учнями зачитує фрагмент з твору «Пригортає Гуцульщину Україна-ненька»: «Гуцульщина... Не в однієї людини навіть при згадці цього слова радісно заб'ється серце. Закоханий у цей прекрасний і суворий край уродженець Поділля Михайло Ломацький писав, що “тут у гуцульських горах, як ніде інде, можна почути гомін віків і зачерпнути силу й віру в майбутнє...”». Після цього учитель задає запитання учням: «Де розташована Гуцульщина?», «Які відомі люди України черпали творчу наснагу на Гуцульщині?» *[Відповіді учнів]*.

Друга «сторінка» присвячена історії заселення Гуцульщини. Учитель розповідає: «Коли були заселені карпатські схили, науці достеменно невідомо. Хоча археологічні знахідки свідчать, що ця територія уже в найдавніші часи мала якесь населення і початкову культуру. Досі знайдено чимало предметів з кам'яної епохи. Є чимало різних пам'яток тут із римських часів. У галицько-волинському літописі згадується коломиїська сіль, яку, без сумніву, виробляли на прилеглих до міста гуцульських солеварнях [131, с. 19–26].

Третя «сторінка» має такий девіз: «Та не той є, брате, гуцул, що погуцулилися». Вчитель історії відзначає, що Гуцульщина – це територія заселена українцями – горянами, яких називають гуцулами. Від українців інших частин України вони відрізняються способом господарювання, заняттями, побутом, одягом, говіркою, звичаями й традиціями.

Педагог висловлює різні припущення щодо походження назви «гуцул».

Найпоширенішою є думка, що це слово молдавського походження: так молдавани називали горян-опришків, а згодом воно стало назвою всіх корінних мешканців гірського краю. Вчитель історії підкреслює, що найдавніший документ, у якому вжито слово «гуцулка» походить із 1754 року. А в науковому обігу вперше слово «гуцул» з'явилося в 1825 р. в одному з польських журналів. Вживалося слово «гуцул» і раніше, але тільки як власна назва особи, прізвище [39, с. 45–51].

Педагог висловлює ще одну цікаву версію, за якою гуцули дістали свою назву від моравського князя Гецила. Є й інші спроби пояснити народження цього іменника. Однак до істини ще досить далеко.

Під час узагальнення і систематизації знань вчитель історії подає завдання: «Знайти і показати на карті України райони, що належать до Гуцульщини»; «Вкажи помилку в твердженні: “В Українських Карпатах живуть українці, гуцули та бойки”».

На домашнє завдання вчитель просить школярів розпитати дорослих, як вони визначають межі Гуцульщини, кого вважають гуцулами і чому [137, с. 223].

З нагоди річниці від дня народження найвідомішого представника опришківського руху Олекси Довбуша учитель історії спільно з учителями музики і образотворчого мистецтва у 8 класі у 8 класі на тему «То наш Довбуш, наша слава».

Мета уроку: допомогти учням глибше пізнати історію рідного краю; розширити знання про опришківський рух і легендарного ватажка опришків Олексу Довбуша; виховувати почуття патріотизму, мужності, сміливості, доброти.

При підготовці до уроку вчитель історії має опрацювати праці Володимира Грабовецького про опришків [131, с. 36–61, 98–114], навчально-методичний посібник Валерія Островського «Історія Прикарпаття» [138, с. 59–67], методичні рекомендації головного спеціаліста науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» Никанора Крета та вчителя

історії Оксани Гавкалюк [129; 130].

З обладнання на уроці – на передній стіні портрет Олекси Довбуша, авторства невідомого художника другої половини XVIII ст., в гуцульському рушнику. Справа на стіні великий гуцульський килим. На ньому дві схрещені бартки і гравюра художника О. Кульчицької «Олекса Довбуш» та учнівські роботи. На класній дошці поміщена карта Гуцульщини, на якій показані кілька походів загону опришків під керівництвом О. Довбуша. Обабіч на окремому столі виставка літератури, присвячена тематиці опришківського руху та історії Гуцульщини.

На підвищенні – учнівські троїсті музики, які мають виконати кілька музичних композицій, присвячені тематиці опришківського руху та історії Гуцульщини [73, с. 49].

Учитель історії оголошує тему і завдання уроку. Звертається до учнів: «Погляньте вліво, крізь вікна ми бачимо гору Стоянів (може бути й інші гірські узвишся, які присвячені з походами опришків під проводом О. Довбуша. – Л. Ф.). За народними переказами на цій горі була стоянка опришків. Серед опришків були і мешканці села Яворів Косівського повіту». Так, відомий дослідник опришківського руху професор Володимир Грабовецький у своїй монографії «Карпатське опришківство» відзначає, що в загоні О. Довбуша, коли опришки зимували на горі Стіг (насправді, є дві гори Стіг – одна на Верховинщині, друга – на Рахівщині на території Закарпатської Гуцульщині), було вісім чоловік, в тому числі з с. Яворів два брати Джумаджуки [131, с. 89].

У цей час звучить мелодія пісні про Олексу Довбуша «Ой попід гай зелененький». Усі присутні на уроці тихенько наспівують три куплети народної пісні. Мелодія затихає. Учитель історії пафосно цитує слова з художнього твору Івана Франка про Олексу Довбуша: «Хто був недавно князем і владикою тих гір, орлом того воздуха, оленем тих борів, паном тих панів аж ген по Дністрові води? Довбуш! Перед ким дрожали сміливі і сильні, корились горді? Перед Довбушем!»

Вчителі історії показує книжку Володимира Грабовецького «Олекса

Довбуш» і відзначає, що ці зацитовані ним слова Івана Франка, взяті епіграфом до книжки науковця. Надалі педагог відзначає, що у вступі до неї говориться, що в історії України є багато славних імен, героїчні подвиги яких золотими літерами вписані в літопис народу. Це Северин Наливайко, Данило Нечай, Максим Кривоніс, Іван Богун – власне, це ціла плеяда прославлених українських кошових і гетьманів, легендарних козацьких полковників і сотників, славетних керівників гайдамацьких рухів Івана Гонти й Максима Залізняка, безстрашних борців за селянську волю на Правобережній Україні Устима Кармелюка та на Буковині Лук'яна Кобилиці... [73, с. 50].

У сузір'ї плеяди цих національних героїв України яскраво сяє образ неповторного своїми подвигами лицаря Українських Карпат Олекси Довбуша.

Після цього надається слово учневі із заздалегідь підготовленими відомостями про народного героя.

«Довбуш Олекса Васильович народився у 1700 р. у містечку Печеніжин Коломийського повіту в сім'ї селянина-бідняка. Точна дата його народження не встановлена. Перші відомості про керівника антифеодального руху селян-опришків припадає на 1730-ті рр. і датується в документах 1738 роком. Перший загін Олекси Довбуша налічував до 50 чоловік, спочатку діяв на Коломийщині. В 1737–1739 рр. опришки під проводом Олекси Довбуша спрямували свої вилазки та удари проти панів і лихварів у містечку Печеніжин, селах Текуча, Вербіжа, Микуличин та в інших населених пунктах. Скрізь опришки мали побратимів, знаходили підтримку і допомогу» [131. С. 86–87].

Далі учні позначають на карті місця, де діяли загін опришків під проводом О. Довбуша, і розповідають про те, з якими панами і лихварями і за що чинили розправу народні месники.

На підтвердження окремих історичних фактів та підсилення емоційності уроку учні цитують або розповідають уривки з окремих творів, зокрема Івана Франка «Петрії і Довбушуки», з поеми Юрія Федьковича «Довбуш», Гната Хоткевича «Камінна душа» і «Довбуш», Григорія Смольського «Олекса Довбуш», Володимира Гжицького «Опришки» [73, с. 50–51].

Про образотворчу Довбушіану коротко розповідає учитель образотворчого мистецтва. Він повинен відзначити, що звернення до опришківської теми багатьох художників-живописців, графіків, кераміків, скульпторів, різьбярів є переконливим підтвердженням виняткової популярності Олекси Довбуша. Так, художник Олекса Новаківський, який майже щороку приїздив на відпочинок у Карпати, зробив масу ескізів і у 1930–1931 р. написав свої знакові художні картини «Дзвінка» і «Довбуш».

Значний вклад у мистецьку Довбушіану внесли Олена Кульчицька («Довбуш», «Легенди гір і лісів»). Григорій Смольський («Довбуша вітають», «Довбуш і опришки на Чорногорі» та ін.). Учні розглядають ці твори у спеціально розданих їм альбомах.

Учитель музики розповідає учням про образ Олекси Довбуша в музиці і кінематографії. Педагог має зауважити, що тільки народної пісні «Ой попід гай зелененький» існує близько тридцяти варіантів. Після цього надається можливість прослухати записи деяких із них [73, с. 51].

Завершальну стадію уроку вчитель історії повинен провести у формі бесіди і невеликої дискусії, щоб учні виявили свої знання, а особливо своє ставлення до історичних подій, фактів, зокрема тих, які трактуються неоднозначно. Адже відомо, що шляхта, євреї-корчмарі і свої глитаївизискувачі називали Олексу Довбуша розбійником, грабіжником. Відзначалося, що він був і справді жорстоким та безпощадним, але до панів, орендарів, шахраїв-кровопивців, які нажили добро за рахунок бідних людей. Проте О. Довбуш завжди намагався допомогти бідним, віддавав їм добро, відібране у багатіїв. З цього приводу слухним є озвучення на уроці міркування науковця-історика Володимира Грабовецького про те, що наївно було б думати, що Олекса Довбуш уже в той час мріяв про знищення кріпосницької системи та встановлення якогось нового суспільства [131, с. 90].

Учні під керівництвом учителя історії приходять до висновку, що в гуцульському фольклорі (легендах, переказах, піснях, оповіданнях) народ показав О. Довбуша таким, яким хотів бачити свого захисника, лицаря,

народного месника Українських Карпат.

Вчитель історії на уроці резюмує і закликає учнів: «То ж ходімо, друзі, до Довбуша його стежками, збираймо про нього все, що ще зберегла народна пам'ять».

На завершення уроку всі разом проспівали останні куплети народної пісні про Олекси Довбуша. Після уроку школярі понесли квіти до пам'ятного знака на горі Стоянів, встановленого на честь жителів с. Яворів Косівського повіту, які брати участь в опришківському русі [73, с. 51–52].

Отже, проведення уроків з гуцульщинознавства веде за собою реалізацію дидактичної тріади – єдності навчальних, розвивальних і виховних цілей, скерованих на формування світогляду, індивідуального соціального досвіду і розвиток загальної культури учнів. Водночас це зумовлює особистісний розвиток учнів – їх інтелектуальних можливостей, пізнавальної активності, здатності висловлювати власні думки, судження, міркування, виявляти творчі емоції, здібності та почуття, волю, характер завдяки задоволенню базових органічних і ментальних потреб дитини у пізнанні рідного краю, його дослідження на уроках історії.

3.2. Моделювання позакласних історико-краєзнавчих гурткових занять з гуцульщинознавства

Під час роботи історико-краєзнавчого гуртка «Рідний край» з гуцульщинознавства для вихованців пізнавальним буде проведення гурткового заняття на тему «“Опришківська слава живе поміж гір”. Легенди й перекази рідного краю». Його можна проводити для вихованців гуртка, які навчаються у 6, 7 чи 8 класу.

Мета проведення цього гурткового заняття – розширити знання дітей з історії рідного краю, збагатити знання учнів про часи опришківства, прагнення народу жити вільно, окреслити віхи життя і діяльності мужнього і талановитого ватажка опришківського руху Олексу Довбуша [137, с. 219].

Обладнання для проведення заняття повинні стати карта Гуцульщини,

книга для читання про Гуцульщину «Плай» [139], хрестоматія з гуцульського фольклору «Флояра» [11], праці про опришківський рух Володимира Грабовецького [131, с. 36–61, 98–114], магнітофон із записом гуцульських мелодій, легенди про опришків, співанки.

Девіз гуртового заняття: «Опришківська слава живе поміж гір, і люди її пам'ятають».

У вступному слові керівник гуртка відзначає, що із давніх-давен людям відомо: «Дерево життя – це гілочка, на якій ростуть три листочки. Перший листочок – символ минулого, другий – сучасного, а третій – майбутнього». За його словами, кожна людина повинна, знати минуле свого народу, його історію.

Керівник гуртка зауважує, що гурткове заняття з гуцульщинознавства буде незвичайним і буде присвячене опришківському рухові, опришківській славі, яка живе поміж гір, і самому ватажкові опришків – Олексі Довбушу. Тому девізом заняття є такі рядки: «Опришківська слава живе поміж гір, і люди її пам'ятають».

Після цього керівник гуртка цитує слова поезії:

Віки спливли, мовчать Карпати сині,

Дощі, давно ворожу змили кров...

А пам'ятають Довбуша, живе понині

Ота народна шана і любов.

Педагог підкреслює, що це знаття є своєрідним закріпленням знань вихованців гуртка про опришківський рух, про ватажка опришків Олексу Довбуша та його послідовників, які вони отримали на уроках історії України у 8 класі.

До цього заняття вихованці гуртка готувались заздалегідь, прочитали необхідну літературу – історичні відомості про опришківський рух та Олексу Довбуша, а настільними книжками були «Плай», «Флояра», з яких діти читали розповіді, легенди, перекази про опришків [137, с. 220].

Керівник гуртка ділить його вихованців на чотири групи: «Історики і науковці», «Красзнавці», «Народознавці», «Фольклористи». Кожна, із груп, яка

складається з 4–5 вихованців отримала свій напрямок роботи. Групи експертів склали запрошені на заняття гості – вчителі з історії, географії та української мови і літератури.

Продовжуючи заняття, керівник гуртка відзначає, що його вихованці прочитали багато творів про те, як на території нашої держави існувала панська неволя, як простий народ змушений був працювати на багатіїв. Боротьба з панським визискуванням: у нашому краї пов'язана з опришківським рухом, який діяв на початку XVI–XVIII ст. [129].

Після цього він надав слово групі «Істориків і науковців», яка підготувала історичні відомості про опришківський рух і опришків, дані про життя і діяльність Олекси Довбуша, про перебування опришків на Гуцульщині. Також вихованцями гуртка цієї групи висловлено окремі міркування вчених про опришківський рух, Олексу Довбуша.

Продовжили вести гурткове заняття діти з групи «Краєзнавці», які розповіли про основні зупинки опришків (села, міста, вершини гір на карті); вершини, названі на честь опришків; легенду «Скала опришків біля Сокільського водоспаду». Зокрема, у легенді говориться про надприродну силу тих місць, де перебували опришки, тих речей, якими вони користувалися, а також про те, що силу, розум і честь опришка зламати неможливо.

У свою чергу, «Народознавці» оприлюднили легенди «Топірець Довбуша», «Врода Довбуша» (ця легенда засвідчує про те, що в народній пам'яті збереглася любов і повага до Олекси Довбуша. Він молоденький, запальний, вродливий. Його не псує навіть те, що «Він на ніжку налягає, Топірцем ся підпирає») і «Про три волосини», здійснили оглядове ознайомлення, перелік тих легенд, казок, переказів, які уже попередньо прочитали [136, с. 238].

Остання група вихованців гуртка «Фольклористи» подала відомості про відображення опришківського руху під проводом Олекси Довбуша. Зокрема, були заслухані народні бувальщини, розповіді та співанки, присвячені тематиці опришківського руху.

На завершення заняття керівник гуртка зазначає, що чим далі від нас у часі

Олекса Довбуш, тим більше зростає зацікавлення цією постаттю в істориків, краєзнавців, народознавців, фольклористів. Карпатське опришківство залишило помітний слід в історії українського народу. Ще й досі на Прикарпатті, Буковині і Закарпатті знаходяться печери, скелі, долини, річки, які народ пов'язує із борцями проти польського поневолення – опришками та їх прославленими ватажками, що боролися за визволення від важкої злиденної праці селянства. Водночас, Олекса Довбуш живе в народній пам'яті як символ непокори злу, нестримного прагнення до справедливості, правди, добра. Протягом віків склався міф про О. Довбуша, а, насправді, дуже часто міфові вірять більше, ніж реальності. За словами керівника гуртка, «славний ватажок карпатських опришків буде героєм ще не одного твору: і словесного, і музичного, і образотворчого мистецтва [137, с. 221].

Своєрідним продовженням цього заняття може стати наступне гурткове заняття під назвою «Олекса Довбуш – легенда гуцулів. Читання народної балади “Ой, попід гай зелененький”».

Його мета – допомогти дітям глибше пізнавати історію рідного краю, розширити знання про народного месника, ватажка опришківського руху Олексу Довбуша. На матеріалі народної балади «Ой, попід гай зелененький» спонукати та прищепити у вихованців гуртка до осмислення історичного минулого свого краю, розвивати образне мислення, творчу уяву. Разом з цим, виховувати почуття любові до рідного краю, патріотизм, сміливість, доброту, милосердя, любов до народної музичної творчості

Унаочненням для проведення заняття має стати портрет Олекси Довбуша, прикрашений на передній стіні гуцульським рушником, на класній дошці – карта Гуцульщини, на столі – книжки «Плай» [139], «Флояра» [11], праці Володимира Грабовецького [131], журнали «Гуцульська школа», магнітофон, запис гуцульських мелодій. На стіні має стояти старовинний килим, до якого прикріплений топірець, пістолі, гілочки смереки, надрукований текст балади.

Девізом гурткового заняття є «Хочу більше знати про свій рідний край». А епіграфом – «Історія нас в гості закликає, і голос пам'яті сьогодні тут лунає».

На початку гурткового заняття звучить мелодія пісні «Ой, попід гай зелененький». На фоні музики звучать слова:

*Віки спливли, мовчать Карпати сині,
Дощі давно ворожу змили кров...
А пам'ять Довбуша живе понині,
Як та народна шана, і любов [137, с. 223].*

Після цього керівник гуртка здійснює актуалізацію опорних знань: «Хто був недавно князем і владикою тих гір, орлом того воздуха, оленем тих борів, паном тих панів аж ген до Дністрової води?» (І. Франко). Діти відповідають: «Це – Олекса Довбуш».

У відповідь на наступне запитання: «Як називається місцевість, де ми живемо?», вихованці гуртка відповідають – «Гуцульщина».

Також керівник гуртка спільно з його вихованцями подає історичні відомості про Гуцульщину та біографічні відомості про Олексу Довбуша, Василя Баюрака, інших опришків. Вихованці гуртка заздалегідь розповідають підготовлені вірші про Гуцульщину, Олексу Довбуша, опришків.

Наступний крок заняття – керівник гуртка знайомить з піснею-баладою «Ой, попід гай зелененький». Зокрема, педагог зазначає: «Народ любив опришків і їхнього ватажка.. Багато розповідей, віршів складено про цих народних героїв. А тепер детальніше ознайомимося з відомою піснею «Ой, попід гай зелененький». Цю пісню співають не тільки на Гуцульщині, а й по всій Україні і за її межами».

Вихованці гуртка розучують слова пісні та мелодії, здійснюють роботу над словесним та музичним матеріалом.

На завершення гурткового заняття пропонується гра «Мікрофон» з такими запитаннями: «За що гуцули любили і шанували Довбуша?», «Чого навчають нас прочитані твори?», «Які риси характеру притаманні Олексі Довбушу і опришкам?», «Які риси характеру ви б хотіли виробити в собі?».

Насамкінець, вихованці гуртка співають пісню «Ой, попід гай зелененький» [137, с. 223–224].

Отже, проведення гурткових історико-краєзнавчих занять з гуцульщинознавства дозволяє засвоїти вихованцям гуртка системи знань про рідний край як етнографічну територію в складі соборної України, його географічне розташування, природні багатства, особливості клімату, рослинний і тваринний світ, традиції, обряди, місцеву говірку, яскраве гуцульське народне мистецтво і його творців, свята; знань про господарське життя Гуцульщини, народні ремесла, художні промисли; поетапне набуття від заняття до заняття в гуртку пізнавального досвіду кожного її вихованця через усвідомлення себе громадянином України, що народився неповторному її куточку – Гуцульщині; розуміння понять «рідний край», «мала Батьківщина»; виховання гордості за свій багатий, самобутній Гуцульський край.

ВИСНОВКИ

Стан історико-краєзнавчих та етнографічних досліджень про Гуцульщину дозволяє виділити чотири етапи її вивчення: ХІХ – початок ХХ ст., міжвоєнна доба та дослідження представників української діаспори, радянський період та час відновлення державної ості України кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. Кожен з цих етапів відзначається специфічними рисами у дослідженнях, когортою видатних істориків, краєзнавців, етнографів і педагогів, які цікавилися проблемами вивчення цього історико-етнографічного району.

Однією з найбільш дискусійних проблем є визначення походження гуцулів та територіальних меж їхнього проживання. Для окреслення меж проживання вчені послуговуються визначеними маркерами: етнічна свідомість, поширення матеріальної та духовної культури, діалект. Це дозволило більшості науковців локалізувати межі Гуцульщини сучасними Верховинським та Косівським, південними частинами Надвірнянського і Коломийського районів Івано-Франківської області, а також Вижницьким і Путильським районами Чернівецької та Рахівським Закарпатської областей.

За двісті років досліджень сформульовано кілька теорій походження гуцулів: автохтонну, румунську, польську та інші. Прихильники вказаних теорій оперують різноманітними фактами для їхнього підтвердження, серед яких спосіб ведення господарства, антропологічні характеристики, особливості матеріальної й духовної культури, умови проживання та ряд інших. Більшість науковців обстоюють українське походження гуцулів, а їхні особливості у духовній та матеріальній культурі вважають наслідком специфічних умов проживання і контактів з відповідними іншими етнографічними групами та етносами. На підтвердження цієї тези – спільність гуцульської говірки з рештою українських діалектів та антропологічні риси, фольклор та вірування.

Доробок з вивчення гуцульщинознавства за останні тридцять років представлений одноосібним і колективними монографіями, розвідками, довідково-енциклопедичною літературою, навчально-методичними посібниками. Вони передусім стосуються розвитку освіти в Гуцульському

етнорегіоні. Необхідно виокремити такі напрями досліджень гуцульщинознавства: педагогічний, історико-краєзнавчий, фольклорно-етнографічний, літературний, природничо-географічний, культурно-мистецький.

Гуцульщинознавство містить систему знань про історико-етнографічний (історико-географічний) район (регіон) Гуцульщину: історію, етнографію, фольклор, географію, літературу, діалекти гуцулів, їхні традиції, звичаї, обряди, релігію, родинні і громадські відносини, духовну і матеріальну і духовну культуру, тощо. Гуцульщинознавство в умовах незалежної України забезпечило демонтаж пережитків радянської системи освіти, дерусифікації регіону та сприяло утвердженню національної системи виховання, появи великої когорти педагогів-патріотів, які стали визначальними у становленні якісно нової системи освіти.

Більше, ніж тридцятирічний досвід упровадження гуцульщинознавства засвідчив його успішність. Це якісний результат продуманої організаційної освітньої політики, що зумовило створення чіткої системи урочної, позаурочної і позашкільної роботи з учнями на рівні школи, населеного пункту, району. Провідну роль у розбудові гуцульської школи здійснюють науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство» Відділення теорії та історії педагогіки АПН України, громадське науково-методичне об'єднання Гуцульська освітянська рада та Філія «Гуцульщина» НДІУ МОН України.

Основна мета запропонованих у роботі методичних розробок з гуцульщинознавства – показати вірець планування чи моделювання навчальних занять з історії, етнографії, фольклору, літератури рідного краю. Звичайно, здійснюючи моделювання уроків, учителю історії необхідно зібрати багато матеріалу – не тільки з навчально-методичних посібників і підручників, але й з колективних чи індивідуальних історико-краєзнавчих праць з вивчення Гуцульщини від найдавніших часів до сьогодення. На допомогу приходить додаткова інформація документального і візуалізованого характеру – це

численні історичні джерела, презентації, ілюстрації, таблиці, схеми, тощо. У цій царині вчитель історії має володіти і новітніми інтерактивними формами роботи, застосовуючи дидактичні ігри. До того ж педагог самостійно визначає відповідні методичні прийоми та окреслює зміст відібраного матеріалу, за допомогою яких навчатиме дітей. Найважливіше – це досягти поставленої мети навчального заняття. Тому учитель має обирати ефективний методичний прийом, котрий допоможе виробити різноманітну і якнайбільшу кількість умінь і навичок, сформує відповідні уявлення в учнів про перебіг історичного процесу досліджуваного нами періоду.

Цілком можливе використання цих результатів роботи і в позаурочний час. Доцільним є залучення матеріалів з гуцульщинознавства для написання школярами науково-дослідницьких і пошуково-дослідницьких робіт в рамках роботи секції з історичного краєзнавства, фольклористики, української літератури Івано-Франківського обласного відділення Малої академії наук України й Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, відповідної організації роботи гуртків і секцій, підготовки і проведення шкільних експедицій, здійснення школярами усного опитування старожилів села, візуалізації творчого експозиційного доробку шкільного музею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Законодавчі документи

1. Про збереження та популяризацію гуцульської культури : Указ Президента України від 02.09.2009 р. № 703/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/2009#Text> (дата звернення : 12.10.2023)

II. Концепції і програми курсів з гуцульщинознавства

2. Лосюк П. Концепція гуцульської школи як регіональної української національної школи. *Гуцульська школа*. 1994. № 1. С. 5–6.
3. Орієнтовна програма краєзнавчо-народознавчого курсу «Гуцульщина» (авт. Пелипейко І.). *Гуцульська школа*. 1994. № 1. С. 7–9.
4. Програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Пелипейко І., Ткачук О.). URL: http://kosiv-rmk.edukit.if.ua/storinka_metodista/tkachuk_oksana_mihajlivna/guculjschinox_navstvo/ (дата звернення: 12.11.2023).
5. Регіональна програма «Освіта Гуцульського краю». *Гуцульська школа*. 1995. № 1. С. 4–7.

III. Опубліковані матеріали

6. Вагилевич І. Гуцулы, обитатели восточной отрасли Карпатских гор. СПб.: Пантеон, 1855. Т. 2. С. 17–56.
7. Вовк Ф. Антропометричні дослідження українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1908. Т. X. С. 1–67.
8. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології / Відп. за випуск В. Кузьменко, Н. Прибега. К. : Мистецтво, 1995. 336 с.
9. Головацький Я. Карпатская Русь. Географическо-статистические и историческо-этнографические очерки Галичины, Северо-восточной Угрии и Буковины / Оттиск из Славянского сборника, 1875. 266 с.

10. Із австрійсько-німецької україніки / [упорядник Б. Гавришков]. Львів : Аверс, 2008. 104 с.
11. Пелипейко І. Флояра. Хрестоматія з гуцульського фольклору. Косів : Писаний Камінь, 1999. 226 с.

IV. Монографії і статті

12. Антонович Є. Гуцульське народне мистецтво у школах Прикарпаття. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.)*. Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 135–136.
13. Арсенич П. Етнографічна діяльність Антона Онищука. *Народна творчість та етнографія*. 1989. № 4. С. 22–28.
14. Арсенич П. Етнографічна діяльність В. Гнатюка. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 2. С. 69–72.
15. Арсенич П. Народознавець і громадський діяч Гуцульщини Петро Шекерик-Доників. *Гуцульський календар на 1999 р.* С. 26–29.
16. Арсенич П. Рід Шухевичів. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2005. 264 с.
17. Арсенич П. Родина Заклинських. Івано-Франківськ : [б. в.], 1995. 36 с.
18. Арсенич П. Етнографічна діяльність на Гуцульщині народних учителів на початку ХХ ст. (1900-1917). *Культура та побут населення українських Карпат : матеріали республіканської наукової конференції, присвяченої 50-річчю утворенню СРСР. Тези доповідей та повідомлень (Ужгород, 1972 р.)*. Ужгород : [б. в.], 1972. С. 210–211.
19. Барабаш О. Інноваційний простір сільської школи. *Сільська школа : реалії та перспективи* : зб. матер. / упор. Л. Келембет, Г. Пониполяк. Снятин : ПрутПринт, 2003. Вип. 1. С. 16–20.
20. Білоус В. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті ХІХ ст. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2000. 187 с.

21. Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів ХІХ ст. : монографія. К. : Наукова думка, 1976. 140 с.
22. Бромлей Ю., Грацианская Н. Проблемы этнографического изучения культурной общности населения Карпат. *Карпатский сборник*. М. : Наука, 1976. С. 7–15.
23. Будзак І. Окремі питання розвитку сільської школи Прикарпаття. *Сільська школа : реалії та перспективи* : зб. матер. / упор. Л. Келембет, С. Клімковська, О. Нижник. Івано-Франківськ : ОІППО, 2007. Вип. 2–3. С. 7–10.
24. Бурдуланюк В. Творча співпраця народознавців Галичини й Наддніпрянської України в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис*. 2005. № 11. С. 193–200.
25. Вардзарук Л. Етнографічні межі Гуцульщини. *Гуцульщина*. 1994. № 3–5. С. 27–28.
26. Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів. Коломия : Світ, 1993. 95 с.
27. Ворончак В. Бондарство та художнє випалювання на Гуцульщині. Гуцули буковинського краю: реалії, проблеми, перспективи розвитку : матеріали науково-практичної конференції (Вижниця, 13-14 січня 1994 р.). Вижниця : [б. в.], 1994. С. 63–66.
28. Галичук Є. Діяльність Рожнівського колегіуму «Гуцульщина» Національного університету «Києво-Могилянська академія» з розвитку народних ремесел Гуцульщини. *Сільська школа : реалії та перспективи* : зб. матер. / упор. Л. Келембет, Г. Пониполяк. Снятин : ПрутПринт, 2003. Вип. 1. С. 104–107.
29. Герцюк Д. «Учительська оселя» у Ворохті. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 124–125.

30. Глушко М. Історико-етнографічне районування Галичини: сучасний стан. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ : Плай, 2009. Вип. 1. С. 8–17.
31. Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXI – XXXII. С. 131–424.
32. Гнатюк В. Причинки до пізнання Гуцульщини. *Записки НТШ*. Львів, 1917. Т. СХХІІІ – СХХІV. С. 1–58.
33. Гошко Ю. Населення українських Карпат XV – XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут : монографія. К.: Наукова думка, 1976. 205 с.
34. Грабовецький Б. Походження слова «гуцул». *Гуцульщина*. 2001. Ч. 62. С. 14–17.
35. Грабовецький В. Гуцульщина XIX – XIX ст. Історичний нарис : монографія. Львів : Вища школа, 1982. 150 с.
36. Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. Івано-Франківськ : Нова Зоря, Т. 3 : Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. Івано-Франківськ, 2004. 464 с.
37. Грабовецький В. Про походження назв «гуцул» і «Гуцульщина». *Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наукової конференції Першого світового конгресу гуцулів (Івано-Франківськ, 17–18 серпня 1993 р.)*. Івано-Франківськ : [б. в.], 1994. С. 17–18.
38. Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 364 с.
39. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. К.: Наукова думка, 1987. 740 с.
40. Гуцуляк О., Дрогомирецький П., Томенчук Б. До проблеми Галичиної могили (Scando-Slavika у Верхньому Подністров'ї). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький красназничий часопис*. 2005. № 11. С. 14–26.

- 41.Грещук В. Гуцульський діалект у мові української художньої літератури. *Криворівня : матеріали міжнародних наукових конференцій*. Івано-Франківськ : [б. в.], 2003. С. 17–32.
- 42.Дмитрук І. Звичаї та вірування гуцулів в українській етнографічній науці другої половини ХІХ – ХХ ст. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис*. 2006/2007. Ч. 12–13. С. 430–437.
- 43.Дмитрук І. Традиційне мистецтво та фольклор гуцулів в українських етнографічних дослідженнях кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2008. Вип. ХІV. С. 125–130.
- 44.Домашевський М. Історія Гуцульщини. Чикаго – Львів : Логос, 1985. Т. 1. 502 с.
- 45.Домашевський М. Історія Гуцульщини. Чикаго : Basilian Press, 1985. Т. 2. 507 с.
- 46.Домашевський М. Історія Гуцульщини. Чикаго : Basilian Press, 1986. Т. 3. 441 с.
- 47.Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. Львів : Логос, 1999. Т. 4. 575 с.
- 48.Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. Львів : Логос, 2000. Т. 5. 623 с.
- 49.Домашевський М., Библюк Н. Історія Гуцульщини. Львів : Логос, 2001. Т. 6. 675 с.
- 50.Духовні скарби Ігоря Пелипейка / за ред. А. Григорук. Косів : Писаний Камінь. 2010. 160 с.
- 51.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : монографія. Львів : [б. в.], 1999. Т. 1. Археологія та антропологія. 1999. 604 с.
- 52.Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : монографія. Львів : Афіша, 2006. Т. 2. Етнологія та мистецтвознавство. 2006. 812 с.

- 53.Закревська Я. З історії вивчення гуцульських говірок. *Гуцульщина*. 1999. Ч. 56. С. 8–10.
- 54.Іванюк Г. Елементи гуцульської культури в педагогічному процесі. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп.1993 р.)*. Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 131–133.
- 55.Карась Г. Культурні традиції Гуцульщини у діяльності дитячих фольклорних колективів. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.)*. Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 138–139.
- 56.Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» : монографія. К. : Наукова думка, 1990. 344 с.
- 57.Кіліченко О. Народна творчість гуцулів як джерело педагогічних ідей. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп.1993 р.)*. Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 128–129.
- 58.Клапчук В. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія. Львів – Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. 508 с.
- 59.Кожолянко Г. Етнографія Буковини. Чернівці : Золоті литаври, 1999. Т. 1. 384 с.
- 60.Кожолянко Г. Етнографія Буковини. Чернівці : Золоті литаври, 2001. Т. 2. 424 с.
- 61.Кожолянко Г. Етнографія Буковини. Чернівці : Золоті литаври, 2004. Т. 3. 392 с.
- 62.Косик І. Гуцульська господарська культура і трудова підготовка школярів. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наук. конф. (м.*

- Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 133–134.
63. Косівщина. Випуск 3. Освіта / за заг. ред. П. Лосюка. Косів : Писаний Камінь, 2017. 164 с.
64. Костючок П. Гуцульщина в етнографічних дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ : Плай, 2004. Вип. VII. С. 137–145.
65. Кочкін І., Нікітін О. Генетичний слід доісторичних міграцій в етнічному населенні Карпат: інформація про гуцулів, лемків, боків. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ : Плай, 2009. С. 34–36.
66. Крат П. Українська стародавність. Торонто – Буенос-Айрес : [б. в.], 1958. 285 с.
67. Кутельмах К. Обрядовість як джерело етнічної історії українців Карпат. *Українські Карпати : матеріали міжнародної наукової конференції [«Українські Карпати: етнос, історія, культура»], (Ужгород, 26 серпня – 1 вересня 1993 р.)*. Ужгород : Карпати, 1993. С. 251–259.
68. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження) : монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 288 с.
69. Лаппо В., Поясик О., Русакова О., Чепіль М. Підготовка майбутніх вчителів до інтеграції гуцульської етнокультури в освітній процес початкової школи : монографія / за літ. ред. Г. Волощук. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 316 с.
70. Лаппо В. Педагогічний імператив гуцульської етнокультури. *Обрії*. 2004. № 1. С. 54–60.
71. Лесюк М. Гуцульський діалект як складова української національної мови. *Хрестоматія з Гуцулознавства*. Косів : Писаний Камінь, 2001. С. 24–27.
72. Лесюк М. Історична зумовленість гуцульських діалектичних форм. *Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні : матеріали наукової конференції Першого*

- світового конгресу гуцулів, (Івано-Франківськ, 17–18 серпня 1993 р.).*
Івано-Франківськ : [б. в.], 1994. С. 108–110.
- 73.Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. Косів : Писаний Камінь, 2001. 165 с.
- 74.Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону). Снятин : Прут Принт, 2007. 160 с.
- 75.Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент як засіб формування ідентичності українця, громадянина-патріота України (на прикладі вивчення гуцульщинознавства). Вчені-горяни – гірській школі / за заг. ред. П. Лосюка. Косів :Писаний Камінь, 2018. С. 132–137.
- 76.Лосюк П. Гуцульська школа як регіональна українська національна. *Сільська школа: реалії та перспективи* / Упоряд. Л. Келембет, П. Лосюк. Івано-Франківськ : ОППО, 2009. С. 6–11.
- 77.Лосюк П. Концептуальні основи гуцульської школи. *Народний учитель України Петро Лосюк. Статті, дослідження, документи* / Упорядкування і загальна редакція А. Григорука. Снятин : Прут Принт, 2011. С. 61–70.
- 78.Лосюк П. Гуцульська школа, до якої йшов усе життя. *Сільська школа: реалії та перспективи*. Випуск 1 / Упоряд Людмила Келембет, Галина Пониполяк. Снятин : Прут Принт, 2003. С. 64–74.
- 79.Лосюк П. Гуцульська школа і проблеми відродження Гуцульщини. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 122–124.
- 80.Маланчук В. Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. : монографія. К. : Наукова думка, 1977. 204 с.
- 81.Мінченко Т. Українознавство в Чернівецькій області. *Українознавство*. 2004. № 3–4. С. 164–167.

82. Мороз М. Проф. В. Шухевич. Гуцульщина. *Записки НТШ. Праці секції етнографії та фольклористики*. Львів, 1992. Т. ССХХІІ. С. 276–282.
83. Народний учитель України Петро Лосюк / за ред. А. Григорук. Снятин : Прут Принт, 2011. 152 с.
84. Освітянський вісник. Спецвипуск до 20-ліття гуцульської школи. 2011. № 9. 12 с.
85. Паньків М. Етнографічне дослідження Прикарпаття в 70–80-х рр. ХХ ст. *Україна Соборна. Збірник наукових статей*. К. : [б. в.], 2005. Випуск 2. Ч. II: Соціокультурні, етноконфесійні та демографічні проблеми формування української нації. К. : [б. в.], 2005. С. 399–407.
86. Паска Т. Місце і роль гуцульщинознавства в сучасній українській національній школі (персоналістичний контекст). *Обрії*. 2018. № 1 (46). С. 122–126. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/337>
87. Пелипейко І. Містечко над Рибницею. Книжка про Косів. Косів : Писаний Камінь, 2004. 572 с.
88. Подлуський Ю. Гуцульщина. Перемишль : [б. в.], 1938. 7 с.
89. Пономарьов А. Українська етнографія: курс лекцій. К. : Либідь, 1994. 320 с.
90. Попов Н. Русское население по восточному склону Карпат (Гуцулы – Бойки – Лемки). М.: [б. в.], 1867. 32 с.
91. Прикарпаття – спадщина віків. Львів : Манускрипт, 2006. 568 с.
92. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка (1898–1939 рр.) : монографія. Львів : [б. в.], 2000. 208 с.
93. Сеньків І. Гуцули очима чужинців. *Гуцулія*. 1985. Ч. 1. С. 12–22.
94. Сеньків І. Гуцульська спадщина: Праці з життя і творчості гуцулів. К. : Українознавство, 1995. 512 с.
95. Скульський Р. Теоретичні та практичні аспекти української етнопедагогіки. *Обрії*. 2004. № 1. С. 3–7.
96. Скульський Р. Гуцульська культура і проблеми відродження національної системи виховання учнів. *Гуцульщина : перспективи її соціально-*

- економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 120–122.
97. Соломченко О. Писанки українських Карпат. *Гражда*. 2004. № 9. С. 46–48.
98. Стельмахович М. Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними. *Гуцульська школа*. 1997. № 1. С. 49–51.
99. Стельмахович М. Гуцульська родина : батьки і діти. *Гуцульська школа*. 1995. № 1. С. 55–60.
100. Ступарик Б. Національна школа : витоки, становлення : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.
101. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939). Івано-Франківськ : ПУім. В. Стефаніка, 1994. 144 с.
102. Ступарик Б., Моцюк В. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.). Коломия : Вік, 1995. 176 с.
103. Ткаченко В. Писанкарство в Україні: Історіографія (1910–1980 рр.). *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 2. С. 92–96.
104. Филипчук Л. Гуцульщинознавство у сучасній педагогічній літературі. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. С. 81–89.*
105. Фічора І. Народне мистецтво Гуцульщини у підготовці студентів художнього профілю. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 136–138.

106. Хрущ В., Хрущ О. Почуття власної гідності у гуцульській ментальності. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 126–128.
107. Шкрібляк П. Наукова установа в Гуцульській столиці. Верховина : Гуцульщина, 2007. 56 с.
108. Шкрібляк П. Регіональна самобутність Гуцульщини в загальноукраїнському контексті : історія, сучасний стан, перспективи і проблеми. *Українознавство*. 2005. № 1. С. 229–241.
109. Штурмак О. Гуцульський фольклор у системі шкільної освіти. *Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 17-18 серп. 1993 р.). Івано-Франківськ – Коломия, 1994. С. 139–140.
110. Шухевич В. Гуцульщина. Львів : [б. в.], 1899. Ч. 1,2. 350 с.
111. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 1. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1899. Т. II. 146 с.
112. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 2. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1901. Т. IV. 320 с.
113. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 3. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1902. Т. V. 256 с.
114. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 4. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1904. Т. VII. 272 с.
115. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 5. Львів : [б. в.], 1908. 300 с.
116. Щериля Л. Ткані вироби у весільній обрядовості українців Буковини. *Буковина: історичні та етнокультурні студії : матеріали IV Міжнародної наукової конференції [«Кайндлівські читання»], (Чернівці, 16–17 травня 2007 р.)*. Частина 2. Чернівці: Прут, 2007. С. 62–64.

117. Blacharska W. Dorobek polskich etnografów i muzeiników w poznawaniu Huculszczyzny. *Plaj*. 2002. № 25. S. 25–38.
118. Ciechanowicz K. Major Henryk Gąsiorowski – badacz Huculszczyzny. *Plaj*. 2002. № 25. S. 166–176.
119. Cipriani L. Eine Rassenuntersuchung bei den Huzulen (Nordostkarpaten). *Zeitschrift für Rassenkunde*. Stuttgart, 1936. S. 124–145.
120. Czmyłyk R. Badania etnograficzne Huculszczyzny po drugiej wojnie światowej. *Plaj*. 2002. № 25. S. 39–44.
121. Dan D. Rutenii din Bucovina (schită etnografică). Cernăuți, 1913.
122. Falkowski J. Ze wchodniego pogranicza huculskiego. Lwów : nakł. Tow. Ludoznawczego, 1936. 15 s.
123. Falkowski J. Zachodnie pogranicze Huculszczyzny: Dolinami Prutu, Bystrycy Nadwomianskiej, Bystrycy Sołotwińskiej i Łomnicy. Lwów, 1937. 170 s.
124. Falkowski J. Południo-wschodnie pogranicze Huculszczyzny. Lwów : Wyd. Z zasiłku Główn. Zarządu Tow. Przyjaciół Huculszczyzny, nakł. Tow. Ludoznawczego, 1938. 108 s.
125. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny. Kraków, 1950.
126. Makarska R. Na peryferiach Europy? O karierze Huculszczyzny w literaturze austriackiej. *Pqaj*. 2002. № 25. S. 45–62.
127. Rolenberg L. Der Huzule. Czernowitz, 1894. 8 s.
128. Wielocha A. Mapa Huculszczyzny. *Plaj*. 2002. № 25. S. 7–24.

V. Підручники і посібники,

навчально-методичні матеріали і розробки

129. Гавкалюк О. Особливості політичного життя Прикарпаття у складі Речі Посполитої [модель уроку]. *Історія Прикарпаття. Веб-книга для вчителя* [електронне видання]. 8 с. URL: <https://www.ippo.if.ua>

130. Гавкалюк О. Землі Прикарпаття в умовах соціально-економічного розвитку Речі Посполитої [модель уроку]. *Історія Прикарпаття. Веб-книга для вчителя* [електронне видання]. 7 с. URL: <https://www.ippo.if.ua>
131. Грабовецький В. Історія Гуцульщини. Навчальний посібник. Косів : Писаний Камінь, 2013. 244 с.
132. Григорук А. Етнологія Гуцульщини : фольклор і обрядовість : навч.-метод. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 252 с.
133. Домбровський С., Скульський Р., Стельмахович М., Ступарик Б., Хрущ В. Українознавство в національній школі : посіб. для вчителів / за ред. М. Стельмаховича. Івано-Франківськ, 1995. 138 с.
134. Качкан В. Українське народознавство в іменах : навч. посіб. Київ : Либіль, 1994. Ч. 1. 334 с.
135. Качкан В. Українське народознавство в іменах : навч. посіб. Київ : Либіль, 1995. Ч. 2. 288 с.
136. Люблю тебе, Гуцульщино! : навч.-метод. посіб. / за ред. П. Лосюка, А. Григорук. Косів: Писаний Камінь, 2012. 396 с.
137. Моя Гуцульщина. Уроки гуцульщинознавства в початковій школі : навч.-метод. посіб. / упор. А. Григорук. Снятин : ПрутПринт. 2010. 352 с.
138. Островський В. Історія Прикарпаття. Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 352 с.
139. Пелипейко І. Плай. Книга для читання про Гуцульщину. Яворів : Редакція журналу «Гуцульська школа», 1996. 416 с.
140. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. Івано-Франківськ, 2002. 110 с.

VI. Енциклопедичні і довідкові видання

141. Бібліографія українського народознавства у 3-х томах. Фольклористика / [упоряд. М. Мороз]. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. Т. 1. Кн. 1. Бібліографія українського народознавства. Львів, 1999. 495 с.

142. Бібліографія українського народознавства у 3-х томах. Фольклористика / [упоряд. М. Мороз]. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. Т. 1. Кн. 2. Бібліографія українського народознавства. Львів, 1999. 1095 с.
143. Гуцульщина. Короткий довідник. Снятин : Прут Принт, 2002. 124 с.
144. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини : довідник / упор. П. Арсенич, І. Пелипейко. Косів : Писаний Камінь, 2002. 280 с.
145. Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1969. 786 с.
146. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область. К. : Інститут історії Академії Наук УРСР, 1971. 640 с.
147. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1969. 704 с.
148. Культурно-освітній процес на Закарпатті : краєзнавчі матеріали на допомогу вчителю / укл. Л. Ходанич. Ужгород : ЗІППО, 2019. 64 с.
149. Лідери шкільної освіти Івано-Франківщини на шляху до школи майбутнього : інформаційний довідник / укл. Л. Скальська, О. Нижник, С. Клімковська, А. Дутчак. Івано-Франківськ : ОІППО, 2008. 180 с.
150. Мапи території Гуцульщини. URL: <http://www.karpaty.com.ua>
151. Наш край : методичні рекомендації / За ред. Я. Треф'яка, Г. Бабійчук. Івано-Франківськ, 1994. 38 с.
152. Пелипейко І. Населені пункти Косівщини : довідник. Косів : Писаний Камінь, 1995. 122 с.
153. Пам'ятки природи Косівщини : довідник / упор. І. Пелипейко. Косів : Писаний Камінь, 1997. 128 с.
154. Пелипейко І. Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. Косів : Писаний Камінь, 1998. 112 с.
155. Пелипейко І. Косів : люди і долі : краєзнав. довід. Косів : Писаний Камінь, 2001. 368 с.
156. Пелипейко І. Гуцульщина в літературі : довідник. Косів : Писаний Камінь, 1997. 112 с.

157. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa : nakł. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, 1880–1902. T. I–XVL.

VII. Художні твори

158. Вінценз С. На високій полонині (правда старовіку). Львів : Червона калина, 1997. 452 с.
159. Коцюбинський М. Тіні забутих предків. Твори в чотирьох томах. К. : Дніпро, 1985. Т. 3: Повісті та оповідання (1910–1912). К., 1985. 398 с.
160. Ломацький М. У горах Карпатах (видання для молоді). Мюнхен : LOGOS, 1962. 208 с.
161. Шекерик-Доників П. Дідо Иванчік. Верховина : Гуцульщина, 2007. 496 с.

ДОДАТКИ

Указ Президента України «Про збереження та популяризацію гуцульської культури» (2009)

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про збереження та популяризацію гуцульської культури

З метою збереження і популяризації самобутніх культурно-історичних традицій, духовної та матеріальної гуцульської культури **постановляю**:

1. Кабінету Міністрів України:

1) розробити з урахуванням пропозицій Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької обласних державних адміністрацій і затвердити в тримісячний строк план заходів із збереження духовної та матеріальної гуцульської культури, передбачивши, зокрема:

дальший розвиток позашкільної освіти за художньо-естетичними напрямками, створення шкіл мистецтв для вивчення молодим поколінням досвіду майстрів народного гуцульського мистецтва;

розширення мережі музеїв народного мистецтва й побуту Гуцульщини, в тому числі музеїв-садиб;

упорядкування територій об'єктів природно-заповідного фонду та проведення ремонтно-реставраційних робіт пам'яток культурної спадщини Гуцульщини;

організацію роботи з підготовки та видання каталогів, буклетів, наукових праць з питань духовної і матеріальної гуцульської культури;

створення і трансляцію теле-, відео- та аудіовізуальної продукції про традиції та народні художні промисли Гуцульщини;

2) забезпечити фінансування в установленому порядку зазначеного плану заходів.

2. Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій обласним державним адміністраціям разом із Міністерством культури і туризму України:

організувати в музеях та бібліотеках тематичні виставки, присвячені традиціям і народним художнім промислам Гуцульщини;

забезпечити проведення етнографічних експедицій та впорядкувати туристичні маршрути, пов'язані з популяризацією культурно-історичних традицій Гуцульщини;

забезпечити проведення щорічного ярмарку традиційного народного гуцульського мистецтва.

Президент України

В.ЮЩЕНКО

м. Київ, 2 вересня 2009 року N 703/2009

Джерело: Про збереження та популяризацію гуцульської культури : Указ Президента України від 02.09.2009 р. № 703/2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/2009#Text> (дата звернення : 12.10.2023)

Концепція гуцульської школи як регіональної української національної школи

КОНЦЕПЦІЯ Гуцульської школи як регіональної української національної школи

Про Гуцульщину — один із етнографічних регіонів України — чимало написано, знято кінофільмів. Але переважно бачимо чарівну природу, неповторне народне мистецтво, оригінальний фольклор.

Однак життя горян Галичини, Буковини і Закарпаття — це не тільки гра на сопілці чи трембіті, а важкі умови праці і життя. Тут склався своєрідний уклад життя, зумовлений розселенням на гірських хребтах, де є сінокіс, пасовище, джерельце води і можна розорати хоч невеликий клатчик городу.

Хоч гуцули перебували під чужоземною владою впродовж віків, але зберегли свої звичаї і традиції, говірку, прагнення до волі, гордий характер. Непоравного удару по укладу життя гуцулів завдав комуністичний тоталітарний режим, здійснивши примусову колективізацію, насильницьке зселення і переселення з гір. Це призвело до різкого зменшення населення в гірській місцевості.

В питанні освіти Гуцульщина була найвідсталішою в порівнянні з іншими регіонами України. Якщо Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") ставить завдання відродження і розбудови національної системи освіти, то на Гуцульщині відроджувати нічого. Тому створення Гуцульської школи як регіональної української національної школи повинно стати основою формування інтелектуального і культурного потенціалу гуцулів як найвищої цінності нації.

Сучасній цивілізації притаманний динамізм, швидка зміна техніки і технологій, інтелектуалізація праці. Як вчитися і працювати молодому поколінню, щоб не опинитися на задвірках світових досягнень людства? Тому є необхідною концепція реформування загальної середньої освіти на національних засадах з урахуванням регіональних особливостей і передового світового досвіду.

1. Головними завданнями Гуцульської школи є:

створення умов для здобуття випускниками середніх загальноосвітніх шкіл загальної освіти на рівні державних стандартів, якісного оволодіння базовими навчальними предметами (українська та іноземні мови, література, історія, математика та природничі науки);

виховання морально, фізично і психічно здоро-

вого покоління; формування в школярів національної свідомості, любові до рідного краю, свого народу, бажання працювати задля розквіту України, готовності її захищати;

органічне поєднання навчання з різноманітними формами естетичного, трудового і фізичного виховання в позаурочний час у школі і в позашкільних закладах як засобів всебічного розвитку індивідуальних здібностей і талантів кожної дитини, професійного самовизначення, забезпечення умов їх самореалізації.

2. Шляхи реалізації завдань:

здійснення диференціації навчання, підтримка юних талантів і обдарувань, створення з цією метою шкіл нового типу (гімназій, ліцеїв), окремих ліцейних класів, профільних груп і класів у віддалених гірських школах, де для цього є умови, очно-заочних шкіл в співпраці з вищими навчальними закладами;

одержання знань і навиків роботи з персональними комп'ютерами;

адаптація змісту освіти, її варіативного компоненту до умов Гуцульського регіону (впровадження в практику роботи кожного вчителя гуцулознавства: поетичний і пісенний фольклор, історія Гуцульщини, природа і господарка рідного краю, народне мистецтво, традиції, звичаї і ін.);

використання надбань народної педагогіки з метою забезпечення єдності шкільного і родинного виховання, засвоєння учнями норм загальнолюдської моралі, виховання поваги до батьків, жінки-матері;

вироблення в процесі трудового навчання і продуктивної праці трудових умінь і навиків, оволодіння як мінімум однією з таких місцевих професій, як столяр, бондаря, різьбяр, ткалі, вишивальниці, тракториста, вівчара, лісвника, набуття навиків вести домашнє господарство, одержання необхідного мінімуму економічних знань, навиків підприємництва;

створення умов для здобуття додаткової освіти дітьми за інтересами шляхом їх участі в гуртках, студіях, школах мистецтв, спортивних секціях, наукових, технічних, образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, еколого-натуралістичних, туристсько-краєзнавчих, фізкультурно-оздоровчих, військово-патріотичних та інших), що працю-

ють за рахунок держави, спонсорів, батьків; набувають вміння грати на народних інструментах, знати певну кількість пісень, танців, народних обрядів, ігор, казок тощо; прилучення школярів до одного з видів спорту (легка атлетика, спортивні ігри, гімнастика, лижні гонки, гірськолижний спорт, плавання і ін.);

науково-педагогічне, методичне та інформаційне забезпечення педагогічних працівників, видання з цією метою газет, журналів, інформаційних збірників і бюлетенів, додатків до підручників, побудованих на гуцульському матеріалі, розробка комп'ютерних програм;

проведення науково-дослідної роботи щодо підготовки і впровадження в практику роботи шкіл програми гуцулознавства, використання гуцульської етнопедагогіки.

3. Організація навчально-виховного процесу

3.1. Кожна школа планує свою роботу самостійно. Основним документом, що регулює навчально-виховний процес, є навчальний план, який складається на основі розроблених Міністерством базових навчальних планів із конкретизацією шкільного (гуцульського) компонента освіти та профілю навчання.

3.2. Учні I-VII класів навчаються за програмами, що створюють передумови для розвитку природних задатків, інтересів і нахилів учнів на основі гу-

манізації, диференціації і індивідуалізації навчально-виховного процесу.

До програми I-VII класів вводяться предмети народознавство, комп'ютерні ігри, учні поглиблено вивчають музику або образотворче мистецтво, займаються ритмікою, грою на сопілці та інших народних інструментах.

3.3. Учні II-VII класів відвідують гуртки позашкільної установи (музичні, хореографічні, образотворчого мистецтва, драматичні), займаються в майстернях одним з видів декоративно-прикладного мистецтва за вибором (різьба по дереву, вишивка, ткацтво, писанкарство), що забезпечує органічне поєднання мистецтва і праці. Крім загальнообов'язкових занять з фізкультури, бажаючі відвідують одну із спортивних секцій.

3.4. Учні VIII-XI класів навчаються за програмами обов'язкового загальноосвітнього (базисного) рівня. У цих класах запроваджується профільне навчання, що має на меті забезпечити допрофесійну підготовку старшокласників у тій галузі знань, в якій у них проявились стійкі інтереси і здібності.

Виходячи з можливих засобів реалізації і наявної навчально-матеріальної бази реальними є такі профілі: гуманітарний, фізико-математичний, сільськогосподарський, художньо-естетичний, спортивний. В кожному районі бажано мати гімназію і ліцей.

Назва профілів	Засоби реалізації	Навчально-матеріальна база
Гуманітарний	Інтегровані курси, курси за вибором; профільне навчання, факультативи, гуртки, підготовка і поширення методик вивчення української мови з комп'ютерною підтримкою	Добре оснащені навчальні кабінети, музеї
Фізико-математичний	Інтегровані курси, курси за вибором, політехнічна спрямованість і комп'ютеризація навчання, факультативи, гуртки, діяльність "Пілотної школи" з використанням комп'ютерів типу IBM і сумісних з ними	Добре оснащені навчальні кабінети, кабінети інформатики і обчислювальної техніки
Сільськогосподарський або агробіологічний	Інтегровані курси, курси за вибором, практична діяльність у різних видах праці, в шкільному лісництві, суспільно корисна продуктивна праця	Навчально-дослідна ділянка, тваринницька ферма, майстерня з тракторної справи, колісні і гусеничні трактори, теплиця, квартал лісу
Художньо-естетичний	Навчання в школі мистецтва, участь у різноманітних гуртках художньої самодіяльності, фольклорних колективах, заняття декоративною творчістю	Добре оснащені кабінети музики і образотворчого мистецтва, зал мистецтв; цехи і майстерні різьби по дереву, бондарства, вишивки, ткацтва, писанкарства і ін.
Спортивний	Заняття в спортивних секціях, спеціалізація з певного виду спорту, філіали ДЮСШ, зокрема з гірськолижного спорту	Спортзал, стадіон, гірськолижна траса з штучним покриттям і підйомником, плавальний басейн, медичний пункт чи профлакторій, психологічна лабораторія

Можливі і інші профілі або комбінація профілів (гуманітарно-художній, природничо-спортивний і ін).

3.5. Наповнюваність I-VII класів — 20 учнів, профільних і ліцейних — 10 учнів.

3.6. При комплектації груп різного профілю, при виборі видів трудової діяльності, позаурочних занять мистецтвом і спортом вчителі і батьки використовують матеріали профконсультації спеціалістів, матеріали психодіагностики здібностей, інтересів і нахилів учнів.

4. Управління Гуцульською школою

Управління Гуцульською школою здійснюється у відповідності з "Положенням про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад".

Джерело: Лосюк П. Концепція гуцульської школи як регіональної української національної школи. *Гуцульська школа*. 1994. № 1. С. 5–6.

**Регіональна програма «Освіта гуцульського краю» на виконання
Державної національної програми «Освіта»
(«Україна XXI століття»)**

**РЕГІОНАЛЬНА ПРОГРАМА
"ОСВІТА ГУЦУЛЬСЬКОГО КРАЮ"
на виконання Державної національної програми
"Освіта" ("Україна XXI століття")**

Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") передбачає реформування загальної середньої, професійної і післядипломної освіти з урахуванням регіональних особливостей. У програмі не дається тлумачення поняття "region", але зі змісту випливає, що під регіонами мається на увазі не лише адміністративні одиниці — області, а й території, що відзначаються певною специфікою. Своєрідну специфіку має й регіон Гуцульщини, що охоплює Верховинський, Косівський, Надвірнянський райони та місто Яремче Івано-Франківської, Вижницький і Путилський райони Чернівецької та Рахівський район Закарпатської областей.

Ця специфіка, що істотно позначається на всіх складниках освіти, зводиться до таких факторів:

1. Природничо-кліматичні умови: гірська місцевість, труднощі з транспортом, зв'язком, велика кількість опадів, що призводить до повеней у весняно-осінній період та снігових заносів узимку, а це в свою чергу значно утруднює відвідування учнями шкіл.
2. Особливість гірських населених пунктів, які, як правило, складаються з багатьох невеликих присілків, кутків, окремих осель, значно віддалених від центру та один від одного при відсутності здебільшого між ними транспортного сполучення.
3. Наявність великих площ лісів, гірських випасів (полонин), нежитків, чим зумовлюються основні напрямки господарства — тваринництво, лісове господарство, підсобні промисли.
4. Гуцульщина є регіоном широкого розвитку оригінальних художніх промислів — різьби, кераміки, килимарства і ліжникарства, вишивки та інших, а також неповторного фольклору (словесного, музичного, танцювального), одягу, архітектури.
5. Регіон відзначається своєрідністю побуту, звичаїв, обрядів, свят, вірувань гуцулів.
6. Багато своєрідності є і в історії краю (тривале

перебування під пануванням іноземних держав — Польщі, Австрії, Румунії, Угорщини, Чехословаччини, боротьба за національну незалежність — опришківство, січові стрільці, УПА).

7. Наявність особливого говору.

8. Регіон має свою історію розвитку освіти.

Ці фактори різко відрізняють Гуцульщину від інших місцевостей навіть однієї області. Звідси Концепція Гуцульської школи як регіональної української національної школи, що означає власне максимальне врахування регіональних особливостей Гуцульщини в реалізації Державної національної програми "Освіта".

Концепція передбачає:

по-перше, створення умов для здобуття учнівською молоддю загальної освіти на рівні державних стандартів, оволодіння базовими навчальними предметами;

по-друге, адаптація змісту освіти, зокрема її варіативного компоненту для навчання обдарованих дітей в умовах Гуцульського регіону;

по-третє, запровадження і використання педагогічних можливостей гуцульщинознавства (поетичний і пісенний фольклор, історія Гуцульщини, природа, народне мистецтво, традиції, звичаї краю);

по-четверте, формування в учнів українського патріотизму на основі виховання любові до рідного краю, його природи, історії, талановитого і працюючого, відданого Україні люду Гуцульського краю;

по-п'яте, оволодіння знаннями і практичними навичками господарської діяльності (газдівства).

Звичайно, освітяни кожного району працюють над виконанням регіональної програми своєї області (Буковини, Закарпаття, Прикарпаття) з поєднанням особливостей Гуцульського краю. А в регіональній програмі "Освіта Гуцульського краю" якраз і подаються заходи, що враховують ці особливості.

ЗМІСТ ОСВІТИ

Для зручності в тексті використовуються скорочення: Гуцульська освітянська рада — ГОР, Прикарпатський державний університет ім. В. Стефаника — ПДУ, Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича — ЧДУ, Ужгородський державний університет — УДУ, обласні інститути удосконалення учителів (інститут післядипломної освіти) — ІУВ (ІПО).

1. Розробити орієнтовні регіональні навчальні плани для всіх рівнів загальної освіти на основі типових навчальних планів на варіативній основі.

Обласні управління освіти, ІУВ (ІПО), 1994—1996 роки.

2. Розробити і запровадити програму гуцульщинознавства для I—II класів як регіонального компоненту змісту освіти, узгодивши її з програмою українознавства.

Івано-Франківський ІПО, ГОР, відділи освіти, керівники шкіл, 1994—1995 роки.

3. Розробити програму спецкурсу "Гуцульщинознавство" для університетів, педагогічних училищ, гімназій, ліцеїв трьох областей та ввести його з 1995—1996 навчального року.

ПДУ, 1994—1995 роки.

4. З метою науково-методичного забезпечення програми гуцульщинознавства:

4.1. продовжувати видання регіонального науково-педагогічного журналу "Гуцульська школа".

ГОР, П. В. Лосюк, завідувачі районними відділами освіти.

4.2. підготувати для шкіл регіону допоміжні навчальні і навчально-методичні посібники:

Гуцульська читанка "Плаї", ГОР, І. А. Пелипейко, 1995 р.

Хрестоматія гуцульського фольклору "Флояра", ГОР, І. А. Пелипейко, 1996 р.

Словник гуцульських говірок, інститут українознавства НАН України, ГОР, Я. В. Закревська, 1995 р.

Мала історія Гуцульщини, Івано-Франківське обласне управління освіти, ПДУ, ГОР, В. В. Грабовецький, 1996 р.

Природа і господарство Гуцульщини, Чернівецьке управління освіти, ЧДУ, ГОР, В. В. Гуменюк, 1996 р.

Гуцульські художні ремесла в школі, Івано-Франківське обласне управління освіти, ГОР, П. В. Лосюк, 1996 р.

4.3. виготовляти дидактичні матеріали, унаочнення, видавати друковану методичну продукцію в кожному районі.

Відділи освіти, керівники шкіл, 1994—1999 роки.

5. Розробити програму педагогічної освіти батьків, видати посібник з родинної педагогіки.

ГОР, М. Г. Стельмахович, 1994—1999 роки.

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ОСВІТИ

1. Провести реорганізацію мережі навчально-виховних закладів з дотриманням таких умов:

максимальне наближення шкіл I ступеня до місця проживання дітей;

приведення мережі загальноосвітніх шкіл III ступеня у відповідність з можливостями повноцінного здійснення навчально-виховного процесу;

запровадження поглибленого вивчення окремих предметів, створення профільних класів і груп, різних гуртків, виходячи з потреб обдарованих дітей, особливо у віддалених гірських школах;

відкриття гімназій, ліцеїв і ліцейних класів, виходячи з умов кожного району, створення очно-заочних шкіл для підготовки випускників віддалених гірських шкіл до вступу у вузи;

впровадження комп'ютерної підтримки вивчення навчальних предметів;

перепрофілювання діючих профтехучилищ з

метою забезпечення потреб регіонального народного господарства в кваліфікованій робочій силі.

Обласні управління освіти, районні відділи освіти, керівники шкіл, 1995—2000 роки.

2. Впорядкувати існуючу мережу позашкільних навчально-виховних закладів так, щоб охопити талановиту сільську молодь заняттями відповідно до її інтересів.

Районні відділи освіти, керівники шкіл, 1995—1998 роки.

3. Переглянути мережу дошкільних закладів відповідно до реальних потреб населення. Розвивати школи-садки на базі шкіл I та II ступеня, а на віддалених присілках, у міру потреби, сімейні садки.

Районні відділи освіти, 1995—1996 роки.

4. Увести до програм післядипломної освіти матеріал з гуцульщинознавства.

ІУВ (ІПО), 1995 рік.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

1. Вивчити і при можливості вирішити питання про створення в гірських районах не менше як по одній школі оздоровчого типу для дітей з послабленим здоров'ям із терміном перебування в ній протягом 1—2 навчальних чвертей або протягом навчального року.

Обласні управління освіти, обласні управління охорони здоров'я, 1995 рік.

2. Запровадити досвід Чернівецького обласного управління освіти, ввівши посаду медсестри в загальноосвітніх школах I—II і I—III ступенів незалежно від контингенту дітей.

Закарпатське і Івано-Франківське обласні управління освіти, 1995 рік.

3. Забезпечувати вчителів сільських шкіл паливом лише натурою, збільшивши норми до 5 куб. м дров і 1 т вугілля, як це зроблено в Путильському районі.

Обласні управління освіти, районні відділи освіти, 1995 рік.

5. У випадку неможливості забезпечення сільських учителів квартирою в селі, де вони працюють, оплачувати не менше 50% проїзду від місця проживання до місця праці.

Районні відділи освіти, 1995 рік.

6. Забезпечувати всіх учнів початкових класів безплатними сніданками.

Районні відділи освіти, керівники шкіл, 1994 рік і наступні роки.

7. Розробити в кожному районі перспективний план будівництва квартир для вчителів до 2005 року за кошти з різних джерел та сприяння індивідуальному будівництву вчителів.

Районні відділи освіти, керівники шкіл, 1995 рік.

8. Надати дітям сільських учителів переваги при вступі до вищих педагогічних закладів шляхом цільового прийому.

Обласні управління освіти, 1995 рік і наступні роки.

9. Зважаючи на труднощі побутових умов, незадовільне торговельне обслуговування в гірських селах, забезпечувати вчителів пшеничним і кукурудзяним борошном та деякими продуктами.

Районні відділи освіти, 1995 рік і наступні роки.

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. З метою науково-методичного забезпечення реалізації концепції "Гуцульська школа" підтримати діяльність науково-дослідної лабораторії ГОР "Гуцульська етнопедagogіка і гуцульщинознавство".

ІУВ (ІПО), районні відділи освіти, ГОР.

2. Визначити для лабораторії таку загальну проблему і тему дослідження: "Гуцульська етнопедagogіка і гуцульщинознавство в змісті, формах і методах навчання і виховання". Під керівництвом Академії педагогічних наук України здійснювати наукові дослідження з проблем:

організаційно-педагогічні основи побудови гуцульської школи як регіонального українського навчально-виховного закладу;

гуцульщинознавство і проблеми національного виховання дітей та молоді;

етнопедagogічні основи гуцульського родинознавства.

Академік АПН України М. Г. Стельмахович, член-кореспондент АПН України П. В. Лосюк, заслужений працівник народної освіти України І. А. Пеліпейко, педагоги-дослідники кожного району, 1994 рік і наступні роки.

3. Увести до планів науково-дослідної роботи проблеми, пов'язані з освітою, а також з історією, природою, економікою, мистецтвом, фольклором і етнографією Гуцульського регіону.

ПДУ, ЧДУ, УДУ, ІУВ (ІПО), 1995 р. і наступні роки.

4. Виділяти в аспірантурі університетів місця для підготовки науковців з проблем регіональної освіти на Гуцульщині і гуцульщинознавства.

ПДУ, ЧДУ, УДУ, 1995 р. і наступні роки.

5. Визначити Косівський районний відділ освіти базовим у створенні інформаційної системи освіти Гуцульського регіону (відомості про мережу закладів освіти, особливості навчальних планів і програм, шкільний компонент, дослідницька праця педагогів, друковані видання тощо). Організувати тут кабінет науково-педагогічної інформації і видавничу базу.

ГОР, В. Ю. Куришук, І. А. Пеліпейко, 1995 рік.

6. Створити в кожному районі навчально-експе-

риментальний майданчик з метою дослідження педагогічних можливостей гуцульщинознавства та умов його ефективного використання в навчально-виховному процесі різних типів шкіл та позашкільних закладів.

Районні відділи освіти, 1995—1996 роки.

7. Скоординувати науково-дослідну роботу лабораторії ГОР "Гуцульська етнопедagogіка і гуцульщинознавство", Науково-методичного центру "Українська етнопедagogіка і народознавство" АПН України і Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка та філії Інституту українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка у Верховині.

П. В. Лосюк, Р. П. Скульський, П. В. Шкрібляк, 1995 рік.

8. З метою підвищення науково-теоретичного рівня і професійної кваліфікації педагогічних працівників з питань гуцульщинознавства, комп'ютеризації навчально-виховного процесу, національного виховання, методики використання гуцульської етнопедagogіки, родинного виховання та інших питань проводити семінари, конференції, короткотермінові курси в тих районах регіону, де для цього є необхідні умови (висококваліфіковані кадри, передовий досвід і ін.).

ІУВ (ІПО), районні відділи освіти, ГОР, 1995 р. і наступні роки.

9. Рекомендувати відділам освіти і школам орієнтовно таке проблемне питання: "Організаційно-педагогічні основи побудови Гуцульської школи як регіональної української школи".

Вважати доцільними такі шляхи його реалізації: розробка шкільного компоненту стосовно умов школи;

визначення змісту навчальних предметів, курсів за вибором для профільних класів або груп, індивідуальних занять з врахуванням інтересів учнів;

створення навчальних програм, методичного і дидактичного забезпечення навчального процесу необхідними матеріалами і унаочненням, враховуючи програму гуцульщинознавства.

ФІНАНСОВЕ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ

1. Підняти клопотання перед Міністерством освіти України про внесення змін до типових проєктів навчально-виховних закладів з метою пристосування їх до гірських умов (збільшена площа рекреації, пристосування для сушіння одягу, взуття, наявність радіозв'язку, квартири для вчителів, кімнат для проживання учнів на час снігових заносів та інших несприятливих кліматичних умов).

Обласні управління освіти, 1995 рік.

2. Не допустити фінансування малокомплектних сільських шкіл з розрахунку на одного учня, що привело б до закриття багатьох із них.

Обласні управління освіти, районні відділи освіти, 1995 р. і наступні роки.

3. Створити фонд підтримки розбудови Гуцульської школи як регіональної української національної школи за рахунок бюджетних коштів обласних управлінь освіти і районних відділів освіти, а також коштів спонсорів. Кошти переказувати на розрахунковий рахунок № 363306 в Косівському відділенні АК АПБ "Україна" Івано-Франківської області, МФО 336097, "Гуцульська школа" і використовувати тільки за рішенням Гуцульської освітянської ради.

Обласні управління освіти, районні відділи освіти, ГОР, 1995 р. і наступні роки.

МІЖНАРОДНІ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ

1. Школам регіону проводити обмін учнями і вчителями на взаємній основі зі школами інших регіонів України та інших країн.

Районні відділи освіти, керівники шкіл, 1995 р. і наступні роки.

2. Створити в регіоні Гуцульщини освітньо-туристський дитячий центр для школярів-українців країн близького зарубіжжя та західної діаспори.

Обласні управління освіти, районні відділи освіти, ГОР, 1995—1996 роки.

3. Вивчити питання про можливість направити на стажування учителів-дослідників Гуцульщини в Румунію, Польщу, Словаччину, Чехію, Австрію для досконалого вивчення мов цих країн і опрацювання архівних матеріалів, що стосуються Гуцульщини.

Обласні управління освіти, 1995—1996 роки.

4. Підтримувати зв'язки з Гуцульськими Товариствами західної діаспори, зокрема з редакціями журналів "Гуцульщина" (Торонто), "Гуцулія" (Чи-

каго) і Гуцульським дослідним інститутом в Чикаго.

ГОР, редакція журналу "Гуцульська школа", 1994 р. і наступні роки.

5. Продовжити співпрацю з Міжнародним фондом "Відродження", який прийняв проєкт ГОР "Гуцульська школа".

ГОР, 1995 р. і наступні роки.

Проєкт програми підготував Ігор Пелипейко, заслужений працівник народної освіти України.

Регіональна програма "Освіта Гуцульського краю" прийнята на засіданні ГОР з участю начальників обласних управлінь освіти виконкомів Закарпатської, Івано-Франківської і Чернівецької обласних Рад і ректорів Прикарпатського, Чернівецького і Ужгородського державних університетів 25 листопада 1994 р. в м. Яремче.

Голова Гуцульської освітянської ради
член-кореспондент АПН України, кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України

П. ЛОСЮК

Джерело: Регіональна програма «Освіта Гуцульського краю». Гуцульська школа. 1995. № 1. С. 4–7.

**Програма шкільної українознавчої експедиції
«Загальний опис сільського населеного пункту на Гуцульщині»
(розробка науковців І. Зеленчука, Я. Зеленчука)**

План загального опису сільського населеного пункту на Гуцульщині

1. Загальна характеристика села.

Сучасна назва села.

Частина району, в якій розміщене село. Віддаль села до райцентру (по автошляху).

Віддаль села до найближчої залізничної станції. Середня протяжність села (довжина, ширина). Загальна площа території села.

Назви сільських присілків (кутків) у порядку зменшення чисельності населення. Населені пункти (інші держави), з якими межує село.

2. Місцева влада і населення села.

Назва сільської ради.

Сільська рада, якій підпорядковане село (для тих сіл, на території яких немає сільської ради).

Прізвище, ім'я та по батькові голови і секретаря сільської ради.

Загальна чисельність населення в селі (станом на початок поточного року).

Найбільш поширені (типові) прізвища жителів села.

Назви «по-місцевому» найбільших родин у селі.

Прізвище та ім'я тих довгожителів, яким виповнилося 90 років. Прізвище та ім'я батьків, які мають найбільшу кількість дітей.

3. Коротка історична довідка про село.

Час заснування села.

Перша письмова згадка про село. Колишня назва села (її походження).

Сучасна назва села (походження, час встановлення).

Найважливіші історичні події, які відбулися в селі «з-за Австрії» (з 1772 р. до 1914 р.). Основні історичні події в селі під час Першої світової війни (з 1914 р. до 1918 р.).

Основні історичні події в селі в період становлення ЗУНР та УНР (з 1918 р. до 1920 р.). Найважливіші історичні події, які відбулися в селі «з-за Польщі» (з 1920 р. до 1939 р.).

Основні історичні події в селі під час Другої світової війни (кількість загиблих). Найважливіші історичні події, які відбулися в селі «з-за Союзу» (до 1991 р.).

Події в селі в період утворення і розбудови держави Україна (після 1991 р.).

4. Природне середовище села.

Середня висота села над рівнем моря. Поверхня і рельєф села.

Гори, якими оточене село (назви і висоти гір).

Річка, на якій знаходиться село (притокою якої річки вона є). Назви інших річок, потоків і озер на території села.

Наявність водозахисних споруд та ставків на території села.

Назви основних лісових урочищ у межах села (назви найбільш поширених деревостанів). Мінеральні джерела на території села.

Поклади корисних копалин на території села.

Небезпечні місця у селі (обриви, круті схили, камнепади, снігові лавини тощо).

5. Енергетика села.

Електрифікація села (минуле, сучасний стан). Наявність у селі АЗС, газобалонних дільниць. Газифікація села (сучасний стан, перспективи).

Вид палива, який переважно використовують для опалення житлових будинків. Перспективи використання в селі альтернативних джерел енергії.

6. Гірське господарство в селі.

Земельний фонд села.

Кількість господарських дворів у селі.

Промислові підприємства, які працюють на території села (кількість працівників, прізвища ім'я керівника).

Майстерні декоративно-ужиткового мистецтва та художніх промислів. Основні новобудови села (час спорудження).

Побутове обслуговування жителів села.

Коротка історична довідка про колишній колгосп у селі.

Назва спілки селян у селі (кількість членів спілки, прізвище та ім'я голови). Фермерство в селі (кількість фермерських господарств).

Розвиток землеробства і тваринництва в селі.

Садівництво, бджільництво, вирощування лікарських рослин. Агрономічна і ветеринарна служби в селі.

Засоби малої механізації в користуванні селян.

Переробні підприємства на території села.

Назви лісництв на території села (прізвище та ім'я лісничого). Належність лісництв до природозаповідних установ України.

7. Транспортне сполучення села.

Коротка історична довідка про прокладання доріг у село. Залізнична лінія, яка проходить через село.

Автомобільна дорога, яка проходить через село. Центральна дорога в селі (асфальтована, ґрунтова). Автобусне сполучення села (кількість маршрутів). Наявність автомобільних мостів на території села.

Кількість приватних засобів транспорту в жителів села (легкових, вантажних, тракторів).

8. Підприємства торгівлі в селі.

Коротка історична довідка про розвиток торгівлі в селі. Назви закладів торгівлі в селі.

Заклади громадського харчування в селі. Наявність сільського ринку.

9. Освітні заклади в селі.

Коротка історична довідка про розвиток освіти в селі.

Назва ЗОШ у селі (кількість учнів, вчителів, прізвище та ім'я директора школи та його заступників).

Прізвище та ім'я вчителів-методистів місцевої школи.

Приміщення, в якому працює школа (типове, пристосоване, рік спорудження). Матеріально-технічна база школи (комп'ютерні класи, Інтернет).

Наявність пришкольного інтернату в селі (кількість учнів).

Музична, художня, ремісничка школи в селі (кількість учнів, прізвище та ім'я керівника). Наявність дитячого садка в селі (кількість дітей, прізвище та ім'я завідуючого).

10. Медичне обслуговування, фізична культура і спорт у селі.

Коротка історична довідка про розвиток медичного обслуговування жителів села.

Лікувальні заклади в селі (дільнична лікарня, амбулаторія, ФАП, аптека, стоматологічний кабінет, автомобіль швидкої медичної допомоги).

Прізвище та ім'я керівника лікувального закладу в селі.

Санаторно-курортні заклади на території села (кількість місць у них). Туристичні заклади в селі.

Назви туристичних маршрутів, які проходять через село.

Спортивні споруди в селі (спортзал, футбольне поле, волейбольна площадка тощо).

Спортивна школа в селі.

11. Релігійно-церковне життя в селі.

Коротка історична довідка про сільську церкву, парафію, священників села. Назви релігійних громад у селі (прізвище та ім'я голови церковної громади). Назва сільської церкви, храмові свята в селі (прізвище та ім'я священника).

Наявність у селі дзвіниці, каплиць, кладовищ.

12. Заклади культури в селі.

Наявність Будинку культури в селі (прізвище та ім'я керівника закладу).

Назва аматорського колективу, який має звання народного, став лауреатом фестивалю, конкурсу.

Наявність сільської бібліотеки (книжковий фонд бібліотеки).

13. Зв'язок у селі.

Наявність сільського відділення зв'язку (поштовий індекс). Різні види телефонного зв'язку в селі.

Можливість приймання телебачення і радіо в селі. Можливість користування Інтернетом.

14. Визначні місця села.

Чим відзначається село серед інших сіл району. Унікальні об'єкти села (найбільший, найдавніший і т.п.).

Назви музейних закладів, які є на території села (прізвище та ім'я завідуючого). Пам'ятки історії та культури на території села.

Назви пам'ятників, обелісків, пам'ятних знаків, меморіальних дошок у селі. Пам'ятки архітектури в селі.

Пам'ятки природи на території села.

Книги, фільми та інші твори про село і його жителів.

15. Відомі вихідці з села.

Видатні діячі історії і культури, які побували в даному селі. Відомі вихідці з села (вчені, письменники, митці та ін.).

Жителі села, які зробили вагомий внесок у його розвиток. Відомі майстри народної творчості з даного села.

Відомі уродженці села, які проживають у діаспорі.

Назвати прізвища та імена відомих людей, які поховані на сільському кладовищі.

Джерело: Зеленчук І., Зеленчук Я. Організація і методика проведення учнівських українознавчих експедицій загальноосвітніми навчальними закладами Гуцульського регіону України. *Українознавство*. 2009. № 4. С. 302–305.

Фундатори гуцульщинознавства

Лосюк Петро Васильович
(2020)

Пелипейко Ігор Аполлонович (1936-
(1928-2006)

Ступарик Богдан Михайлович
Мирослав Гнатович (1940-2002)
(1998)

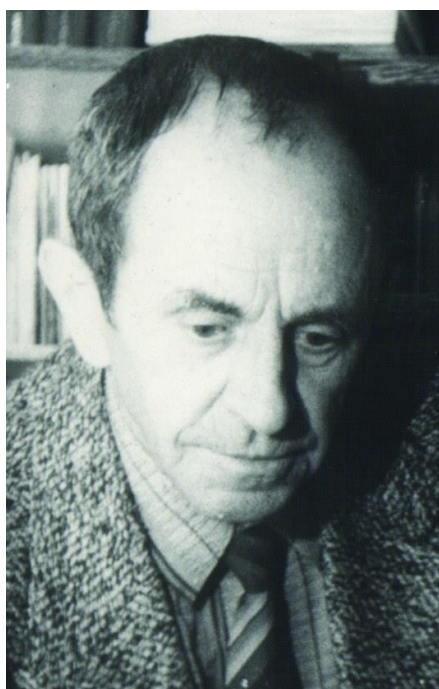
Стельмахович
(1934-
1998)

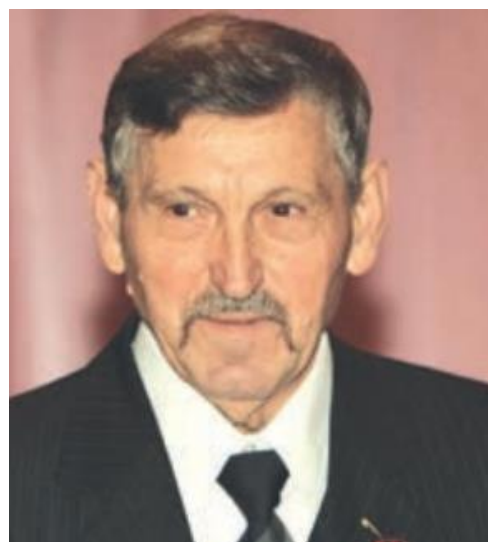
Скульський Роман Павлович(1933-2016)

Шкрібляк Петро Васильович(1935-2004)

Крет Никанор Матвійович
Петро Іванович(1933-2009)

Арсенич
(1934-2017)

Хрущ Василь Дем'янович
Петро Петрович(1935-2018)
1931 р.)

Кононенко
(нар.
1931 р.)

Зеленчук Іван Михайлович
Василь Юрійович(нар. 1955 р.)
1940 р.)

Курищук
(нар.
1940 р.)

Козьменчук Володимир Ярославович
Аделя Григорівна(нар. 1968 р.)
1952 р.)

Григорук
(нар.

Ткачук Оксана Михайлівна
Тамара Антонівна(нар. 1957 р.)
1949 р.)

Мінченко
(нар.

Грабовецький Володимир Васильов
(1928–2015)

Никифоряк Дмитро Михайлович
(нар. 1951 р.)

Беркела Юрій Миколайович
(нар. 1947 р.)

Сіреджук Петро Степанович
(нар. 1949 р.)

«Гуцульщина». Орієнтовна програма краєзнавчо-народознавчого курсу.

Автор – Пелипейко І. А.

Ігор ПЕЛИПЕЙКО

Проект

“ГУЦУЛЬЩИНА”

Орієнтовна програма

краєзнавчо-народознавчого курсу

1. Вступ

Соборність України як держави і багатство її етнографічних територій (Слобожанщина, Сіверщина, Полісся, Волинь, Поділля, Опілля, Бойківщина, Лемківщина, Покуття, Гуцульщина та ін.). Відмінність між адміністративною та етнографічною територіями. Пов'язаність етнографічної території з природно-географічними умовами. Негативний, нівелюючий вплив тоталітарного режиму на етнографічні території України.

Межі Гуцульщини. Погляди з цього приводу Я. Головацького, В. Шухевича, В. Гнатюка, В. Кубійовича.

ЛІТЕРАТУРА:

ГОЛОВАЦЬКИЙ Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси. Том. 1 — Москва, 1878 (передмова).
ШУХЕВИЧ В. Гуцульщина, ч. 1. — Львів, 1899.
КУБІЙОВИЧ В., ред. Енциклопедія Українознавства. — Париж-Нью-Йорк, 1955-57, т. 2.
Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Наукова думка, К., 1987, с. 24-27.
КОВАЛІВСЬКИЙ В. Гуцули. “Народна творчість та етнографія”, 1959, №4.

2. Географічні та природні умови Гуцульщини

Головні гірські гряди і хребти: Горгани, Покутські Карпати, Гринявські гори, Чивчинські гори, Свидовець, Черногора. Найбільші ріки Гуцульщини: Прут, Черемош (Чорний і Білий), Тиса (Чорна і Біла). Багатство рослинного і тваринного світу. Рослини і тварини, занесені до Червоної книги.

Лікарські рослини. Проблеми охорони навколишнього середовища. Перспективи розвитку Гуцульщини як рекреаційного регіону.

ЛІТЕРАТУРА:

Українские Карпаты. Природа. — К. “Наукова думка”, 1988.
Природа Івано-Франківської області. Л. “Вища школа”, 1973.
ТЕРЛЕЦЬКИЙ В.К. та ін. Ботанічні скарбниці Карпат. Ужгород. “Карпати”, 1985.
Карпатський заповідник. Ужгород. “Карпати”, 1982.
Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Справочник. К. “Наукова думка”, 1988.
Гуцульщина..., с. 27-30.

3. Основні віхи історії Гуцульщини

Найдавніші часи. Період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Під іноземним пануванням. Опришківський рух. О. Довбуш. Участь гуцулів у національно-визвольному русі 1914-1920 років. Гуцульське повстання 1920 р. Гуцульська республіка на Закарпатті в 1919 році. Гуцульщина під фашистським та більшовицьким режимом. Збройний опір. Боротьба УПА.

ЛІТЕРАТУРА:

ГРАБОВЕЦЬКИЙ В. Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис. Львів, “Вища школа”, 1982.
ДОМШЕВСЬКИЙ М. Історія Гуцульщини, томи II-III, Чикаго, 1985-1986.

ГРАБОВЕЦЬКИЙ В. Антифеодална боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст., Львів, 1966.
Українські Січові Стрільці 1914-1920. Репресійне відтворення. Львів, “Слово”, 1991, с. 84-87.
ДЕМ'ЯНЮК П. Сотник УПА “Мороз”. — Дмитро Негрич. Газета “Агро” за 14 листопада 1991 р.

4. Населення Гуцульщини

Історія населення краю. Хронологія виникнення населених пунктів. Динаміка зростання населення. Астрологічний тип гуцулів як частини українців. Походження назви “гуцул”. Походження назв населених пунктів.

ЛІТЕРАТУРА:

Гуцульщина..., с. 30-51.
ГРАБОВЕЦЬКИЙ В. Гуцульщина XIII-XIX століть, с. 24-40.
ДОМШЕВСЬКИЙ М. Історія Гуцульщини, т.т. II-III, Чикаго.
КОБИЛЯНСЬКИЙ В. Діалект і літературна мова. К., РІШ, 1960, с. 114-121, с. 141-150, с. 194-211.
СРЕДЖУК П.С. З літопису населення Галицької Гуцульщини. “Народна творчість та етнографія”, 1982, № 5, с. 61-63.
Кугуцьк Микола. Галичина: сторінки історії. Івано-Франківськ, 1993.

5. Гуцульський говір

Фонетичні, лексичні та граматичні особливості говору. Використання гуцульського говору в художній літературі (Г. Хоткевич, О. Манчук).

ЛІТЕРАТУРА:

Гуцульщина, с. 51-56.
КОБИЛЯНСЬКИЙ В. Діалект і літературна мова. К., “Радянська школа”, 1960.
ЖИЛКО Ф. Говори української мови. К., РІШ., 1958, с. 92-100.

6. Полонинське господарство

Полонинське господарство як особливість Гуцульщини.

Найвідоміші полонини: Кринта, Редеска, Попад, Альбін, Середня, Шумнеска, Яровиця та ін. Традиційна організація праці на полонині. Побут полонинників. Звичаї та обряди, пов'язані з полонинським життям. Полонина у фольклорі.

ЛІТЕРАТУРА:

МАНДИБУРА М.Д. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX — 30-х років XX ст. К., “Наукова думка”, 1978. Гуцульщина, с. 97-108.
СЛЕЗІНСЬКИЙ В. Гуцульська ватра. “Прикарпатська правда”, 5 грудня 1984 р.

7. Заготівля і сплав лісу

Лісові багатства Гуцульщини, їх хижацьке винищення в XX ст. Особливості прийомів і способів заготівлі лісу в горах. Сплав лісу гірськими ріками. Лісосплавні споруди. Дараби. Звичаї та обряди, пов'язані з працею лісорубів та плотарів. Фольклорні твори про лісорубів і плотогонів. Відображення романтики лісосплаву в літературі (І. Франко, “Терен у носі”; Г. Хоткевич, “Дарабов”; Ю. Федькович, “До керманіча”, “Черемська цариця”, “Сокільська княгиня” та ін.) та образотворчому мистецтві (Й. Бокшай, “Бокораші”; Ф. Манайло, “Спуск лісу” та ін.).

ЛІТЕРАТУРА:

Гуцульщина, с. 119-135.
 ФЕДИНА Р.Й. Традиції славу лісу на Черемоні. "Народна творчість та етнографія", 1983, №3, с. 69-72.

8. Гуцульське село. Архітектура Гуцульщини

Особливості гуцульських сіл, зумовлені гірською специфікою. Гуцульський оседок. Гражда. Гуцульська хата. Інтер'єр хати. Господарські будівлі. Гуцульська церква.

ЛІТЕРАТУРА:

Гуцульщина, с. 163-187.
 ДАНИЛЮК А.Г. Українська хата. К., "Наукова думка", 1991, с. 38-40.
 ЛОГВИН Г. Украинские Карпаты. М., "Искусство", 1973, с. 37.

9. Гуцульський побут

Домашнє господарство. Гуцульський одяг. Гуцульські страви. Родинні свята, звичаї та обряди: родини, хрестини, весілля, похорон. Храм. Різдво, Великдень, Юрія. Народна медицина.

ЛІТЕРАТУРА:

Гуцульщина, с. 189-223, с. 272-286, 286-318.
 Українська мистецтва. "Либідь", Київ — 1993
 ВЛАД М. Стрітенис. К. 1992.

10. Декоративно-прикладне мистецтво Гуцульщини

Соціально-економічні чинники, що сприяли розвитку мистецтва у горян.

Ткацтво, ліжникарство і вишивка. Творчість Г.Ю. Герасимович, Г.В. Василячук. Роль спілки "Гуцульське мистецтво" в 20-30-х рр. у розвитку декоративно-прикладного мистецтва на Гуцульщині.

Гуцульська кераміка. О. Бахметюк, П. Кошак, П. Цвілик.

Писанкарство. Космацькі писанки.

Різьба по дереву. Династії Шкрібляків, Корпанюків. М. Мегединюк, В. Девдюк, М. Грешняк.

Випалювання по дереву. І. Грималюк, О. Хованець.

Мосяжництво.

Фігурки з сиру.

Музеї на Гуцульщині: Коломийський, філіал у Косові.

Домашні приватні музеї: В. Корпанюка (Яворів), М. Корнелюка, І. Павлика (Косів), М. Юсипчука (Космач).

Роль Косівського та Вишницького училищ прикладного і декоративного мистецтва та їх музеїв.

Підприємства на базі народних художніх промислів: фабрика "Гуцульщина", художньо-виробничий комбінат у Косові.

ЛІТЕРАТУРА:

ГОБЕРМАН Д. Гуцульщина — край искусства. М-Л, "Искусство", 1966.

ГОБЕРМАН Д.И. Искусство гуцулов. М., "Советский художник", 1980.

СОЛОМЧЕНКО О.Г. Народні таланти Прикарпаття. К., "Мистецтво", 1969.

Гуцульщина, с. 364-451.

ОСТРОВСЬКИЙ Г. Майстер від роботи гончарної (про О. Бахметюка). ж. "Жошень", 1986, №№5-6.

ОСТРОВСЬКИЙ ГРИГОРІЙ. Родина Шкрібляків, ж. "Жошень", 1988, № 8, 10, 12.

ЗАХАРЧУК-ЧУГАЙ Р.В. Родина Шкрібляків. Альбом. "Мистецтво". -К., 1979.

КАЧКА Н.В. Ганна Василячук. — К., 1985.

11. Фольклор Гуцульщини

Найпоширеніший жанр уснопоетичної творчості — коломийки. Їх тематика.

Співанки-хроніки як гуцульський епос. Їх тематика. Легенди й перекази про опришків. Музичний і хореографічний фольклор. Гуцульські музичні інструменти.

Гуцульські танці.

ЛІТЕРАТУРА:

Коломийки. Упорядкування, передмова і примітки. Н.С. Шумали. — К., "Наукова думка", 1969 р.

Співанки-хроніки. Новини. Упор. О.І. Дей, С.Й. Грица, К., "Наукова думка", 1972 р.

Ходили опришки. Збірник переказів, казок, пісень. Упор. І.М. Сенько. Ужгород, "Карпати", 1983 р.

ГНАТЮК В. Переднє слово до збірки. "Коломийки". В кн.: В.М. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість. К., "Наукова думка", 1956.

Гуцульщина. с. 319-364.

12. З історії освіти на Гуцульщині

Гуцульська етнопедагогіка. Перші школи на Гуцульщині (кінець 18 ст.). Низький стан освіти за часів Австро-Угорщини та Польщі. "Рідна школа". Діяльність українських педагогів: Ю. Федькович, М. Колцуняк, Л. Гарматій, М. Ломацький, М. Лернерт-Домбровська, М. Базник, І. Боднарчук та ін. Школа як ідеологічний інструмент за часів тоталітарного режиму.

Національне відродження і школа. Концепція Гуцульської школи та спроби її реалізації в Яворівській середній школі.

Літературу див. у журналі "Гуцульська школа", 1994, №1.

13. Гуцульщина і література

Українські письменники про Гуцульщину. Ю. Федькович, "Гуцулки", "Довбуш". І. Франко, "Ік Юра Шикманюк брив Черемош", "Гуцульський король", Г. Хоткевич, "Камінна душа", "Довбуш", "Гуцульські акварелі", "Гуцульські образки". Гуцульський театр. М. Коцюбинський, "Тіні забутих предків". О. Кобилянська, "Битва". А. Крушельницький, "Рубають ліс". С. Воробкевич, поезії. В. Стефаник, "Лист". О. Олесь, "Ніч на полонині", У. Самчук, "Гори говорять". Б.І. Антонич, "Довбуш", М. Рильський, "Карпатські октави". В. Гжицький, "Опришки", Р. Федорів, "Жбан вина". Б. Загорюлько "Чорногора", С. Пушик, поезії, "Карпатське літо".

Письменники інших народів про Гуцульщину. Ю. Коженьовський, "Верховинці". Е. Француз, "За правду". С. Вінценз, "На високій полонині", Г. Холопов, "Іванів день". І. Ольбрахт, "Микола Шугай, розбійник".

Письменники — вихідці з Гуцульщини. М. Павлик. Марко Черемшина, Марійка Підгірянка, В. Атаманюк, М. Матвій-Мельник, М. Божук, Д. Харов'як, Р. Іваничук, Д. Павличко, М. Влад, Б. Радий, В. Герасим'юк, І. Малкович, Т. Мельничук, Я. Яновський.

Інші письменники, що бували на Гуцульщині та писали про неї: Р. Андріяшик, Б. Антоненко-Давидович, А. Баумгардтен, Й. Бург, В. Вишиваний, І. Вільде, Я. Галан, О. Гончар, В. Гренджа-Донський, М. Грушевський, О. Дучимінська, Н. Кобринська, Г. Колісник, Б. Лепкий, О. Луцький, М. Марфієвич, М. Стельмах, О. Стрілець, Леся Українка.

Письменники діаспори — вихідці з Гуцульщини: М. Ломацький, К. Бобикевич-Сора, І. Боднарчук, В. Вовк, М. Матвій-Мельник, М. Остромира, Р. Яримович.

ЛІТЕРАТУРА:

- Гуцульщина, с. 451-455
Українська літературна енциклопедія, т. 1-11, К., 1988, 1990.
Письменники Радянської України. 1917-1987. Бібліографічний довідник К., РП, 1988.
Історія української літератури у восьми томах. К., "Наукова думка", 1971.
КУРИЩУК ВАСИЛЬ. На терновому шляху. (про В. Атаманюка). Альманах "Гуцульщина", 1992, №8-9.
ПЕЛИПЕЙКО ІГОР. До причаїв вільної України (Про І. Боднарчука). Газета "Галичина", 10 квітня 1992 року.
ПОЛЄСК ВОЛОДИМИР. Належить Польщі і Україні (Про С. Вінченца). Журнал "Дзвін", 1991 рік, №11.
ВОВК ВІРА. Бразилія дуже подібна до України. Газета "Західний кур'єр" 1 серпня 1991 року.
АРСЕНИЧ ПЕТРО. Михайло Грушевський і Гуцульщина. Газета "Галичина", 28 вересня 1991 року.
Спогади про Кошобинського. Видання друге, доповнення К., 1989.
ПОЛЄСК ВОЛОДИМИР. Богдан Ленкий на Прикарпатті. Газета "Комсомольський прапор". 1990 р., №88-89.
КАЧКАН ВОЛОДИМИР. Михайло Ломачський — дослідник Гуцульщини. Газета "Новий час", 1992, №9.
САЛИК СТЕПАН. Михайло Ломачський — останній співєць Гуцульщини. Альманах "Гуцульщина", 1991, №7.
КУРИЩУК ВАСИЛЬ. Його життя народиві належить (Про М. Матвія-Мельника). Альманах "Гуцульщина", 1991, №8.
КАЧКАН В. Михайло Павлик. К., 1988.
ПУШИК С. Карпатське літо (Про перебування Л. Українки на Гуцульщині). Журнал "Жовтень", 1992 р., №№6-7.
БІЛИНКЕВИЧ ІВАН. Гуцульщина мавила його (про І. Франка). Журнал "Жовтень", 1986, №8.
ЮСИП ДМИТРО. Правда Тараса Мельничука. Газета "Галичина", 15 лютого 1992.

14. Гуцульщина в образотворчому мистецтві, музиці, кіно та театрі

Романтична піднесеність картин на гуцульську тему. М. Устиянович: "Гуцулка біля джерела", "Гуцул". Видатний внесок І. Труша в мистецьку гуцулану: "Трембітарі", "Гагілки", "Дві гуцулки", "Гуцульський хлопчик", Відображення краси Карпат і гуцульського побуту в творах Ю. Панькевича: "Коло Косова", "Камінь Довбуша", Ілюстрації до праці В. Гнатюка "Похоронні голосіння". Пейзажні полотна О. Новаківського: "Гірський красвид", "Космацький пейзаж", "Повінь", "Гора Грегит" та ін. Портрет Довбуша і Дзвінки. Портрети гуцулів Я. Петрака.

Живописні та графічні твори О. Кульчицької: "Ярмарок у Косові", "Діти на леваді", ілюстрації до "Тіней забутих предків". Опришківська тема в творчості Г. Смольського: "Опришки в горах". "Довбуша вітають на Гуцульщині".

Образи верховинської природи та верховинців у творах закарпатців Й. Бокшя ("Зустріч на полонині", "Бокораші"), А. Коцки ("Гуцулка"), Ф. Минайла ("Спуск лісу", "Черета на полонині"), А. Кашшая ("Зима в Карпатах", "На гірських пасовиськах").

Визначні досягнення графіків С. Гебус-Баранецької, С. Караффи-Корбут, Г. Якутовича.

Збирацька діяльність у галузі гуцульського фольклору Ф. Колесси. Сюїта для струнного оркестру "В горах" М. Колесси.

"Прикарпатська симфонія" та опера "Довбуш" С. Людкевича. Гуцульські твори М. Гайворонського: "Гуцульська рапсодія", Тріо "Коломийки", рапсодія "Довбуш". Твори гуцульської тематики М. Скорика: "Гуцульський триптих", "Карпатський концерт". Балет А. Кос-Анатольського "Хустка Довбуша".

Композитори-піснярі: М. Гринишин, В. Івасюк, М. Машкін, С. Сабадаш, популярність їх пісень

("Вівці, мої, вівці"), "Водограй", "Верховино, мати моя", "Марічка", "Пісня з полонини" та ін.).

Діяльність гуцульського театру Г. Хоткевича (1910-1914). Інсценізації в Івано-Франківському театрі імені І. Франка "Опришків" В. Гжицького та "Тіней забутих предків" М. Коцюбинського.

Фільми "Тіні забутих предків", "Довбуш", "Камінна душа", "Гори димлять".

ЛІТЕРАТУРА:

Гуцульщина, с. 455-458.
Історія українського мистецтва. В шести томах.

15. Гуцульська діаспора

Причини еміграції гуцулів. Три хвили еміграції: кінець XIX — поч. XX ст.; 30 роки; 40 роки. Гуцульські товариства за кордоном: "Гуцульщина", (Торонто), "Чорногора" (Чикаго), ім. О. Довбуша (Бостон), "Прут" (Гамільтон), ім. М. Черемшини (Торонто), "Черемош" (Філадельфія) та ін. Діяльність Українського світового об'єднання гуцулів (УСОГ). Гуцульські закордонні періодичні видання: "Гуцулія" (Чикаго), "Гуцульщина" (Торонто), Гуцульський дослідний інститут у Чикаго. "Історія Гуцульщини" М. Домашевського.

Творчість І. Боднарчука, М. Ломачького, В.Вовк, Р. Яримовича, М. Лози, М. Лози-Маковської та інші.

Гуцульські фестивалі. Перша Міжнародна науково-практична конференція "Проблеми Гуцульщини" (Косів, травень 1993 р.), Перший Всесвітній конгрес гуцулів (Івано-Франківськ, серпень 1993 р.).

16. Дослідники Гуцульщини

Бальтазар Гакет (1739-1816), "Найновіші природничо-політичні подорожі в роках 1782, 1792, 1794, по Дакії та Сарматії, або Північних Карпатах".

Казімеж Вуйціцький (1807-1879), "Довбуш", "Гуцули", (1840).

Август Бельовський (1806-1876), "Покуття" (1857).

Вінценти Поль (1807-1872), "Погляд на Північні схили Карпат", "Деякі риси до опису гуцулів на Буковині", (1851).

Раймунд Кайндль (1866-1930), "Гуцули", (1894), "Календар свят у русинів і гуцулів" (1896).

Павел Шафарик (1795-1861), "Гуцули; горяни татранські" (1834).

Яків Головацький (1814-1888), "Мандрівка по галицькій та угорській Русі" (журнал "Жовтень", 1976, №6); "Великая Хорватия или

Галицько-Карпатська Русь" (1841), "Карпатская Русь" (1878, у книзі "Народные песни Галицкой и Угорской Руси").

Іван Вагилевич (1811-1866), "Гуцули, мешканці східного Прикарпаття" (1857).

Володимир Гнатюк (1871-1926), "Коломийки" (1905-1907); "Народні оповідання про опришків" (1910); "Знадоба до української демонології" (1912), "Гуцули" (1923-1924).

Володимир Шухевич (1850-1915), "Гуцульщина" (1899-1908).

Станіслав Вінценз (1888-1971), "На високій полонині" (1936), "Залишки архаїчної культури у гуцулів" (1935).

ЛІТЕРАТУРА:
Гуцульщина, с. 10-12.

Джерело: Пелипейко І. Орієнтовна програма краєзнавчо-народознавчого курсу «Гуцульщина». *Гуцульська школа*. 1994. № 1. С. 7-9.

Програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх навчальних закладів (5-11 класи)

Автори Пелипейко І. А.
Ткачук О. М.

Пояснювальна записка

Гуцульщина — один із етнографічних регіонів України, який має багатовікову історію, яку досліджували всесвітньовідомі вчені. Після здобуття Україною незалежності виникла нагальна потреба вивчати рідний край, його славу давнину, традиції, звичаї, обряди, культуру та мистецтво в освітніх закладах усіх рівнів, починаючи із загальноосвітньої школи.

Дидактичний принцип зв'язку викладання з життям вимагає комплексного ознайомлення школярів зі своїм краєм. І в цьому допоможуть численні наукові та науково-популярні праці про наш край, які у своїй сукупності й становлять гуцульщинознавство як галузь науки.

Термін «гуцульщинознавство» означає сукупність знань про Гуцульщину. Гуцульщинознавство — один із розділів українознавства та народознавства, хоча сам термін виник близько 20-ти років тому. Саме гуцульщинознавство має понад двовікову історію, починаючи від науково-дослідницьких подорожей професора Львівського університету Бальтазара Гаке, які він здійснив у 1787, 1792 та 1794 роках і описав у чотиритомній праці, виданій німецькою мовою в Нюрнбергу в 1790-1794 роках. У ХІХ столітті найбільший внесок у вивчення Гуцульщини зробили Яків Головацький, Софрон Витвицький та Володимир Шухевич. Останній — автор п'ятитомника «Гуцульщина» (1899-1908).

На зламі двох минулих століть глибоку увагу до історії, фольклору, етнографії Гуцульщини виявляли Іван Франко, Володимир Гнатюк, Гнат Хоткевич, Федір Вовк, Антін Онишук, Юліян Целевич. Видатний географ Володимир Кубійович займався проблемами цього краю в роки між двома світовими війнами та в 50-ті роки ХХ століття. Підсумком усебічного вивчення Гуцульщини у радянський період стала велика колективна монографія вчених академічних інституцій Києва, Львова та Івано-Франківська «Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження» (1987). Незважаючи на обов'язкову для того часу заідеологізованість, монографія не втратила наукової вартісності. За останні роки з'явилися також наукові дослідження В. Грабовецького, М. Мандибури, П. Арсенича, П. Сіреджука та інших. Комплексний характер має праця Івана Сеньківа «Гуцульська спадщина» (1995). Як і п'ятитомник «Історія Гуцульщини» Миколи Домашевського, вона створена в еміграції. Багато зробили для вивчення Гуцульщини поляки Вінценти Поль, Володимир Дідушицький, Оскар Кольберг, Ян Фальковський, Станіслав Вінценз, Ян Хороши. Важливе значення мають наукові праці про наш край австрійського вченого Раймунда Кайндля, чеського дослідника Франтішека Ржегоржа, швейцарця Ганса Цбіндена, подорожні записи шотландки Мені Мюріел Дові та інші. Цей далекий від вичерпності перелік свідчить, що в різних галузях науки — географії, геології, біології, історії, етнографії, мистецтвознавстві та інших — нагромаджено великий обсяг фактів та їх узагальнень, що стосуються однієї з найоригінальніших в усіх відношеннях місцевостей України — Гуцульщини.

У нових суспільно-політичних обставинах, у ході розбудови України як незалежної держави вивчення історії, господарства та культури Гуцульщини стає важливим фактором національно-патріотичного виховання, формування рис громадян України в підростаючого покоління.

Однак у загальноосвітній школі наукові праці безпосередньо не вивчаються. До обсягу знань, які повинні засвоїти учні, вводяться лише ті факти, узагальнення та висновки, що входять до обсягу середньої освіти і відповідають віковим особливостям учнів. Тому термін «гуцульщинознавство» має й друге значення: шкільний навчальний предмет, побудований згідно з вимогами дидактики на основі наукової дисципліни однойменної назви¹.

Мета. Розширити знання учнів про рідний край. Його героїчну історію, славу давнину, традиції, звичаї, обряди, культуру та мистецтво Гуцульщини.

Завдання. У нових суспільно-політичних обставинах, у ході розбудови України як незалежної держави вивчення історії, господарства та культури Гуцульщини стає важливим фактором національно-патріотичного виховання, формування рис громадян України в підростаючого покоління.

Особливості організації навчання

Способи реалізації предмета гуцульщинознавства можуть бути різними:

- Викладання як окремого курсу на спеціальних уроках за рахунок шкільного компоненту.
- Викладання як факультативу.
- Введення, вклинення тем з гуцульщинознавства до відповідних розділів інших предметів (географії, біології, історії, народознавства тощо) як додаткового краєзнавчого матеріалу.
- Позаурочні (гурткові) заняття.

Реалізація змісту навчального матеріалу програми

Програма курсу гуцульщинознавства призначена для старших класів середньої школи, для середніх спеціальних навчальних закладів, а також може бути використана у вищих навчальних закладах, які готують кадри для гуцульського регіону. Найбільш адекватними методами вивчення гуцульщинознавства є поєднання теоретичних та практичних занять. За завданням учителя учні ведуть спостереження, проводять експедиції, походи, екскурсії, анкетування, зустрічаються з компетентними людьми — носіями фольклору, бувалими людьми, здійснюють пошук, облік і опис певних об'єктів, пам'яток природи, історії та культури, оформляють рукописні альбоми, збірники, журнали, бюлетені, готують доповіді, реферати, масові заходи тощо.

Важлива роль відводиться опрацюванню літератури. Вона вказується до тем програми. Потрібні йому матеріали вчитель завжди знайде, звертаючись до періодичних видань «Зелені Карпати», «Гуцульська школа», «Гуцульщина», «Писанка», «Освітнянський вісник», довідників і посібників, виданих у регіоні. Та найціннішим посібником і для вчителя, і для учнів є все, що їх оточує, — від природного довкілля до духовної атмосфери Гуцульщини. Хоч-не-хоч

— учитель зобов'язаний проводити пошуково-дослідницьку, збирацьку роботу.

Поняття про етнографічну територію Гуцульщини Україна — соборна держава, що складається з етнічних (історико-географічних) та етнографічних земель (країв, територій). Етнічні землі: Запоріжжя, Слобідська Україна, Галичина, Поділля, Буковина, Волинь та інші. Етнографічні землі (території, краї): Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина. Різниця між етнічними (історико-географічними) та етнографічними землями (краями, територіями): перші були в певні періоди історії або й тепер є адміністративними чи навіть державними утвореннями, другі відрізняються лише етнографічними особливостями населення. Пов'язаність етнографічної території з природно-географічними умовами. Негативні, нівелюючі впливи на етнографічні території в останнє століття, зокрема внаслідок політики тоталітарного режиму (боротьба проти «місцевого патріотизму», переслідування народних традицій, звичаїв, обрядів, масові переселення тощо). Межі Гуцульщини, їх нечіткість, наявність перехідної смуги.

<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	
Учень розуміє і пояснює сутність понять «соборна держава», «етнічні землі»	Учень аргументує думку про соборність Української держави; висловлює власні судження про переслідування народних традицій, звичаїв, обрядів, масові переселення тощо

Література

Витвицький Софрон. Історичний нарис про гуцулів. — Коломия, 1993, с. 17-20. Народні песни Галицкой и Угорской Руси. Том 1. — Москва, 1878 передмова).

Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 24-27. *Домашевський Микола.* Історія Гуцульщини. Том 1.

Друге доповнене видання. Чикаго-Львів, 1995, с. 14-16. Енциклопедія українознавства. Том 2. —

Львів, 1993, с. 466-470, *Заставний Ф. Д.*

Географія України, — Львів, 1994, с. 320-349.

Пелітейко Ігор. Етнографічні території. Межі Гуцульщини // *Освітнянський вісник*, 1996, 9 березня.

Пелітейко Ігор. Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. — Косів, 1998.

Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.

Сеньків Іван. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 7-53.

Шухевич В. Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с. 80-81.

2. Географічні та природні умови Гуцульщини

Стислі відомості з геологічної історії краю. Корисні копалини. Головні гірські хребти. Ріки та озера. Багатство тваринного і рослинного світу. Тварини і рослини, що підлягають охороні. Заповідні території та об'єкти. Погіршення екологічного стану довкілля. Рекреаційний потенціал Гуцульщини.

Практичні роботи: опис урочищ, гір, водотоків своєї місцевості, виявлення та охорона пам'яток природи, участь в різноманітних природоохоронних заходах, екскурсії та походи по Гуцульщині. Збирання матеріалів про природу свого краю, а також експонатів для природничого музею (куточка).

<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	
Учень знає відомості з геологічної історії краю, заповідні території та об'єкти.	Учень описує свою місцевість, охороняє пам'ятники природи, збирає експонати для шкільного музею

Література Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 27-30. *Заставецька О.В. та ін.* Географія Закарпатської області. — Тернопіль, 1996.

- Карпатський заповідник. — Ужгород, 1982.
Комендар В.і. та ін. Зелені перлини Карпат. — Ужгород, 1985.
Пеліпейко І. Основні відомості з географії Гуцульщини // Освітнянський вісник, 1996, 27 березня.
Пеліпейко І. Кам'яні дива Гуцульщини // Освітнянський вісник, 1996, 4 жовтня.
Пеліпейко І. Рослинний і тваринний світ Гуцульщини // Освітнянський вісник, 1996, 4 грудня, *Пеліпейко І.* Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. — Косів, 1998. Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.
Полець Анджей. На далекій полонині. Гуцульщина сьогодні (альбом). — Варшава, 1997. Природа Івано-Франківської області. — Львів, 1973.
Сеньків Іван. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 144-152.
Стайко С.М. Карпатам зеленіти вічно. — Ужгород, 1977.
Терлецький В. К. та ін. Ботанічні скарбниці Карпат. — Ужгород, 1982.
 Украинские Карпаты. Природа. — Київ, 1988. *Шухевич Володимир.* Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с. 27-50.

3. Головні події в історії Гуцульщини

Наш край в доісторичні часи. Людські поселення епохи кам'яного віку (Космач, Шешори). Період Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Буковинська, Галицька та Закарпатська Гуцульщина під іноземним пануванням. Опришківський рух. О. Довбуш. Повстання під проводом Лук'яна Кобилиці.

Участь гуцулів у національно-визвольному русі в ХХ столітті. Гуцули в УСС та УГА. Гуцульський курінь під командуванням Гриця Голинського, Гуцульська Республіка на Рахівщині (1918-1919). Гуцульське повстання 1920 р. в Головах. Карпатська Україна (1938-1939). Гуцульщина під фашистським та комуністичним режимами. Збройний опір УПА. Возз'єднання більшості заселених гуцулами територій в Українській державі. Підсумки референдуму 1 грудня 1991 року. Запис спогадів, переказів та співанок історичного змісту. Виявлення, опис і охорона пам'яток історії (могили, пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні таблиці, місця визначних подій). Збір друкованих матеріалів з історії свого краю та експонатів до шкільного музею. Відвідання музею О. Довбуша в Івано-Франківську.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	
чень знає наш край в доісторичні часи, людські поселення епохи кам'яного віку, володіє фактами про участь гуцулів у національно-визвольному русі в ХХ столітті, в УСС та УГА, про збройний опір УПА	Учень записує спогади, перекази та співанки історичного змісту, збирає матеріалів з історії свого краю та експонати для шкільного музею

Література

- Арсенич Петро.* Участь гуцулів у національно-визвольних змаганнях ХХ ст. У кн.: Гуцульщина: перспективи і соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні. Івано-Франківськ — 1994, с. 3-6.
Витвицький Софрон. Історичний нарис про гуцулів, — Коломия, 1993.
Грабовацький Володимир. Гуцульщина XIII—XIX століть. Історичний нарис. — Львів, 1982.
Грабовацький Володимир. Олекса Довбуш. — Львів, 1994.
Грабовацький Володимир. Карпатське опришківство до початку XVIII ст. // Гуцульська школа, 1994, №2, с. 31-35.
Грабовацький Володимир. Гуцульщина в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. // Гуцульська школа, 1995, №1, с. 31-34.
Грабовацький Володимир. Народний герой Гуцульщини Олекса Довбуш і його наступники // Гуцульська школа, 1995, №1, с. 26-31.
 Гуцули Буковинського краю. — Вижниця, 1994. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. - Київ, 1987, с. 56-72.
Домашевський Микола. Історія Гуцульщини. У 3-х томах. — Чикаго-Львів, 1985-1995. *Іванишин Юрій, Черкач Н.* Книга для читання з історії Буковини. — Вижниця, 1991. *Кондряк М.Ю.* Путильщина: її минуле й сучасне. — 1995.
Крип'якевич Іван. З історії Гуцульщини. — Львів, 1929.
Мушинка М. Лицар волі. — Ужгород, 1995.
Пеліпейко Ігор. Основні віхи політичної історії Гуцульщини // Освітнянський вісник, 1997, 25 квітня.
Пеліпейко Ігор. До історії Буковинської Гуцульщини // Гуцульська школа, 1994, №2; с. 15-16.
Пеліпейко Ігор. Карпатська Україна // Гуцульська школа, 1998, №1, с. 7-8. *Пінаш Василь.* Гуцульська Республіка // Гуцульська школа, 1998, №1, с. 6-7. *Пеліпейко Ігор.* Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.
Мацюк О, Сіреджук П. Старожитності Косівщини. — Івано-Франківськ, 1997
Сіреджук Петро. З історії заселення Гуцульщини // Гуцульська школа, 1994, №2 с. 35-38.
Ткач Микола. З історії Закарпатської Гуцульщини // Гуцульська школа, 1995, №1, с. 37-40.
Деркач Наталія. Народний обранець — Лук'ян Кобилиця // Гуцульська школа, 1995, №1, с. 34-37.

4. Населення Гуцульщини

Історія заселення краю. Хронологія виникнення населених пунктів. Національний склад населення в минулому і тепер. Антропологічний тип гуцулів як частини українського етносу. Походження назви «гуцул». Найбільші населені пункти краю.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає історію заселення краю, виникнення населених пунктів, найбільші населені пункти краю.

Учень записує спогади, перекази про рідний край, збирає матеріали про назви присілків та місцевості, оформляє топоніміку села, міста

Література

Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 30-51.
Домашевський Микола. Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1985-995, с. 16-18, 2223, 32-34.
Пеліпейко Ігор. Населення Гуцульщини // Освітнянський вісник, 1997, 24 серпня.
Пеліпейко Ігор. Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. — Косів, 1998.
Пеліпейко Ігор. Населені пункти Косівщини. — Косів, 1995.
Сеньків Іван. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 64-90.
Сіреджук Петро. З історії заселення Гуцульщини // Гуцульська школа, 1994, №2, с. 35-39. Українские Карпати. Культура, — Київ, 1989, с. 21-30.
Шухевич Володимир. Гуцульщина. Репринтне видання. Верховина, 1997, с. 51-52.

5. Гуцульський говір

Літературна мова і територіальні діалекти та говори (говірки). Фонетичні, лексичні та граматичні особливості гуцульського говору. Використання його в художній літературі (Марко Черемшина, М. Коцюбинський, Г. Хоткевич, Д. Харов'юк, Ю. Федькович, Р. Яримович, М. Влад та ін.). Запис фольклорних творів із збереженням діалектних особливостей.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає територіальні діалекти та говори (говірки); володіє фонетичними, лексичними та граматичними особливостями гуцульського говору.

Учень складає словничок говірки свого населеного пункту; записує фольклорні твори із збереженням діалектних особливостей.

Література Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 51-56. *Домашевський М.* Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1995, с. 33-39.
Жилко Ф. Говори української мови. — Київ, 1958, с. 92-100.
Закревська Я. Вічно живе джерело // Гуцульська школа, 1994, №1, с. 30-32.
Кобиланський В. Діалект і літературна мова. — Київ, 1960.
Лесюк Микола. Гуцульський діалект як складова української національної мови // Гуцульська школа, 1994, №1, с. 33-36.
 Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.
Сеньків Іван. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 91-105.
Шухевич В. Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с. 52-56.

6. Сільське господарство на Гуцульщині

Полювання, рибальство, збиральництво — найдавніші заняття гуцулів. Садівництво, городництво. Тваринництво — основна галузь сільського господарства в минулому і тепер. Сінокоси. Полонинське господарство. Найбільші полонини: Альбін, Братківська, Драгобрат, Кринта, Попадя, Редеска, Середня, Шумнеска, Яровиця та ін. Традиційна організація праці, побут полонинників. Звичаї, обряди, фольклор, пов'язані з полонинами. Твори художньої літератури про полонинське життя (М. Коцюбинський, Г. Хоткевич, В. Гжицький, Р. Яримович).

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає про найдавніші заняття гуцулів, найбільші полонини Гуцульщини.

Учень записує фольклорні твори із збереженням діалектних особливостей, пов'язані з полонинськими звичаями та обрядами.

Література

Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 97-119.
Домашевський Микола. Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1995, с. 331-377.
Заставецька О. В. та ін. Географія Закарпатської області. — Тернопіль, 1996, с. 68-72.

- Мандибура М. Д.* Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX — 30-хроків XX ст. — Київ, 1978.
- Пеліпейко І.* Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. — Косів, 1998. 17Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — Косів, 1996.
- Сеньків Іван.* Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 115-143.
- Сіреджук П.* Історія Гуцульщини (рукопис).
- Українские Карпаты. Культура. — Київ, 1989, с. 31-42. *Шухевич Володимир.* Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с.212-267.

7. Заготівля, сплавлення та переробка лісу

Лісові багатства Гуцульщини, їх хижацьке винищення в XIX—XX століттях. Способи заготівлі лісу в горах. Сплавлення лісу гірськими річками. Лісосплавні споруди. Фольклорні твори про лісорубів і плотогонів. Відображення праці лісорубів і плотогонів у літературі та образотворчому мистецтві (І. Франко, Г. Хоткевич, Д. Хоров'юк, А. Крушельницький, Й. Бокшай, Ф. Манайло та ін.). Екскурсія на деревообробне підприємство.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає про лісові багатства Гуцульщини, способи заготівлі лісу в горах; має загальне уявлення про сплавлення лісу гірськими річками та про лісосплавні споруди.

Учень записує фольклорні твори про лісорубів і плотогонів із збереженням діалектних особливостей; висловлює власні враження про відображення праці лісорубів і плотогонів у літературі та образотворчому мистецтві.

Література

- Библюк Н.* Лісосплав на Черемоші в XIX — на початку XX ст. У кн.: Буковина — невід'ємна частина України. — Вижниця, 1997, с. 176-181.
- Библюк Н.* Становлення і розвиток промислового лісосплаву на Гуцульщині // Гуцульська школа, 1998, №1, с. 15-19.
- Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 119-125.
- Пеліпейко І.* Мій рідний край. Природа, господарство, населення Гуцульщини. — Косів, 1998. Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.
- Українские Карпаты. Культура. — Київ, 1989, с. 42-45.
- Федина Р.* Традиції сплаву лісу на Черемоші // Народна творчість та етнографія, 1983, № 3, с. 69-72.
- Шухевич В.* Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с.201-211.

8. Гуцульське село. Архітектура гуцулів

Особливості гуцульських сіл, зумовлені гірською місцевістю. Оседок, гражда. Гуцульська хата, її інтер'єр. Господарські будівлі. Церковна архітектура на Гуцульщині (церкви, каплиці, дзвіниці, пам'ятні хрести, фігури). Виявлення, опис та збереження пам'яток народної архітектури.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає особливості гуцульських сіл, церковну архітектуру на Гуцульщині; має загальне уявлення про господарські будівлі.

Учень записує історію церков, каплиць, дзвіниць, пам'ятних христів, фігур;

Література

- Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 163-189.
- Данилюк А.* Скарби Гуцульщини (про гуцульську хату) // Гуцульщина (альм.). — 1991, № 12, с. 9-10.
- Данилюк А.* Українська хата. — Київ, 1991, с. 38-40.
- Домашевський М.* Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1995, с.291-307.
- Логвин Г.* Українские Карпаты. — Москва, 1973 (церковна архітектура).
- Пеліпейко І.* Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.
- Сеньків І.* Гуцульська спадщина. - Київ, 1995, 162-188, 189-191, 197-206. Українские Карпаты. Культура. — Київ, 1989, с. 62-83.
- Шухевич В.* Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с.97-145.

9. Гуцульський побут

Домашнє господарство. Домашні промисли: бондарство, столярство, кушнірство, ткацтво, ложкарство та ін. Гуцульський одяг. Гуцульські страви.

Родинні свята і пов'язані з ними звичаї та обряди: родини, хрестини, весілля, похорон. Найбільші релігійні свята: Різдво, Водохреща, Великдень, Юрія, Івана, Петра і Павла, Миколая. Храмові свята.

Дні поминання померлих — задушні суботи: на м'ясиці перед Великим постом, перед Зеленими святами, передднем Дмитрія, перед Провідною Неділею. Провідна Неділя а також Святий Вечір.

Державні вимоги

до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає особливості ведення домашнього господарства;	Учень збирає і записує фольклорні твори про родини, хрестини, весілля,
особливості гуцульського одягу та гуцульських страв;	похорон, описує звичаї і традиції найбільших релігійних свят із збереженням діалектних особливостей
родинні, найбільші релігійні та храмові свята і пов'язані з ними звичаї та обряди.	

Література

Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 189-223, 272-286, 286-318.
Влад Марія. Стрітенне. — Київ, 1992.
Домашевський Микола. Історія Гуцульщини. Том 1 - Чикаго-Львів, 1995, с. 105-213.
Голець Анджей. На далекій полонині. Гуцульщина сьогодні альбом). — Варшава, 1997.
Сеньків Іван. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 207-245.
 Українська минушина. — Київ, 1993. Украинские Карпаты. Культура: - Київ, 1989, с. 45-54, 94-100, 128-135.
Шухевич В. Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с. 146-166, 275-285.

10. Торгівля на Гуцульщині

Основні торговельні шляхи на Гуцульщині в давні часи. Торги і ярмарки. Предмети торгівлі. Значення наявності соляних джерел для розвитку торгівлі (Косів, Кути, Пістинь, Уторопи, Текуча, Делятин та ін.).

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень знає основні торговельні шляхи на Гуцульщині в давні часи, особливості торгів і ярмарок, основні соляні джерела Гуцульщини	Учень розуміє значення соляних джерел в житті і побуті
---	---

Література

Сіреджук Петро. Торговля на Галицькій Гуцульщині // Гуцульська школа, 1996, № I, с. 21-23.
Шухевич В. Гуцульщина. Репринтне видання. — Верховина, 1997, с. 146-166, 275-285.
Домашевський М. Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1995, с. 309-347.

11. З гуцульської космології та демонології

Уявлення про створення світу. Персоніфікації сонця, місяця, зірок, явищ природи. Культ сонця, води. Культ громовержця Іллі, Юрія, Миколая. Погляд на вогонь — ватру як божественне явище. «Жива ватра». Щезник, нявки, чугай-стер, упирі, відьми, вовкулаки (вовкуни). «Непрості» — знахарі, примівники, градівники, віщуни, сточники, чинатарі тощо. Рахмани.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень має уявлення про створення світу, аргументує думку про знахарів, примівників, градівників, віщунів, сточників, чинатарів тощо.	Учень розуміє культ громовержців Іллі, Юрія, Миколая; записує традиції, пов'язані з цими релігійними святами
---	---

Література

Вінценз Станіслав. На високій полонині. — Львів, 1997.
Влад Марія. Стрітенне. — Київ, 1992.
 Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 243-260. *Пелипейко Ігор*.

П

лай. Книга для читання про Гуцульщину, — 1996.

Чекерик-Доників П. Рік полудь звичеїв и віровань гуцулів // Гуцульська школа, 1995, № 2, с. 61-68.

12. Народна магія і медицина гуцулів

Мольфарі. Знахарі. Лікарські рослини, способи їх застосування. Використання з лікувальною метою людей, тварин і продуктів тваринництва. Мінеральні засоби лікування. Магічні засоби. Зустрічі зі знавцями лікарських рослин, народними цілителями.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень має уявлення про діяльність мольфарів, знахарів; знає знавців лікарських рослин та цілителей свого краю, час заготівлі лікарської сировини.	Учень уміє використовувати найбільш відомі лікарські рослини в лікувальних цілях.
--	--

Література

Гуцульщина, історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 272-286 286. Украинские Карпаты. Культура.

— Київ, 1989, с.
139-142.

13. Освіта на Гуцульщині

Гуцульська народна педагогіка, що має багатотисялітню історію. Перші школи на Гуцульщині (XVIII ст.). Низький рівень освіти за часів Австро-Угорщини та Польщі. Вижницька гімназія — перша українська середня школа на Гуцульщині (1908 р.).

Діяльність українських педагогів Ю. Федьковича, М. Колцуняка, Л. Гарматія, М. Ломацького, М. Ленерт- Домбровської, І. Кузича, І. Боднарчуката інших. Роль «Народної школи» у вихованні підростаючого покоління. Школа як ідеологічний інструмент у часи тоталітаризму.

Національне відродження і школа. Концепція Гуцульської школи. Журнал «Гуцульська школа», газета

«Освітнянський вісник», тематичні сторінки в районних газетах. Видання посібників для шкіл Гуцульщини. Зльоти творчої шкільної молоді. Збір матеріалів для написання історії своєї школи. Піклування про вчителів-пенсіонерів. Догляд за могилами померлих педагогів.

<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	
<i>Учень</i> знає особливості гуцульської народної педагогіки, перші школи та діяльність українських педагогів на Гуцульщині; Знає Концепцію Гуцульської школи та видання науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство».	<i>Учень</i> бере участь у зльотах обдарованої учнівської молоді Гуцульщини; збирає матеріали для написання історії своєї школи; підкується про вчителів-пенсіонерів; доглядає за могилами померлих педагогів.

Література

Арсенич П. Етнографічна діяльність на Гуцульщині народних учителів Гуцульська школа, 1995, №2, с. 13-15.

Домашевський М. Історія Гуцульщини. Томи 2-3.

Качкан В. Михайло Ломацький — учитель і дослідник Гуцульщини // Гуцульська шко-ла.-1996, № 1, с. 64-66. *Кондряк М. Ю.* З історії розвитку освіти на Путильщині // Путильщина: її минуле і сучасне.— Путиля, 1995, с. 67-97.

Курищук В. Яблуневий цвіт. До 200-річчя Яблунівської школи.

— Косів, 1995. *Ломацький М.* Українське вчителство на Гуцульщині. -Торонто-Онтаріо, 1958. *Лосюк П.* Гуцульська школа. До 150-річчя школи. — Косів, 1997.

Никифоряк Д. Освіта Вижниччини: історія і сучасні проблеми //Гуцульська школа. - 1997, № 1, с. 7-9. Освіта на Гуцульщині (колект. праця, рукопис).

Полек Б., Дзвінчук Д., Відомі педагоги Прикарпаття.

Біографічний довідник. Том I. — Івано-Франківськ, 1997.

Сіреджук П. Освіта Галицької Гуцульщини у XVIII—XIXст. // Гуцульська школа - 1996 №1 ст. 61- 63. *Стратій П.* З історії Вижницької гімназії // Буковина - невід'ємна частина України – Вижниця, 1997, с. 68-74. *Угорчак Ю.* З історії освіти на наших землях // Освітнянський вісник — 1995, 30 червня

14. Народне мистецтво гуцулів

Природні та соціально-економічні чинники, що сприяли розвитку мистецьких промислів у горян (наявність сировини — дерева, вовни, шкіри, глини; достаток вільного часу; необхідність додаткового заробітку через низьку прибутковість сільського господарства; вроджене замилювання красою).

Декоративне ткацтво, вишивка. Творчість Ганни Герасимович, Ганни Василяшук, Ксені Колотило, Дмитра Пожоджука. Роль спілки «Гуцульське мистецтво» Михайла Куриленка (20—30-х рр.) у розвитку народного мистецтва Гуцульщини.

Гуцульська кераміка. Творчість Олекси Бахматюка, Петра Кошака, Петра Баранюка, Павліни Цвілик.

Косівський, Кутський та Пістинський осередки кераміки.

Писанкарство. Космацькі писанки.

Різьблення по дереву. Династії Шкрібляків, Корпанюків. Творчість Марка Мегединюка, Василя Девдюка, Миколи Грепиняка.

Випалювання по дереву. Іван Грималюк (Річка), Олександр Хованець (Косів).

Мосяжництво. Вироби з сиру. Гуцульські гердани.

Мистецькі навчальні заклади в Косові та Вижниці, їх роль у підготовці майстрів декоративно-ужиткового мистецтва.

Музеї: Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського, філія в Косові. Домашні музеї Василя Корпанюка (Яворів), Миколи Корнелюка, Івана Павлика (Косів), Михайла Юсипчука (Космач), Параски Борук (Рожнів).

Відвідування народних майстрів своєї місцевості, оформлення нарисів, альбомів про їх творчість. Практичне вивчення одного з видів декоративно-ужиткового мистецтва. Експерсії до музеїв народного мистецтва Гуцульщини.

<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	
<i>єнь</i> знає розвиток мистецьких промислів у горян з дерева, вовни, шкіри, глини; творчість місцевих майстрів	<i>Учень</i> відвідує музеї народного мистецтва Гуцульщини, збирає матеріали для написання історії одного з виду народних промислів; бере участь у зустрічах з народними умільцями.

Література

Гоберман Д. Гуцульщина — край искусства. — Москва-Ленинград, 1966.

Гоберман Д. Искусство гуцулов. - Москва, 1980.

Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 364-450.

Домашевський М. Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1995, с.245-290, 308-330.

Захарчук-Чугай Р.В. Родина Шкрібляків. Альбом. — Київ, 1979.

Качкан В. Ганна Василяшук. — Київ, 1985.

Козубовський Д.О. Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка. - Чернівці, 1997.

Лащук Юрій. Косівська кераміка, — Київ, 1966. *Островський Г.* Майстер від роботи гончарної (про О. Бахметюка)

// Жовтень, 1986, №№ 5-6. *Островський Г.* Родина Шкрібляків //Жовтень, 1988, № 8, 10, Писанка на Путильщині. — Пути-

ла, 1994. Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996.

Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття. — Київ, 1969.

Соломченко О. Молодість давнього мистецтва (випалювання) // Гуцульська школа, 1994, № 2, с. 22-27.

15. Фольклор Гуцульщини

Гуцульщина — регіон, де дуже добре зберігся й побутує фольклор — словесний, пісенний, музичний. Найпоширеніший жанр уснопоетичної творчості — коломийки, їх тематичне багатство. Співанки-хроніки як гуцульський епос, їх тематика.

Легенди й перекази про опришків. Музичний та хореографічний фольклор. Музичні інструменти.

Зустрічі з коломийцями, знавцями казок, легенд, переказів. Запис фольклору, складання рукописних збірників. Участь у фольклорних колективах.

<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	
<i>чень</i> знає словесний, пісенний, музичний фольклор Гуцульщини; знає музичний та хореографічний фольклор, музичні інструменти.	<i>Учень</i> записує фольклор, складає рукописні збірники коломийок. Бере участь у зустрічах з фольклорними колективами.

Література Гуцульщина. історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 319-360. Коломийки. — Київ, «Наукова думка», 1969.

Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996. Співанки — хроніки. Новини. — Київ, 1972.

Ходили опришки. Збірник переказів, казок, пісень. — Ужгород, 1983.

Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість. — Київ, 1956, с. 151-172 *Домашевський М.* Історія Гуцульщини. Том 1—Чикаго-Львів, 1995, с.219-244. *Сеньків Іван.* Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 259-274.

Франко І. Твори у 50 томах. Том 37, с. 147-149 (про коломийки).

16. Гуцульщина і література

Українські письменники про Гуцульщину. Іван Франко: поезії, оповідання «Як Юра Шикманюк брів Черемош», поема «Терен у носі», нарис «Гуцульський король». Гнат Хоткевич: повісті «Камінна душа», «Довбуш», оповідання «Гуцульські акварелі», «Гуцульські образки».

Михайло Коцюбинський: повість «Тіні забутих предків». Ольга Кобилянська: новели «Битва», «Природа», повість «У неділю рано зілля копала». Антін Крушельницький: повість «Рубають ліс». Сидір Воробкевич: поезії. Олександр Олесь: цикл поезій «На зелених горах», драматична поема «Ніч на полонині». Улас Самчук: повість

«Гори говорять». Богдан-Ігор Антонич: драматична поема «Довбуш». Максим Рильський: поема «Карпатські октави». Володимир Гжицький: роман «Опришки». Роман Федорів: роман «Жбан вина». Борис Загорулько: роман

«Чорногора». Степан Пушик: поезії, есеї «Перо золотого птаха», «Карпатське літо», поема «Олекса Довбуш». Василь Гренджа-Донський: поезії. Богдан Лепкий: поезії. Остап Луцький: поезії. Роман Андріяшик: романи «Сторонець», «Додому нема вороття». Богдан Бойко: повість «Останній ватажок», «По голови... По голови...».

Письменники — вихідці з Гуцульщини: Юрій Федько-вич, Михайло Павлик, Марко Черемшина, Данило Харов'юк, Петро Шекерик-Доніків, Василь Костинюк, Юра Шкруме-ляк, Марійка Підгірянка, Василь Атаманюк, Дмитро Загул, Микола Марфієвич, Микола Матіїв-Мельник, Микола Бо-жук, Роман Іваничук, Дмитро Павличко, Марія Влад, Марія Матіос, Богдан Радиш, Василь Герасим'юк, Іван Малкович, Тарас Мельничук, Володимир Вознюк, Іван Андрусак, Микола Яновський, Василь Кухта.

Письменники гуцульської діаспори: Михайло Ломацький, Клавдія Бобикевич-Сора, Іван Боднарчук, Віра Вовк, Марія Остромира, Роман Яримович.

Письменники інших народів, що писали про Гуцульщину: Йосиф Бург, Юзеф Коженювський, Карл Еміль Францоз, Мені Мюріел Дові, Станіслав Вінценз, Іван Ольбрахт та ін.

Збирання бібліотеки художніх творів про Гуцульщину. Зустрічі з письменниками. Відвідання музею І. Франка у Криворівні. Влаштування тематичних літературних ранків. Обговорення книжок з гуцульської тематики. Виготовлення карти «Літературна Гуцульщина».

<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>	
<i>Учень</i> знає творчий доробок українських письменників, письменників — вихідців з Гуцульщини, письменників гуцульської діаспори, письменників інших народів, що писали про Гуцульщину	<i>Учень</i> збирає бібліотеку художніх творів про Гуцульщину, бере участь у зустрічах з письменниками рідного краю; відвідує літературні музеї, тематичні літературні ранки.

Література

Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с.451-455. *Домашевський М.*

Історія Гуцульщини. Том 1. — Чикаго-Львів, 1995, с.476-483 (про М. Ломацького).

Курищук Г. Встати! Суд іде! — Косів, 1998 (про Т. Мельничука)

Пеліпейко І. Гуцульщина в літературі. — Косів, 1997.

Пеліпейко І. Ще про М. Дові // Освітнянський вісник, 1997, 30.06.Плай. Книга для читання про Гуцульщину. —1996.

Сеньків І. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 312-371, 424-473.

Сорока П. Іван Боднарчук. Літературний портрет.— Тернопіль, 1998. Повніший перелік літератури стосовно кожного письменника (див. у довіднику «Гуцульщина в літературі»).

17. Гуцульщина в образотворчому мистецтві, музиці, театрі, кіно

Романтичний характер живописних полотен на гуцульську тему.

Микола Устиянович: «Гуцулка біля джерела», «Гуцул». Видатний внесок Івана Труша в мистецьку гуцуліану:

«Трембітарі», «Гагілки», «Дві гуцулки», «Гуцульський хлопчик». Відображення краси Карпат і гуцульського побуту у творах Юліана Панькевича «Коло Косова», «Камінь Довбуша», ілюстраціях до праці В. Гнатюка «Похоронні голосіння». Пейзажні полотна Олекси Новаківського, портрети Довбуша і Дзвінки. Школа О. Новаківського, її перебування в Космачі, найвидатніші митці, що вийшли з неї: Стефанія Гебус-Баранецька, Святослав Гординський, Едвард Козак, Степан Луцик, Михайло Мороз, Григорій Смольський. Гуцульська тематика в їхній творчості. Портрети гуцулів Ярослава Пестрака.

Живописні та графічні твори Олени Кульчицької: «Ярмарок у Косові», «Діти на леваді», ілюстрації до «Тінейзабутих предків», «Камінної душі»; «Трембіта» (В. Кушніра).

Образи верховинської природи та верховинців у творах закарпатців Йосифа Бокшая («Зустріч на полонині»), «Бокораші»), Андрія Коцки («Гуцулка»), Федора Манайла («Спуск лісу», «Череда на полонині»), Антона Кашшая («Зима в Карпатах», «На гірських пасовиськах»).

Визначні досягнення графіків Софії Караффи-Корбут, Георгія Якутовича.

Збирацька діяльність Філарета Колесси в галузі гуцульського музичного фольклору. Сюїта для струнного оркестру Миколи Колесси «В горах».

Твори гуцульської тематики: Станіслав Людкевич: «Прикарпатська симфонія» та опера «Довбуш». Михайло Гайворонський: «Гуцульська рапсодія», тріо «Коломийки», рапсодія «Довбуш». Мирослав Скорик: «Гуцульський триптих», «Карпатський концерт». Анатолій Кос-Анатольський: балет «Хустка Довбуша».

Композитори-піснярі, їх найпопулярніші твори на гуцульську тему: Михайло Гринишин («Вівці мої, вівці»), «Гей, Карпати», «Ой зелена полонина»), Володимир Івасюк («Водограй»), Михайло Машкін («Верховино, мати моя»);

Степан Сабадаш («Марічка», «Пісня з полонини», «Гуцулочка»), Олександр Білаш («Треба йти до осені»), Остап Гавриш («На Україну повернись», «А липи цвітуть»).

Діяльність Гуцульського театру Г. Хоткевича (1910-1914). Інсценізація в Івано-Франківському муз-драмтеатрі ім. І. Франка «Опришків» В. Гжицького та «Тіней забутих предків» М. Коцюбинського.

Фільми «Тіні забутих предків», «Довбуш», «Камінна душа», «Гори димлять», «Білий птах з чорною ознакою», «Час збирати каміння» (телевізійний серіал).

Збір літератури, репродукцій образотворчих творів про Гуцульщину, музичних записів. Відвідання музею Г. Хоткевича у Красноїллі, Коломийського та Івано-Франківського музеїв.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	
<p>Учень має загальне уявлення про:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прославлення Гуцульщини в образотворчому мистецтві, музиці, театрі, кіно; - відображення краси Карпат і гуцульського побуту в різних видах мистецтва. - Знає діяльність Гуцульського театру Г. Хоткевича. - Ознайомлений з творчістю місцевих письменників. 	<p>Учень бере участь у:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зустрічах з письменниками, поетами-піснярамирідного краю; - тематичних літературних ранках та вечорах; - обговорює на літературних читаннях книжки згуцульської тематики; - відвідує музеї Гуцульщини

Література Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ, 1987, с. 455-458. Митці України. Енциклопедичний довідник. — Київ, 1992.

Нариси з історії українського мистецтва. — Київ, 1966.

Пелітейко І. «Школа Новаківського» і Гуцульщина // Освітнянський вісник, 1996, 31 грудня.

Сеньків І. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 372-415.

Стеф'юк В. Гуцульське диво (про Гуцульський театр) // Освітнянський вісник, 1995, 1 жовтня.

18. Гуцульська діаспора

Причини еміграції гуцулів — соціально-економічні та політичні. Масові вивезення гуцулів у Сибір у 1940-х роках, примусове переселення до східних областей. Західна діаспора (США, Канада, Великобританія та інші країни). Громадська активність емігрантів-гуцулів.

Гуцульські товариства за кордоном: «Гуцульщина» (Торонто), «Чорногора» (Чикаго), ім. О. Довбуша (Боффало), «Прут» (Гамільтон), ім. Марка Черемшини (Торонто), «Черемош» (Філадельфія) та ін. Періодичні видання «Гуцулія» (Чикаго) та «Гуцульщина» (Торонто). Гуцульський дослідний інститут у Чикаго, видання ним «Історії Гуцульщини» Миколи Домашевського.

Визначні письменники та дослідники Гуцульщини за кордоном: Віра Вовк (Бразилія), Михайло Ломацький, Іван Сеньків (Німеччина), Іван Боднарчук (Канада), Михайло Лоза, Марія Остромира, Ігор Чмола, Роман Яримович, Іван Кузич-Березовський (США). Переслідування за зв'язки з діаспорою за часів комуністичного режиму.

Зустрічі, листування з діячами гуцульської діаспори — вихідцями зі своєї місцевості. Збирання матеріалів (літератури, спогадів, фотографій) про гуцулів-емігрантів та депортованих.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	
<p>Учень має загальне уявлення про:</p> <ul style="list-style-type: none"> - причини еміграції гуцулів; - масові вивезення гуцулів у Сибір у 1940-х роках, примусове переселення до східних областей; - гуцульські товариства за кордоном. <p>Володіє інформацією про визначних письменників та дослідників Гуцульщини за кордоном.</p>	<p>Учень бере участь у зустрічах з діячами гуцульської діаспори -вихідцями зі своєї місцевості та організовує листування з ними; - збирає матеріали (літературу, спогади, фотографії) про гуцулів-емігрантів та депортованих.</p>

Література

Домашевський М. Історія Гуцульщини. Том I - III. — Чикаго-Львів, 1995, (статті про видатних діячів гуцульської діаспори).

Пелітейко І. Плай. Книга для читання про Гуцульщину. — 1996, с. 386-390.

19. Культурно-громадське життя Гуцульщини

Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка та Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина» — найвпливовіші культурно-громадські організації в нашому краї. Діяльність товариства «Гуцульщина», створеного 13 лютого 1990 р. у Верховині (голова Д. Ватаманюк). Щорічні, починаючи з 1993 р., науково-практичні конференції з актуальних проблем: екології, охорони здоров'я, розвитку економіки, народного мистецтва. Всесвітній з'їзд гуцулів (1993). Щорічні Гуцульські фестивалі, починаючи з 1991 р. Видання журналів «Гуцульщина» та «Писанка», «Гуцульських календарів», збірників, альбомів та альманахів («Страгора» в Надвірній, «Місто в географічному

центрі Європи» в Рахові, «Гуцули Буковинського краю» у Вижниці та ін.). Перевидання «Гуцульщини» В. Шухевича (1997). Створення в Косові видавництва «Писаний Камінь» (гол.ред. В. Курищук).

Організація у Верховині філії Інституту українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка (директор В. Шкрібляк), науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедagogіка і гуцульщинознавство» в Косові (1994), Гуцульської освітянської ради (голова П. Лосюк). Регіональне об'єднання дослідників Гуцульщини (РО ДоГ) у Львові (голова Н. Библюк).

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	
<p>Учень знає Гуцульську церковну архітектуру. Володіє інформацією про:</p> <ul style="list-style-type: none"> - роль греко-католицької церкви (з кінця XVIII ст.) в національному і культурному розвитку краю; - переслідування релігії, церкви та віруючих за часів комуністичного режиму; - відродження УГКЦ та перехід численних релігійних громад від Російської церкви до Української Православної Церкви Київського Патріархату; - патріарха Володимира (Василя Романюка) — його страдницьке життя, події під час похорону. 	<p>Учень бере участь у:</p> <ul style="list-style-type: none"> - національному, духовному і культурному розвитку краю; - відбудові та описі зруйнованих храмів, каплиць, хрестів. Збирає для музею першого в історії найвищого церковного ієрарха - гуцула, патріарха Володимира (Василя Романюка) місцевий матеріал про подвижницьке і страдницьке його життя

Тісні зв'язки з гуцульською діаспорою.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	
<p>Учень знає найвпливовіші культурно-громадські організації в нашому краї: Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка та Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина». Володіє інформацією про:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Всесвітній з'їзд гуцулів; - щорічні Гуцульські фестивалі; - філії Інституту українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка; <p>➤ видання журналів «Гуцульщина» та «Писанка», «Гуцульських календарів», збірників, альбомів та альманахів.</p>	<p>Учень бере участь у:</p> <ul style="list-style-type: none"> - роботі Товариства «Гуцульщина»; - фестивалях, зльотах обдарованої учнівської молоді Гуцульщини; - зустрічі з культурно-громадськими діячами краю. Робить дописування до періодичних видань краю; збирає матеріали про культурно-громадське життя Гуцульщини; підтримує тісні зв'язки з гуцульською діаспорою.

20. Релігійне життя на Гуцульщині

Роль греко-католицької церкви (з кінця XVIII ст.) в національному і культурному розвитку краю. Гуцульська церковна архітектура. Священики — організатори читалень «Просвіти». Олекса Волянський, парох у Криворівні, його громадська діяльність. Пастирський лист Андрія Шептицького до гуцулів.

Родина священика Гнатківського з с. Сводного. Переслідування релігії, церкви та віруючих за часів комуністичного режиму. Заборона греко-католицької церкви. Руйнування храмів, каплиць, хрестів. Боротьба космачан за збереження старовинного храму.

Відродження УГКЦ.

Перехід численних релігійних громад від Російської церкви до Української Православної Церкви Київського Патріархату та Української Автокефальної Православної Церкви. Церковне будівництво на Гуцульщині.

Патріарх Володимир (Василь Романюк) — перший в історії найвищий церковний ієрарх — гуцул, його страдницьке життя, події під час похорону. Інші ієрархи, чие життя пов'язане з Гуцульщиною: Патріарх Мстислав (Степан Скрипник), Митрополит Іларіон (Іван Огієнко).

Література

Гаюк В. Вірування і церква на Гуцульщині // Гуцульщина. — 1997, № 2, с.35

Данилюк Ю. «Нас повинно об'єднати служіння народів» (Пам'яті Патріарха Володимира) //

Літературна Україна. -1995, 10 серпня Митрополит Андрей Шептицький і формування християнської думки серед гуцулів // Гуцульщина.

— 1993, № 1, с. 5-7.

Мороз В. Хроніка опору // Гуцульщина. — 1992, № 8-9, с. 6-8, № 10 (про події в Космачі).

Сеньків І. Гуцульська спадщина. — Київ, 1995, с. 251-258.

Степовик Д. Іван Огієнко // Літ. Україна. — 1992, 16 січня.

Троян А. Подвижник (про Патріарха Мстислава) // Галичина. — 1998, 18 квітня.

Шухевич В. Гуцульщина. — Верховина, 1997, с. 141-145

21. Деякі відомі дослідники Гуцульщини та їх головні праці

Бельовський Август (1806-1876),	«Покуття» (1857) (поль.).
Головацький Яків	«Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі», «Великая Хорватія, или Галицко-Карпатская Русь» (1841), «Карпатская Русь» (1878).
Вагилевич Іван (1811-1866)	«Гуцули, мешканці східного Прикарпаття» (1857) (чеськ.).
Поль Вінценти (1807-1872)	«Погляд на Північні схили Карпат», «Декілька рис до опису гуцулів на Буковині» (1851) (поль.).
Ржегорж Франті-шек (1857-1899)	«Гайдамаки в Карпатах» (1885) (чеськ.).
Кайндль Раймунд (1866-1930)	«Гуцули» (1894), «Календар свят у русинів і гуцулів» (1896), «Етнографія гуцулів» (1897) (нім.).
Гнатюк Володимир (1871-1926)	«Коломийки» (1905-1907), «Народні оповідання про опришків» (1910), «Знадоби до української демонології» (1912), «Гуцули» (1923-1924).
Шухевич Володимир (1850-1915)	«Гуцульщина» у 5 томах (1899-1908).
Вовк Федір (1847-1918)	«Антропологічні досліди українського населення Галичини, Буковини, Угорщини і Гуцульщини» (1908).
Онищук Антін (1883-1937)	«Матеріали до гуцульської демонології» (1903).
Целевич Юліян (1843-1892),	«Опришки» (1897).
Кубійович Володимир (1900-1965)	«Пастуше життя у Східних Бескидах» (1926), «Пастушество Буковини» (1937), «Територія і людність українських земель» (1935), «Етнічні групи Південно-Західної України (Галичини)» (1953).
Вінценз Станіслав (1888-1971)	«На високій полонині» (1936), «Залишки архаїчної культури у гуцулів» (1935) (поль.).
Ломацький Михайло (1886-1968)	«Верховино, світку ти наш» (1956/1960), «Нариси з Гуцульщини» (1962), «Країна чарів і краси» (1959), «З Гуцульщини» (1956), «З гір Карпат» (1967) та ін.
Сеньків Іван (1913-1993)	«Гуцульська спадщина» (1995).
Численний загін сучасних дослідників Гуцульського краю (В. Грабіжницький, П. Арсенич, П. Сіреджук, М. Бандрівський, Р. Захарчук-Чугай, Ю. Лашук, М. Мандибура, О. Никорак, Р. Кирчів, Ф. Гамор, П. Трибун, В. Клапчук, Ю. Сеньковський та ін.).	

**Державні вимоги
до рівня загальноосвітньої
підготовки учнів**

Учень знає відомих дослідників Гуцульщини та їх головні праці: дослідження, художні твори, поезію, нариси,	Учень проводить свої дослідження з питань історії, культурно-освітнього розвитку свого села, збереження звичаїв і традицій, описаних у творчості дослідників Гуцульського краю.
---	--

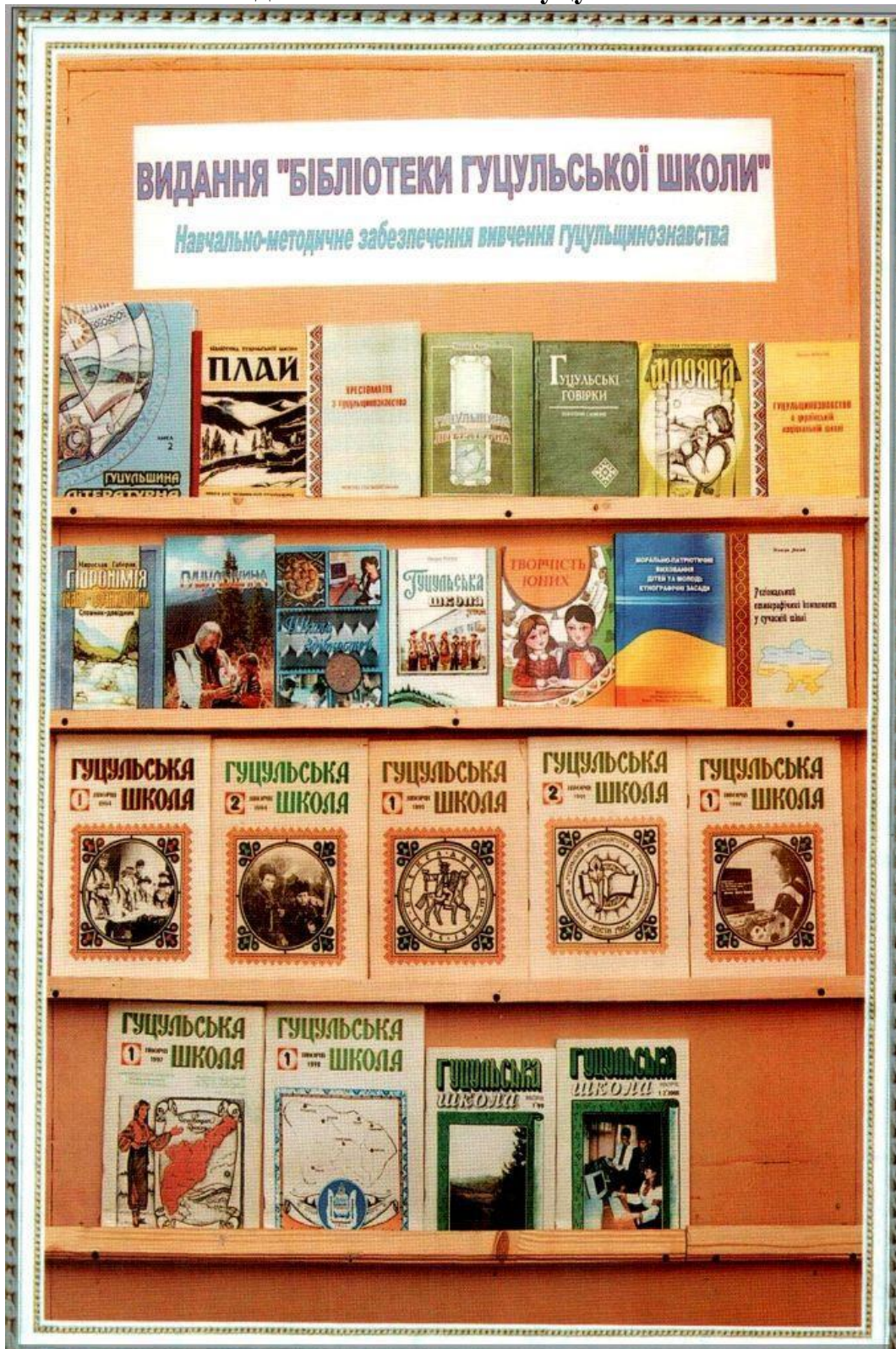
II. Тематичний план

35 годин на рік (1 година на тиждень) для кожного класу

Клас	Назва теми	Кількість годин		
		загальна	теоретичні	практичні
5-ий	1. Поняття про етнографічну територію Гуцульщини	6 год.	5 год.	1 год.
	2. Географічні та природні умови Гуцульщини	9 год.	4 год.	5 год.
	3. Головні події в історії Гуцульщини	20 год.	10 год.	10 год.
Усього годин		35	19	16
6-ий	4. Населення Гуцульщини	8 год.	4 год.	4 год.
	5. Гуцульський говір	13 год.	4 год.	9 год.
	6. Сільське господарство на Гуцульщині	9 год.	5 год.	4 год.
	7. Заготівля, сплавляння та переробка лісу	5 год.	2 год.	3 год.
Усього годин		35	15	20
7-ий	8. Гуцульське село. Архітектура гуцулів	14 год.	8 год.	6 год.
	9. Гуцульський побут	17 год.	9 год.	8 год.
	10. Торгівля на Гуцульщині	4 год.	2 год.	2 год.
Усього годин		35	19	16
8-ий	11. З гуцульської космології та демонології	11 год.	7 год.	4 год.
	12. Народна магія і медицина гуцулів	12 год.	6 год.	6 год.
	13. Освіта на Гуцульщині	12 год.	7 год.	5 год.
Усього годин		35	20	15
9-ий	14. Народне мистецтво гуцулів	20 год.	10 год.	10 год.
	15. Фольклор Гуцульщини	15 год.	7 год.	8 год.
Усього годин		35	17	18
10-ий	16. Гуцульщина і література	19 год.	13 год.	6 год.
	17. Гуцульщина в образотворчому мистецтві, музиці, театрі, кіно	16 год.	11 год.	5 год.
Усього годин		35	24	11
11 клас	18. Гуцульська діаспора	7 год.	5 год.	2 год.
	19. Культурно-громадське життя Гуцульщини	7 год.	5 год.	2 год.
	20. Релігійне життя на Гуцульщині	8 год.	4 год.	4 год.
	21. Дослідники Гуцульщини та їх головні праці	13 год.	10 год.	3 год.
Усього годин		35	24	11

Джерело: Програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Пелипейко І., Ткачук О.). URL: http://kosiv-rmk.eduikit.if.ua/storinka_metodista/tkachuk_oksana_mihajlivna/guculjschinoznavstv_o/ (дата звернення: 12.11.2023).

Видання «Бібліотеки гуцульської школи»

Джерело: З домашнього архіву автора.

Видання косівської районної педагогічної газети «Освітнянський вісник», присвячене 20-літтю гуцульської школи

СПЕЦВИПУСК ДО 20-ЛІТТЯ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

ВІТАЄМО ВСІХ ОСВІТЯН ГУЦУЛЬЩИНИ З ДВАДЦЯТИРІЧЧЯМ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА В ШКІЛЬНИЦТВІ!

Володимир КОЗЬМЕНЧУК, викладач англійської мови Косівської РДА

ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

У нашій анамнезі «Освіта в історико-філософському аспекті» тежанди розвитку та управління Д. Данишук акцентує увагу на "...

На початку 90-х років на Буковині в історико-філософському аспекті України П.В.Лосюк, за підтримки науковців, педагогів, студентів, керівників освіти...

Вито сучасним, але розуміючи особливості педагогіки, педагогіки, соціально-економічними розвитком роботи соціальних працівників сучасної школи.

Промисловість освітньою системою (національної школи після у сфери час В.Д.Уманський "Живо, що основа ідеї педагогічної освіти є, педагогіка, глибоко філософська і є своєрідною системою... Якаді б зовнішні на себе притягує вплив...

Хочеться зробити висновок на практичному зміні акцентування уваги на державному та міжнародному рівнях.

Важливо сказати з 20-літнім ювілеєм гуцульщинознавчого руху, акцентуванням гуцульської школи, яку побачили творчі зусилля в особі наших викладачів, майбутніх педагогів і педагогів Гуцульщини, які своїми ініціативами, професійною, педагогічною, культурною, внутрішньою культурою, національним характером будуть творити добру славу нашої країни.

МИСТЕЦТВО ПОЄДНАЛО НАС

Славу у Косіві - мистецтво об'єднує народних мистців особливим рішенням.

Такого освітнього дня ми зустріли у мистецтвострої, що розвиває таланти наших дітей.

Примітно у гострому зростає на Буковині ЖОЗ "12", де традиційно ведуться мистецтвострої, що розвиває таланти наших дітей.

Важливо сказати з 20-літнім ювілеєм гуцульщинознавчого руху, акцентуванням гуцульської школи, яку побачили творчі зусилля в особі наших викладачів, майбутніх педагогів і педагогів Гуцульщини, які своїми ініціативами, професійною, педагогічною, культурною, внутрішньою культурою, національним характером будуть творити добру славу нашої країни.

Урок образотворчого мистецтва в 6 класі середньої школи, на спеціальному методичному занятті.

Мистецтво, сповнене любові до народної мистецтва для майстрів, це творчість мистців, це творчість мистців. Мистецтво підтримує традиції до сучасного образотворчества.

Олена ГОЛОВКА, викладач образотворчого мистецтва Косівської ЗОШ І-ІІ ст.

24 листопада 2011 року, число 9 (169)

ОСНОВНІ ЗАХОДИ, проведені Гуцульською освітньою радою та науково-дослідною лабораторією "Гуцульська етнологіка і гуцульщинознавство" у 1991-2011 рр. (до 20-річчя започаткування діяльності)

- 21.08.1991 р. Наказ Гуцульської освітньої ради у Косівському районі, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
21.08.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
22.08.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
19.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
20.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
21.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
22.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
23.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
24.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
25.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
26.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
27.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
28.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
29.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
30.09.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
01.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
02.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
03.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
04.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
05.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
06.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
07.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
08.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
09.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
10.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
11.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
12.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
13.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
14.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
15.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
16.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
17.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
18.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
19.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
20.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
21.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
22.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
23.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
24.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
25.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
26.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
27.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
28.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
29.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
30.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
31.10.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
01.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
02.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
03.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
04.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
05.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
06.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
07.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
08.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
09.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
10.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
11.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
12.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
13.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
14.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
15.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
16.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
17.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
18.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
19.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
20.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
21.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
22.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
23.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
24.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
25.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
26.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
27.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
28.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
29.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
30.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".
31.11.1991 р. Записки ГОР у Косіві, Стороноцького району, Косівська ЗОШ І-ІІ ст. про проведення "Дні Гуцульщини".

Вісник «Освітнянський» - педагогічна газета Косівської РДА, видання українською мовою. Адреса редакції: м. Косів, вул. 70000, 190-1-24/01. Контактні дані: тел. 03652-21111, факс 03652-21112, електронна пошта osv@ukr.net.ua. Редактор: Алла Григорівна.

Джерело: Освітнянський вісник. Спецвипуск до 20-ліття гуцульської школи. 2011. № 9. 12 с.

План –конспект уроку-квесту з історії України (Гуцульщинознавства)

5 клас

Тема «Люби своє»

Мета:

навчальна:

- ознайомити учнів з історією села Красноїлля, ремесла гуцульщини, народним діалектом, діяльність опришківського руху;
- дізнатися про постать Олекси Довбуша, як провідного опришківського ватажка та борця за справедливість;
- поглибити знання про розвиток гуцульського театру;
- розвивати вміння працювати в групах;
- формувати навички роботи з ілюстраціями.

Інформаційна:

- забезпечити засвоєння учнями знань про рідний край, театральну діяльність гуцулів та ремесло.

виховна:

- відчувати гордість за рідний край;
- виховувати толерантне ставлення до однокласників, формувати вміння вислухати співрозмовника;
- виховувати шанобливе ставлення до подій минулого на Гуцульщині на основі пояснення важливості духовної культури;
- зберігати прагнення до прекрасного;
- формувати ключові компетентності та наскрізні вміння шляхом усних відповідей, міркувань.

Тип уроку: урок-квест

Обладнання: карта Верховинського району, інтерактивні пристрої, ілюстрації, роздатковий матеріал.

Основні дати: 1649р.- заснування с. Красноїлля; 1700 р.- народження Олекси Довбуша; 1910 р. – заснування

Гуцульського театру

Основні терміни: діалект, опришок, ремесло, театр.

Основні історичні постаті: Гнат Хоткевич, Олекса Довбуш

План заняття

1. Історія та географічне положення села Красноїлля.

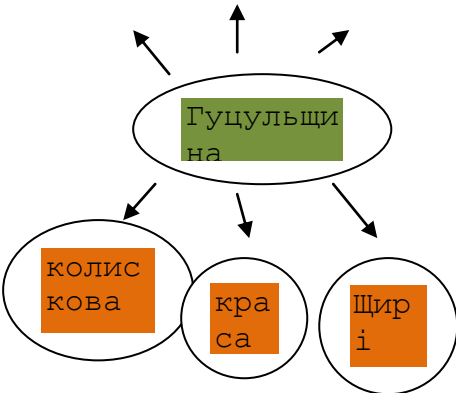

2. Ремесла гуцулів
3. Опришок-борець за справедливість
4. Гуцульський театр
5. Місцеві говірки
6. Рідна хата

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учнів	примітки
5 хв.	I.Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх. Доброго дня! Я рада Вас всіх бачити та чути. Чи хороший у Вас настрій? Всі здорові? Сьогоднішнє заняття ми проведемо у формі квесту, де ви зможете не тільки дізнатися багато нового, а й позмагатися, подискутувати, проявити свої здібності. Для того, щоб урок був продуктивним, вам потрібно утворити дві команди. Тож розпочинаємо!		
3 хв.	II.Мотиваційний		1.Як гадаєте для чого потрібно вивчати культурні та	

прихисток

осел

Рідна сто

			<p>історичні надбання минувшини?</p> <p>Метод Мікрофон (передаючи мікрофон здобувачі освіти називають по одному словосполученні)</p> <p>Асоціативний куш Які асоціації у вас викликає слово Гуцульщина?</p>	
3 хв.	III. Актуалізаційний етап		<p>1. Як називається історико-етнографічний регіон де ми проживаємо?</p> <p>2. Яку назву має народ нашого регіону?</p> <p>4. Який матеріал про Гуцульщину Вас цікавить найбільше?</p>	

<p>25 хв.</p>	<p>IV.Етап вивчення нового матеріалу</p>	<p>Раунд 1 «Люби своє»</p> <p>Перша згадка села датується 1649 роком. Площа займає 18 кв. км. Розташоване між горами Лельків, Буків Яр та Синиця. Назва походить від чарівної ялиці ,яка росла у центрі села. Люди проходили повз дерево і казали: «ика красна ель». Пізніше із цієї ялини була збудована церква. (учитель веде презентацію культурних пам'яток села) Тут побували Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка. Зараз давайте переглянемо відео як виглядає наше село із висоти пташиного польоту. https://www.youtube.com/watch?v=R588GLZdUC4</p> <p>Раунд 2</p>	<p>Завдання 1 <u>«Історична задача»</u> Скільки років жителі села Красноїлля будуть відзначати від свого створення у 2024 році, якщо воно засноване 1649 року? Завдання 2 <u>«Ментальна карта»</u> Створивши ментальну карту спробуйте пояснити чому ви любите рідне село та чим пишаєтеся. Роботи презентуйте</p>	<p>-володіння державною мовою; -навчання впродовж життя; компетентність у межах природничих наук; -інформаційно-комунікаційна компетентність ; -математична компетентність ;</p>
-------------------	--	--	--	--

«Золоті ручки»

На цьому етапі ми з вами поговоримо про ремесло

Ремесло – дрібне виробництво за допомогою примітивного знаряддя, для задоволення широких потреб, різного роду будівництва та частин його устаткування.

Гуцульський народ надзвичайно працьовитий та талановитий. Унікальні вироби майстрів с. Красноїлля виготовлені із екологічно чистих продуктів, готові придбати не тільки місцеві жителі, а також люди з усіх куточків України, а то навіть і світу.

Раунд 3

1. Поясніть значення слова ремесло?

2. Пригадавши матеріал який ми вивчали на уроках українознавства, перелічіть гуцульські види гуцульських ремесел

(ліжникарство, бондарство, теслярство, бджільництво, кушнірство, ткацтво, обробка дерева, вишивка, ліжникарство, обробка шкіри)

Завдання 1

«Моє ремесло»

У поданій таблиці зашифровано назви ремесел.

Перемагає та команда котра за 1 хв. зможе підкреслити якомога більше слів.

Завдання 2

«Чарівний орнамент»

За допомогою розданих вам смужок із кольорового паперу «витчіть» найкращий ліжник.

-здатність спілкуватися рідною мовою;
-культурна компетентність;
-екологічна компетентність;
;
-громадянські компетентності;
;

		<p>«Поговоримо» Діалект – це спосіб говоріння в конкретному історико-етнографічному регіоні України. Це мова, якою спілкуються жителі прилеглих територій, яка сформувалася внаслідок історичного формування краю. Неповторний колорит, яскраве вбрання, весела вдача, а ще барвистіший гуцульський говір. Гуцульська говірка налічує більше 1 тис.слів, має давні традиції вивчення(понад 150 років) тлумачення яки можна знайти у короткому словничкові «Гуцульські говірки»</p> <p>Раунд 4 «Заглянь у минуле»</p>	<p>Завдання 1 «Моя Бесіда» Учні отримують картки із завданнями До діалектів добрати слова синоніми, та пояснити їх значення. Скласти 3 речення із використанням діалектів <i>Будзик-</i> <i>Бербениця-</i> <i>Гайда-</i> <i>Маржина</i> <i>Таборик-</i> <i>Полиг-</i> <i>Маглівниця-</i> <i>Грунь-</i> <i>Дзигарок-</i> <i>Лаши-</i></p> <p>Завдання 2 «Народ скаже» Пояснити значення висловів гуцулів А на души хоч підпеньки суши. Як єс не корж, то не коржики.</p>	<p>-володіння державною мовою -навчання впродовж життя -культурна компетентність - підприємливість</p>
--	--	--	--	---

		<p>Історія нашої країни дуже різноманітна у якій міститься багато приємних і цікавих речей. Але для того, щоб ми з вами сьогодні жили у вільній державі наші воїни захищають нас від ворогів, які ввірвалися на східну частину території нашої наших змелє. Так і колись люди боролися за волю і свободу. Одним з таких видів боротьби був опришківський рух. Опришок – з лат. «знищувач», це відважні легіні, які брали зброю, щоб позбутися гноблення. Вони боролися на західноукраїнських землях проти релігійного, соціального та національного гніту. Кожен загін опришків мав свого начальника, якого називали ватажок. Одним із найвідоміших ватажків був Олекса Довбуш. Уперше опришки згадуються у 1498 р. Найбільше піднесення боротьби діяло до 1745 року, що пов'язано із роком смерті Довбуша. Діточки, уважно перегляньте відео, оскільки наступні завдання будуть виконуватися на основі переглянутого https://www.youtube.com/watch?v=XLhA6YDIVVw</p> <p>Раунд 5 <u>«Рідна оселя»</u></p>	<p>Завдання 1 <u>Метод незакінченого речення</u> Опришки – це... Довбуш народився у ... У загоні опришків було... Найвідомішим ватажком був... Награбоване майно... Брата Олекси Довбуша було звати...</p> <p>Завдання 2 <u>«Розмалюй словом»</u> Розглянувши фото опришків, запишіть якомога більше прикметників про характер легінів.</p> 	<p>- інноваційність; - інформайно— комунікативна компетентність; ; - володіння державною мовою; - соціальні компетентності; ;</p>
--	--	--	---	---

Дерев'яні хатини покриті гонтою, спеціально витесаними дощечками. Стародавній вигляд гуцульської оселі, що носила назву хата-гражда мала унікальний вигляд. Будівництво гуцулів відзначалося високою майстерністю теслярських робіт. Гуцульські будиночки зводилися без допомоги жодного цвяха, усі інструменти були тільки ручними. Невідемних сегмент інтер'єру хат є широкі лави, покрита кахлями піч, дерев'яним столом та скринею. Класичним декором житла були такі ткані вироби як верети, ліжники, якими вистеляли ліжка та лави.

Раунд 6 «Наші таланти»

Однією із важливих подій нашого села є заснування гуцульського театру ім. Гната

Завдання 1

«Поговори про прекрасне»

На основі поданих рим скласти вірш про рідну оселю

Хати-мати

Край-розмай

-здатність спілкуватися рідною мовою;
-екологічна компетентність;
;
-культурна компетентність;
;

		Хоткевича заснований у 1910 році. Гнат Хоткевич український актор. Після того як переїхав із Харкова жити на Гуцульщину, він так захопився колоритом побаченого, що прагнув творити на цій мальовничій землі. Театр налічує три покоління, до складу якого входять переважно внуки та правнуки колишніх акторів.	<p>Завдання 1 <u>«Ми актори»</u></p> <p>Учні повинні зіграти сценку із запропонованої теми.</p>	<p>-здатність спілкуватися державною мовою; -навчання впродовж життя; -культурна компетентність</p>
4 хв.	V.Закріплення та систематизація знань	Дітки. а зараз ланцюжком будемо складати речення про те, що ви запам'ятали із уроку, першою буду я, а ви продовжіть за мною Сьогоднішнє заняття було цікаве,.... Команди підраховують отриману кількість балів і визначають переможця.		
3	VI. Висновки	Дітки, ми повинні пишатися барвистістю та		

хв.		різноманітністю гуцульського надбання. Цінуймо та зберігаймо наші традиції, звичаї і обряди «Чужому навчайся і свого не цурайся» Т. Шевченко		
2 хв.	VII. Домашнє завдання		Напишіть коротке повідомлення про те, яка інформація вам запам'яталася найбільше.	

**Виховний захід на тему:
«Андріївські вечорниці на Гуцульщині»**

ВЕДУЧИЙ

Добрий день, люди добрі,
Хай у вас все буде добре.
Хай збудеться наша мрія!
Загадаємо ми на Андрія,
Попросимо у Первозванного
Перемоги і миру довгожданого!

РИЛЬЧУК ІВАН

ВЕДУЧА

Андрію! Андрію!
Я в серці плекаю мрію.
На тебе надіюсь і вірю,
Що ти принесеш перемогу
І звільниш українську дорогу
Від ворога лютого , злого.
Андрію! Прошу допомогу!

КУНДАК СТЕФАНІЯ

ВЕДУЧИЙ

У день святковий, хоч тривожний
Допоможи, великий Боже,
Руку на серці тримати,
Під мирним небом Гімн України співати

ВИКОНУЮТЬ ГІМН УКРАЇНИ

ВЕДУЧИЙ

Святий Андрій у формі ЗСУ
Стоїть на захисті майбутнього країни.
Виборює історію нову,
Підніме Україну із руїни.

ВЕДУЧА

Святий Андрій у формі ЗСУ
Вже Янголом до нас з небес сміється.
Допоможе спинити прокляту війну,
Бо серце українське для волі лиш б'ється .

ВЕДУЧИЙ

Давайте хвилиною мовчання вшануємо пам'ять про наших славних героїв , які віддали свої життя, щоб ми продовжували виборювати

право шанувати невмирущі традиції українського народу.

ХВИЛИНА МОВЧАННЯ

ВЕДУЧА

За християнськими переказами, Андрій Первозваний був першим із дванадцяти апостолів Ісуса Христа, хто пішов за Ісусом, тому його і кличуть Первозванним. Після сходження Святого Духа апостоли жеребкувалися, хто куди піде проповідувати, й Андрієві дісталось узбережжя Чорного моря та Скіфія. Тож він дійшов аж до наших країв: на територію майбутньої України, схилів на Дніпрі, де згодом постав Київ.

ВЕДУЧИЙ

І саме Андрій передбачив виникнення Києва: «Чи бачите гори ці? Повірте мені, на них засяє благодать Божа: велике місто буде тут...» Він приніс християнське вчення слов'янам. За легендою, Андрій передрік, що з волі Божої на Дніпрових схилах буде збудоване місто, а там, де він встановив хрест, згодом було споруджено Андріївську церкву.

ВЕДУЧА

Святий Андрій нам Україну заснував,
Він, наче Янгол невидимий із нами.
На захисті усе життя стояв
Й стоятиме століттями й віками.

ВЕДУЧИЙ

Андрія люблять всі дівчата й молодіці.
У його честь збирали вечорниці.
Андрія люблять чоловіки і парубки,
Бо розважалися у день цей залюбки.

ВЕДУЧА

За традиціями наших предків, ще з давніх часів заведено на Андрія (у ніч із 29 на 30 листопада) ворожити. Дівчата та хлопці сходилися до однієї хати ввечері напередодні Андрія. Жартували, оповідали цікаві історії, грали в різні ігри та ворожили...

Колись вечорниці були дуже поширені. На них молодь ближче знайомилася і пару собі вибирали. Було так заведено, що кожне село і навіть вулиця мала "свою" хату для вечорниць. Цікаво й те, що на ті самі вечорниці рідним братам і сестрам не дозволялось ходити - була повага до старших: молодші слухалися своїх старших братів чи сестер.

Як тільки звечоріло, дівчата йшли до господині, де мали відбутися вечорниці, приносили хто що мав: сир, масло, яйця, борошно, фрукти. Хлопці приносили наливку і цукерки. Господиня ще за дня варила компот із сушених фруктів і картоплю на вареники. Дівчата приходили заделегідь, щоб допомогти господині приготувати святкову вечерю.

ВЕДУЧИЙ

Після заходу сонця надходили парубки, розсідалися по світлиці і тоді розпочиналося дійство. Починалося все із цікавих історій, які переказували хлопці, поки деякі дівчата з господинею накривали святковий стіл. Найдивовижніші оповідки розповідали старші парубки, вставляючи поміж тим всілякі жарти, щоб наймолодші дівчата не заспали, адже треба було 12-ї години ночі дочекатися, щоб наворожити собі свою доленьку... Ворожать переважно дівчата, але хлопці також можуть, якщо захочуть. Це є час найактивнішого ворожіння, відгадування долі, застосування різноманітних заклинань і ритуальних дійств, що у більшості залишилися в народній пам'яті і заповнили свято християнського апостола Андрія.

ВЕДУЧА

Ясно, що церква це забороняє, але люди, а особливо дівчата, гадають.

ВЕДУЧИЙ

Таємниче, жартівливе й завзяте, старе як світ і на диво сучасне, – ось яке воно, Андрієве свято.

ВЕДУЧА

Тож зручненько примостіться,
Позитивом зарядіться.
Розпочинаєм вечорниці
Із сучасності й традицій.

Пісня "Вечорниці"

Заходить господиня. Знімає себе на відео на телефон.

ГОСПОДИНЯ

Добрий день вам, добрі люди.
Сьогодні все в нас з вами буде.
І гуляння, й частування,
І справжнісіньке гадання.
Зараз прийдуть дівчата,
Подарують мені свято.
Ми будемо пекти калиту,
Таку хлібину непросту.

ЧУПРІНЧУК М.

Її раз у рік випікають,
Коли Андрія відзначають.

Заходить господар

ГОСПОДАР

ДРОНЯК М.

Дорога моя дружино,
Я тебе уже боюся.
Ти говориш сама до себе.
Може, тобі таблетку яку треба?

ГОСПОДИНЯ

Чоловіче, ти одні газети читаєш,
Окулярів майже не знімаєш.
Тепер цифровий світ.
Підписники мої, усім привіт. (Говорить у телефон, знімаючи себе на камеру)

ГОСПОДАР

Газети треба читати,
Щоб все на світі знати,
А не зависати в інтернеті .
Не доведуть до добра ваші гаджети.

ГОСПОДИНЯ

Я згідна з тобою.
Зламай вже піраміду свою.
Сучасний світ сторіси знімає
І новини в ютубі розглядає.

ГОСПОДАР

А ще в тік-тоці зависа,
Як моя дружина дорога.

ГОСПОДИНЯ

Я все це на відео зняла,
І ще хочу знімати,
Як ми Андріївські вечорниці будем святкувати.
Зараз прийдуть хлопці й дівчата,
Наповниться радістю наша хата.
А то ти все :бу-бу-бу,
Наганяєш лиш журбу.

Заходять і говорять дівчата по черзі

ДІВЧИНА 1

Слава Богу у вашій хаті!
Чи дозволите на вечорниці завітати?

ШИКМАН ВІКА

ГОСПОДИНЯ

Навіки слава Богу! Я вас зачекалась,
З господарем своїм нудьгувала!

ДІВЧИНА 2

Слава Україні! Героям слава!
Нудьгувати у цей вечір не маєте права!

ДІДУШКО М.

ГОСПОДАР

Слава Україні! Героям слава!
Розгулялась в моєї жінки вся творча уява.
Вона вас чекала, так виглядала,
У своїй садибі усе познімала
І на ютуб, і на тік-ток ,
Зробила примірку двадцяти хусток,
Яку одягнути, яку на плечі начепити.

ДІВЧИНА 3

Бачимо, що господиня у вас нівроку ,
Красива, чепурна і синьоока.
І таки справжня газдиня,
Ваша красуня –господиня.,
Бо напередодні Андрія
Калиту випікати нас запросила.

ФЕДІНЧУК Х.

ГОСПОДИНЯ

Заходьте до оселі, дорогі дівчата. Будемо калиту разом готувати
Українські традиції живучі. Вони – навіки. Вони – мирні і щирі. Як і
український народ. І дуже важливо їх берегти і розвивати.

ДІВЧИНА 4

Будемо калиту місити,
Знаємо, як це робити.
В інтернеті прочитали
І продукти всі дістали.

МІНАЙЛЮК ВІТА

ДІВЧИНА 5

ШКІНДЮК М.

Принесли ми борошно,
Щоб тісто гарно зійшло.

(кожна сипле зі своєї жмені у миску борошно або вдають, що сиплють)

ДІВЧИНА 6

ЮРЧУК М.

Принесли також і меду.
Мед у калиті теж треба.
(ставлять баночку на стіл)

ДІВЧИНА 7

ГРІЗДАК ЯНА

Принесли також родзинки.
Вийде в калиті рум'яна шкірка .
ми родзинками посиплем
і зубами до калити прилипнем,
а хлопцям її не віддамо.
Самі собі не нашкодимо.
(Кладуть родзинки)

ДІВЧИНА 5

ШКІНДЮК М.

А я ще принесла стільки маковинок,
Скільки буде сьогодні веселощів і смішинок.
(Кладуть мак)

ДІВЧИНА 9

ЖИКАЛЯК С.

Я принесла олію,
Бо українка я, калиту готувати давно вмію.

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН ВІКА

А я калиною калиту прикрашу,
Без калини нема України ,вам скажу.

ВСІ

Бажаємо господарю та господині
І нашій неньці Україні
Сонечка і мирного неба,
Бо всім нам перемоги треба.

ГОСПОДИНЯ

Я бачу, що мої дівчата добре підготувалися до свята.
Все із собою принесли.
А у мене спеклися вже пиріжки
І зварився запашний узвар.
То що, приготуємо зі мною смачних страв?

І запустимо все в Інстаграм?

ВСІ

Приготуємо! Запустимо!

ГОСПОДАР

І селфі не забудьте зробити!

А я йду корів доїти.

Курям треба їсти дати,

А не з бабами сидіти у хаті.

Господар виходить

ГОСПОДИНЯ

А давайте, дівчата, вареників наліпимо. Чи файні ви господині? Чи працьовиті? Чи не ліниві? Покажіть і доведіть! Як вареники ліпити – розкажіть!

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН ВІКА

Я вареників з малиновим варенням наліплю. Знаю, що якщо випаде мені вареник з варенням, то зустріну справжнє кохання.

ДІВЧИНА 2

ДІДУШКО М.

Зустрінеш! Ти у цьому році стільки малини назбирала, що вистачить на космічне кохання. Малина у ціні упала, то ти геть усі ягоди у банки позакривала.

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН ВІКА

Проте ніякі віруси мені не страшні. Буду щодня чай малиновий пити.

ДІВЧИНА 3

ФЕДІНЧУК ХР.

А я у свій вареник копійку покладу. І обов'язково, як він звариться, серед ваших знайду. Бо це означатиме, що у мене цілий рік водитимуться гроші.

ДІВЧИНА 4

МІНАЙЛЮК В.

То ти краще долара поклади, а не копійку, щоб точно надійно було щодо твого майбутнього фінансового положення.

ДІВЧИНА 3

ФЕДІНЧУК ХР.

Тю на тебе! Долар ще розчиниться у кип'ятку. Як я знайду того вареника? Долар – не українська національна валюта. Я не хочу заміж за іноземця, я хочу за справжнього українця, сміливого, справедливого, сильного, такого, як хлопці із ЗСУ.

ДІВЧИНА 4.

МІНАЙЛЮК В.

Головне на Андрія не ліпити вареників з маком, бо мак символізує сльози.

ДІВЧИНА 5.

ШКІНДЮК М.

А якщо сльози щастя, то можна зліпити кілька штук.

ДІВЧИНА 4

МІНАЙЛЮК В.

А якщо вареник без начинки, то рік буде неприбутковим і сумним.

ГОСПОДИНЯ

Але то вже не вареник, якщо без начинки, то галушка.

ДІВЧИНА 6

ЮРЧУК М.

А давайте зліпимо кілька вареників і туди перцю насиплемо багато, щоб із хлопців посміятися.

ДІВЧИНА 7

ГРІЗДАК Я.

Але кому випаде вареник із перцем, у того буде сварлива дружина. Та нехай, головне, щоб чоловік сварливий не попав, щоб на суші щодня возив і плаття дорогі купував.

ДІВЧИНА 9

ЖИКАЛЯК С.

Фантазерка! Таких чоловіків не буває! Це ж що таке у вареники треба покласти, щоб вийти заміж за такого щедрого хлопця?

ГОСПОДИНЯ

Це справа не у варенику, а в долі, яка вам судилася. Як будете гарно молитися до Святого Андрія, то й долю хорошу матимете. І пару хорошу.

Виходить господар із –за куліс, проговорює слова і знову виходить за куліси.

ГОСПОДАР

А я то думаю, чого я все життя мучуся зі своєю жінкою? Це ж я не до того Святого молився! Чи неправильно молився? Бо Бог мені явно з дружиною помилився.

Пісня "Чи я не хазяйка"

ГОСПОДИНЯ

Бу-бу-бу-бу! Дівчата, як будете обирати нареченого, дивіться, не помиліться, щоб був веселий, а не такий бубутун, як мій. Давайте до випікання калити будемо приступати. Хто хоче мені нагадати, Чому самому не можна калиту випікати?

Говорять дівчата
 Калита – обрядовий Андріївський хліб, ШКІНДЮК М.
 Який печеться раз на рік.
 Так само, як паска свята.
 Така ж і наша калита.

Щоб не було мороки, ГРІЗДАК Я.
 Збирається толока.
 Всі дружньо разом у давнину
 Пекли так українці калиту.

Калита символізує сонце, ШИКМАН В.
 Що нам світить гарно у віконце.
 Калач із діркою посередині.
 Це хліб Святого Андрія.

Це традиції язичницькі. Ми знаємо. ФЕДІНЧУК Х.
 Але все одно випікаємо.
 Бо традиції предків неминущі,
 Все одно як хліб насущний.

ГОСПОДИНЯ
 Отож, любі дівчата,
 Щоб гарну справу розпочати,
 Щоб калиту робити,
 Треба в Андрія благословення попросити,
 Щоб наше сонечко, наш калачик вдався,
 Щоб щасливо Новий рік розпочався,
 Щоб жили ми в злагоді та мирі,
 Звернімося з молитвою до Андрія.

Господиня палить свічку. У дівчат були хустки на плечах, вони повивають їх на голови і моляться або всі разом, або одна дівчина в мікрофон.

ДІВЧИНА 3 ФЕДІНЧУК Х.
 Святий праведнику Андрію,
 Я на калиту мак посію,
 Медом обмажу, родзинками обкладу
 І у тебе щастя, миру й долі попрошу
 Для нашої Батьківщини,
 Для найкращої у світі країни.
 Щоб не знати більше нам війни,

Щоб живими повернулися доньки і сини.
 Хай буде мир на Україні,
 Хай герої наші більше не гинуть.
 Бо нічого на світі не треба:
 Здоров'я і мирного неба.
 Святий Андрію, нам допоможи,
 До калити благослови!

ГОСПОДИНЯ

Після гарної молитви
 Не гріх і поробити.
 Я замішую тісто, а ви дівчатка пісню заспівайте,
 щоб було веселіше.

Господиня замішує тісто.

Пісня "Ой у вишневому саду"

ГОСПОДИНЯ

Калиту ми замісили.
 Ось у піч я її посадила.
 А тепер настав час на ворожіння!

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН В.

Ніч на Андрія повна див.
 Тому настав час ворожінь.
 Я принесла сухі дрова.
 Котра з вас вже заміж готова?
 Хто бажає знати, за вдівця чи молодця її заміж будуть віддавати?

ДІВЧИНА 2

ДІДУШКО М.

Я хочу поворожити.
 Дівчина бере поліна, розкладає по одному і вголос говорить:»Вдівець,
 молодець, вдівець , молодець». Якщо непарне число, вийде вдівець,
 якщо парне, молодець.

ДІВЧИНА 3

ФЕДІНЧУК Х.

Я пропоную своє ворожіння. Для цього потрібно кілька непрозорих
 чашок за кількістю дівчат, які ворожать. Розкладають по чашках хліб,
 цибулю, сіль, цукор, перстень, гроші, а в одну наливають воду.

Кожна по черзі вибирає чашку із заплющеними очима.
 Дівчина 3 коментує, що воно означає:

цибуля – до сліз,
 хліб – до достатку,
 перстень – до весілля,
 вода – до вагітності,
 сіль – найближчим часом можуть чекати неприємності,
 цукор – веселощі,
 гроші – очікує багатство.

ДІВЧИНА 4

МІНАЙЛЮК ВІТА

.А я у своїй скрині вам сюрприз підготувала.
 Різні сувеніри у ній заховала.
 Хто хоче у цю гру пограти,
 Прошу у скриню руку простягати
 І з неї свій презент витягати.
 А я буду вам про ваше майбутнє казати.

Яблуко. – Будеш їздити в Польщу на заробітки, якщо не вийдеш вдало заміж.

Іграшкова машинка . Після того, як вийдеш заміж, будеш подорожувати по світі своїм авто.

- Печиво чи цукерка – Працюватимеш кухарем-кондитером в майбутньому або будеш домогосподаркою у свого чоловіка.
- Лялька – Будеш мати багато дітей.
- Шприц –Твій чоловік буде лікарем.
- Долар несправжній . – Будеш дружиною олігарха.
- Якийсь воєнний атрибут можна роздрукувати – твій чоловік буде одним із ЗСУ
- Телефон мобільний. –Познайомишся із майбутнім чоловіком у соціальних мережах.
- Калькулятор. Будеш бухгалтером у свого майбутнього чоловіка.
- Квітка. Твій майбутній чоловік даруватиме тобі квіти щодня
- Ракушка. Вийдеш вдало заміж.Будеш щороку їздити на море за кордон

ДІВЧИНА 5

ШКІНДЮК М.

А хочете ім'я свого судженого дізнатися?

ВСІ

Так! Звичайно!

ДІВЧИНА 5

ШКІНДЮК М.

Давайте зараз понапишемо одна одній імена хлопців. Кожна прийде

додому і покладе під подушку. Завтра зранку, як прокинетесь, відразу руку під подушку . Дістаньте перший папірець і розгорніть його. Саме так буде звати вашого судженого.

ДІВЧИНА 9

ЖИКАЛЯК С.

Коли будете лягати спати, то так зробіть, щоб мати змогу у сні свого судженого оглядати: під ліжко поставте миску з водою, а зверху - дощечку (ніби кладку через річку) і так просіть:

О дай же, Боже, молодій мені,

Щоб приснився мій суджений уві сні.

І Тебе, Святий Андрію,

Я прошу, як умію:

Святий Андрію, допоможи,

Мене сьогодні не залиши!

Ой ти, місточок, та не хилися,

А ти, Іванку, мені приснися.

Перейди річку - биструю воду,

Й веди до шлюбу мене, молоду.

Перш ніж заснути, повторювати треба ці слова кілька разів.

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН ВІКА

А якщо той Іванко буде переводити через кладочку і штовхне мене у воду. Я ж плавати не вмію!

ДІВЧИНА 9

ЖИКАЛЯК С.

Не штовхне, він же твій суджений. Щоб не втопитися, треба плавати навчитися.

ДІВЧИНА 3

ФЕДІНЧУК Х.

А я на підвіконні вже поставила у воду гілочку вишні . Коли розквітне до Різдва, то буду щаслива. Ставлячи гілочку у воду , треба приказувати:

Святий Андрію,

Маю на Тебе надію:

Дай, щоб вишня зацвіла,

А мою долю на поріг привела.

Можна ставити гілочку яблуні або гілочку бузкову чи черемхову. Як прийдете сьогодні додому, поставте обов'язково.

ДІВЧИНА 2

ДІДУШКО М.

А я насіння коноплі набрала. Ну ж бо налітай!

ДІВЧИНА 3

ФЕДІНЧУК Х.

Сонце до заходу, коноплі до сходу.

Сіють коноплі на снігу

ДІВЧИНА 1 (Сіють коноплі)
 Андрію, Андрію, конопельку сію,
 Спідницею волочу, заміж вийти хочу.

ШИКМАН ВІКА

ДІВЧИНА 5
 Набирайте по жмені снігу з коноплею, несіть у хату.

ШКІНДЮК М.

ДІВЧИНА 4
 У мене сніг уже розтанув. Так. Ой у мене парна кількість коноплин.
 Бути мені в парі!

МІНАЙЛЮК ВІТА

ДІВЧИНА 4 (Переставляння чобіт)
 Ми ж іще чобіт не переставляли, щоб дізнатися, хто з нас першою
 заміж вийде!

ГОСПОДИНЯ

Твоя правда! Бачиш, ти згадала, а я вже й забула! Всі пам'ятають,
 як це ворожіння провести?

ДІВЧИНА 2
 Так.

ДІДУШКО М.

ДІВЧИНА 3
 Ні.

ФЕДІНЧУК Х.

ДІВЧИНА 5
 Пам'ятаємо.

ШКІНДЮК М.

ДІВЧИНА 4
 Тож слухайте! Беремо правий чобіт і ставимо по черзі один за одним.
 Чий перший за поріг переступить, та першою вийде заміж!
 Поворожимо?

МІНАЙЛЮК ВІТА

ДІВЧАТА ВСІ
 Так. Звичайно.

ГОСПОДИНЯ (виносить калиту)

Поки ви тут ворожили,
 Калита вже остудилась.
 Подивіться, яка вона прекрасна
 Калита наша.
 Українська святкова паляниця –
 На Великдень – паска – цариця,
 А на Святого Андрія – калита, кожної дівчини мрія.

ДІВЧИНКА

ЮРЧУК М.

Толокою місили,
Толокою ворожили,
А тепер толокою стали гарно і селфі зробили
І всі в Інстаграм запустили.
Роблять селфі
Забігає один хлопець

ХЛОПЕЦЬ

БРОВЧУК В.

Ага! Спіймав вас на гарячому! Знову селфитесь? І калита готова вже! І пирогами пахне. Чому нас не запрошуйте?

ГОСПОДИНЯ

Запрошуємо, запрошуємо, заходьте, хлопці.

Заходять всі хлопці. Стукають.

ДІВЧАТА

- Там хто?
- Кінь в пальто!
- Бик в кожуху!
- Вовк з'їв козу!

КІМЕЙЧУК І

КРЕЧУНЯК М.

МАРОЧАК М.

ПІСНЯ "Ніч яка місячна"

ХЛОПЕЦЬ

КРЕЧУНЯК М.

- Дівчата, а котра з вас тітки Наді так паркан обіймала, що його повністю зруйнувала?
-

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН ВІКА

- Не може бути, ми злегка обіймали, кількість стовпців перерахували. І у всіх парне число вийшло. Це означає, що заміж за молодців вийдемо. Це ви збитків, певно, нарobili і паркан роздробили.
-

ДІВЧИНА 2

ДІДУШКО М.

- Дивіться, щоб так не було, як у минулому році у сусідньому селі. Хлопці зняли ворота і закинули на дах автобусної зупинки. А господар їх тиждень шукав.
-

ХЛОПЕЦЬ 1

БРОВЧУК В.

- Ми то такого не зробимо. Адже розвага з хвірткою в давнину була символічною: в цей вечір дівчата закликають свою щасливу долю, а парубки, знімаючи ворота, відкривають їй шлях. А якщо у котроїсь випадково і знімемо ворота, значить пора тій і заміж йти.

-
- ДІВЧАТА РАЗОМ ГРІЗДАК Я.
Ха-ха-ха. Нам ще рано заміж. Ми тільки ворожимо для того, що ніч магічна і хочемо, щоб не відмирили українські народні традиції, а навпаки ставали модними та сучасними.

-
- ХЛОПЕЦЬ 4 МАРОЧАК М.
Ви зі своїми черевиками знову не переборщіть, як у минулому році. Галя як закинула один тufель на школу, так через рік і знайшла.

-
- ДІВЧИНА 3 ФЕДІНЧУК Х.
Не через рік, а через півроку. Боса не ходила, не хвилюйся. Проте тепер маю дві пари черевик.

ДІВЧИНА 1 ШИКМАН ВІКА
А зараз ми будемо ворожити на так званому "Андрійчику." Ми розкладаємо пироги на лаві, а хлопці мають привести голодного собаку. Чийого "Андрійчика" собака з їсть першим, та і заміж найскоріше вийде.

ДІВЧИНА 2 ДІДУШКО М.
Так - так, хлопці! А зараз нам дуже потрібний собака.

ХЛОПЕЦЬ
Чи ви показалися? Де ми вам зараз собаку зловимо? САВЧУК М.

ДІВЧИНА 4 МІНАЙЛЮК ВІТА
Нічого не знаємо. Ідіть за собакою.
(дівчата виштовхують хлопців на вулицю)

ДІВЧИНА 5 ШКІНДЮК М.
А ви дівчата, мерщій свої "андрійчики" розкладайте. Та на ослінчик положіть, щоб собака дістав. Цікаво, чий коржик перший собака з їсть? Хто у нас перший заміж вийде?

(хлопці переодягають одного у "собаку")

ХЛОПЕЦЬ КІМЕЙЧУК І.
Дівчата, гасіть світло бо собака боїться до хати йти, тільки, щоб одна свічка горіла. (собака гачить, їсть "андрійчики", один, другий, третій. Хоче втекти, а дівчата його завертають. Він лягає на підлогу й каже:

ХЛОПЕЦЬ ЖИКАЛЯК І.
Все! Більше не можу! (Хлопці регочуть, а дівчата сердяться)

ДІВЧИНА 6

ЮРЧУК М.

Всю ворожбу нам зіпсували!

ХЛОПЕЦЬ

КІМЕЙЧУК І.

А чим вам наш пес поганий? І злий, і волохатий, і ваші "андрійчики" з їв.

ХЛОПЕЦЬ

САВЧУК М.

Та він же хотів усіх вас пожаліти, та живіт замалий!

ХЛОПЕЦЬ

ЖИКАЛЯК І.

Дівчата - голубоньки! Ну, ні один пес не хотів до вас в хату іти! та хіба ж я гірший? Але ж він тебе не посватає, а я хоч зараз!
(обнімає дівчину за плечі)

ДІВЧИНА 6

ЮРЧУК М.

"Ой баламуте"

ДІВЧИНА 1

ШИКМАН ВІКА

- Хлопці, ви опудал з гарбузів у цьому році повиставляли на вулицях? Не думайте, що ми лякливі. Не всі гарбузи у селі перевелися, щоб котромусь із вас, як прийдете сватити, смачний корисний гарбуз таки піднесемо.

Голос з коридору "Хлопці, допоможіть мені!". Відчиняються двері і на порозі стоїть з великим гарбузом в руках Іван. Вязанка бубликів у нього на шії.

ХЛОПЕЦЬ Іван:

ДРОНЯК І.

От і клята та дівка Уляна, я ж до неї і с'як, і так, і бубликом хотів прогостити, а вона все брикається та глузує. Я думав, що вже домовився з нею про весільну сукню, а вона мені - гарбуз. Та нічого, мабуть, багато насіння з нього буде, та й кашу гарбузову я люблю.

ДІВЧИНА 6

ЮРЧУК М.

Не сумуй Іване

ХЛОПЕЦЬ Іван

ДРОНЯК М.

Я і не сумую, та батько буде бити! До кого ж тепер поведуть мене свататись. Я вже чисто замучився.
Чи я тату не доріс, чи я тату переріс,
Чи не рублена хата, чом не люблять дівчата?

ДІВЧИНА 6

ЮРЧУК М.

Ой Іване любиш ти гарбузову кашу, а не Уляну.

ХЛОПЦІ РАЗОМ

- Ха-ха-ха. Ми свататись ще не прийдемо у цьому році. Треба грошей заробити, щоб було за що квіти вам купити.

•

- ДІВЧИНА 4 МІНАЙЛЮК ВІТА
- А віконні шибки мені у цьому році розмалювали чи затулили знадвору? Уявіть собі: минулого року ми прокинулися і нікуди не поспішаємо, бо на вулиці темно. Аж тут дзвінок з маминої роботи: мовляв, ти чому на роботу не явилася? А в нас у хаті темно, всі сплять, бо гадають, що надворі ще ніч. А це наші хлопці шибки нам позатуляли.

•

- ХЛОПЕЦЬ 2 МОЙСЕЙЧУК І.
- Я розкажу, як від старих людей чув. Андрій - один з апостолів Ісуса Христа. Його ще називають Первозваним, бо саме його та його брата Симона - Петра Ісус зробив своїми першими учнями. Обидвабули рибалками, обидва без вагань прийняли вчення Христа і були наділені властивостями цілителів. В апостолів вірили, бачили їхні надзвичайні вміння зцілювати хворих, калік. Незрячі, кволі після зустрічі з ними ставали здоровими. Роками народ звертався до Андрія - Первозваного, як до свого цілителя. Люди вірили, що саме в ніч народження апостола можуть збуватися ті бажання, які омріяв кожен. Особливо дівчата. І ще старі люди кажуть, що все загадане збудеться тільки тоді, коли в нього віриш. Без віри гадання не буде мати ніякої сили. Також в народі ще це свято називають Калита. Воно вважається парубочим святом, оскільки у Андріївську ніч парубкам дозволено бешкетувати і робити різні збитки.

•

- ДІВЧИНА 5 ЮРЧУК М.
- Дозволяється, але в межах розумного. Традиції наших предків ми повинні пам'ятати, оберігати і шанувати.

•

- ХЛОПЕЦЬ 3 РИЛЬЧУК Р.
- У Андріїв день хлопцям усе пробачається. Колись в основному парубки робили жартівливу шкоду дівчатам – лякаючи їх, коли ті пізно повертались із вечорниць.

ПІСНЯ " Чом ти не прийшов "

ГОСПОДИНЯ

Співати всі вмієте,
Але чи прикмети народні розумієте.
Зараз ми перевіримо.
Ворожіння наші тривають.

Як хлопці прикмети народні знають

Говорять хлопці
Хочете дізнатися,
Чи треба буде тепло одягатися.
Подивіться , що робиться за вікном.
Якщо сніг випав, зима буде сніжна,
А якщо нема, то малосніжна.
Як варіант, одягайте теплі шкарпетки,
Беріть у кишені монетки.
Будете гроші мати – будете чай теплий купувати.

БРОВЧУК В.

Який був вогонь у вашій печі,
Розкажіть , дівчата дорогі.
Червоне полум'я – до морозу, а біле – до відлиги.

КІМЕЙЧУК І,

Якщо морозно і ясно, урожай буде прекрасний.
В когось на картоплю і буряки,
В когось на дітлахів,
В когось на гроші та машини,
В когось на море та картини.

Чуєте, як тихо за вікном
І так тихо буде за столом,
Якщо не покличете калиту їсти
І не дозволите до вареників сісти.

ДІДУШКО СТАС

ХЛОПЕЦЬ

А ось я вам розкажу гумореску.
Двох онуків дід старий посадив на руки,
Та й розказує казки... слухають онуки.
Раптом меншенький спитав: - А скажіть, дідусю,
Ви ходили в перший клас? - Та ходив Павлусю.
- От був номер! - малюки сміхом залилися,
Як до школи ви прийшли з бородою й лисі!

МАРОЧАК М.

ХЛОПЕЦЬ

Йшов я до Марини женитися та попід городи.
Замотався в гарбузи та наробив шкоди.
Як почали старі баби кочергами гнати,
То я мусив штани дерти й гарбузи латати.
А ще ходив до Параски через перелази,
То якась біда ударила по штанях три рази.
Я кричу: " Рятуйте люди! Чого біда хоче?"
А мені від перелазу: "Не ходи по ночі."

КРУЧУНЯК А

ХЛОПЕЦЬ

ДРОНЯК І.

Продає пан собаку. Панночка підходить до нього і захоплено каже:

- Який гарний песик! А чи він вірний?

- Не турбуйтеся, пані, собачка вірний. Втретє продаю, а до мене знову повертається.

ХЛОПЕЦЬ

КРЕЧУНЯК М.

Ще наші небелиці послухайте.

От так диво - дивина, Виріс ріг у кабана,

Льоха вбралася у пір я, пси порили все подвір я.

А лаписько в курнику заспівав: "ку-ку-рі-ку."

Лізуть горобці на квочку, щоб сховатись в холодочку.

А ягнята, мов коти, геть обсіли всі плоти.

Віл на яворі пасеться, кіт у кошику несеться.

А індики на воді плавають, мов лебеді.

А тепер

ГОСПОДИНЯ

Хлопці прикмети і небелиці розказали,

Хоч, звичайно, і пожартували.

Вручаєм хлопцям калиту,

Місію таку непросто.

Сергій буде паном Коцюбинським,

А Микола паном Калитинським.

Розпочинаємо найголовніший ритуал вечора. Треба відкусити коржа (або й зірвати його), не допомагаючи собі руками, і при цьому не засміятися.

Хлопці кожен по черзі скаче до калити. Хтось вкусить, тому кричать браво, хто ні – кажуть мало каші з'їв.

Хлопці говорять

Кречуняк Артем

- Калита була смачна.

А де вечеря запашна?

Де вареники, узвар?

Пан сьогодні чи не пан?

Дівчата приносять вареники

Шикман Віка

Вареників ми із сюрпризами наліпили,

Хто отримає сюрприз, буде той щасливий.

Хлопці їдять вареники. Декому випадають із сюрпризом. Вони мають

назвати цей сюрприз. Наприклад, солодка картопля, солоні ягоди, багато перцю. Із сюрпризом має бути кілька. Всі інші нормальні.

Пригощаємо гостей у залі.

ХЛОПЕЦЬ

КРЕЧУНЯК М.

Скільки б не співали, а закінчувати час!
Кращі побажання ви прийміть від нас!
Дякуємо господині за теплу хату,
Молодим дівчатам за стіл багатий.
Нехай на свята у вашій хаті буде гостей багато.

ХЛОПЕЦЬ

ДІДУШКО СТАС

Ми гуляли, веселились, усім весело було.
Вечорниці завершилися і здається все пройшло.
Ні, так просто не проходить, в серці струночка бринить.
Про зимові вечорниці спомин в серці буде жить.

ГУЦУЛЬСЬКА СПІВАНКА

ВЕДУЧИЙ

Друзі наші милі,
Калиту вже з'їли,
Варениками смакували
щасливчиків повибирали.

ВЕДУЧА

Хочемо всім сказати,
Що прийшла пора Андріївські вечорниці зачиняти.

ВЕДУЧИЙ

Через рік зустрінемося знову
Пекти калиту святкову,
Вареники ліпити,
Танцювати, веселитись.

ВЕДУЧА

Все буде Україна!
Збережемо традиції неодмінно!
Подолоємо ворогами нашими звичаями
І найкращими у світі традиціями!

ВЕДУЧИЙ

Слава Україні! Слава ЗСУ!